

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS INSTITUTAS

VAIDA APUTYTĖ

Muzikos pedagogikos magistro studijų programos II kurso studentė

**VOKALINIO UGDYMO TURINYS SKIRTINGOSE
UGDYMO PAKOPOSE: MOKYTOJŲ IR MOKINIŲ
POŽIŪRIO ANALIZĖ**
MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė
Prof. dr. Diana Strakšienė

Šiauliai, 2020

SAŽININGUMO DEKLARACIJA

Patvirtinu, kad mano _____ Vaidos Aputytės _____,
(vardas, pavardė)

magistro baigiamasis darbas tema Vokalinio ugdymo turinys skirtingose ugdymo pakopose:
mokytojų ir mokinių požiūrio analizė _____,
(magistro darbo pavadinimas)

yra originalus autorinis darbas, mano paties/pačios atliktas savarankiškai. Darbas nebuvo pateiktas ar naudotas jokiaje kitoje mokymo įstaigoje. Darbe nėra plagijavimo, sukčiavimo ar kitų mokslo etikos pažeidimų.

.....
Vardas, pavardė

.....
Parašas

Aputytė V. Vokalinio ugdymo turinys skirtingose ugdymo pakopose: mokytojų ir mokinių požiūrio analizė: muzikos pedagogikos magistro darbas / vadovė prof. dr. D. Strakšienė; Šiaulių universitetas, Edukologijos institutas. – Šiauliai, 2020. – 102 p.

SANTRAUKA

Darbe aptariamas vokalinio ugdymo turinys skirtingose ugdymo pakopose. Magistro darbo tikslas – atskleisti vokalinio ugdymo ypatumus skirtingose ugdymo pakopose. Tikslui pasiekti išskirti šie uždaviniai: aptarti vokalinio ugdymo sampratą, metodus, tikslus, uždavinius ir t.t.; išsiaiškinti vokalinio ugdymo raišką skirtingais žmogaus raidos tarpsniais; atskleisti mokytojų požiūrį į vokalinio ugdymo turinį ir jo metu ugdomus gebėjimus skirtingais amžiaus tarpsniais; išsiaiškinti mokinių požiūrį į vokalinio ugdymo turinį ir jo metu ugdomus gebėjimus skirtingais amžiaus tarpsniais. Tyrimo objektas yra vokalinio ugdymo turinys skirtingose ugdymo pakopose.

Interviu dalyvavo 6 pedagogai, turintys darbo patirties ugdamt vokalą įvairiais amžiaus tarpsniais ir 4 pedagogai, dirbantys su ikimokyklinio amžiaus vaikais ir pradinių klasių mokiniais. Anketinėje apklausoje dalyvavo 80 mokinių ir suaugusiųjų.

Kokybinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad vokalinis ugdymas yra daug elementų apimantis užsiėmimas pradedant nuo muzikinių elementų (artikuliacija, dikcija, kvėpavimas), asmeninių ir socialinių kompetencijų (bendravimo, konfliktų valdymo ir kt.) ir baigiant saviraiška (dalyvavimas koncertuose, savirealizacija). Pedagogai dirbdami su jaunesniųjų ir vidurinių klasių mokiniais ugdydami vokalą plėtoja ir lavina mokinių tikslią balso intonaciją, muzikinę ir vokalinę klausą, meninę saviraišką, kūrybiškumą ir emocionalumo įgūdžius, taip pat siekia, kad kūriniai būtų atliekami išraiškingai, prie melodijos derinant judesį. Pedagogai dirbdami su vyresniųjų klasių mokiniais kryptingai ir nuosekliai ugdo mokinių vokalinius gebėjimus, muzikalumą ir estetinę nuovoką plėtojant muzikinę kompetenciją, taip pat ugdytinius moko klausyti, derinti savo balsą prie šalia stovinčio mokinio. Pedagogai dirbdami su suaugusiais didžiausią dėmesį skiria balso registro valdymui, taisyklingam kvėpavimui. Taip pat dėmesys skiriamas artikuliacijos, dikcijos treniravimui, emociškai išraiškai perteikiant kūrinį ir t.t.

Atliktas kiekybinis tyrimas parodė, kad pedagogai lavindami balsą įvertina visus komponentus atsižvelgdami į amžių, muzikinę patirtį, turimus gebėjimus ir t.t. Todėl pedagogai dirbdami su priešmokyklinio amžiaus vaikais ir pradinių klasių mokiniais ir ugdydami vokalinius įgūdžius siekia intonacijos tikslumo, artistiško ir meninės saviraiškos pasitelkdami žaidimą ir improvizuotus pratimus. Artikuliacijos ir dikcijos lavinimo bei emocionalumo ugdymo pedagogai siekia dirbdami su mokyklinio amžiaus (11-14 metų) mokiniais ir pasitelkia balso lavinimo pratimus balso registro valdymui ir atpalaidavimo pratimus. Dirbdami su 15-18 metų ugdytiniais

pedagogai siekia kvėpavimo lavinimo ir kūrybiškumo ugdymo tikslų pasitelkdami kūrybinį metodą mokant muzikos rašto. Demonstravimo metodą mokant solfedžuoti ir sceninio judesio mokymo pratimus, kad kūrinys būtų atliekamas išraiškingai renkasi pedagogai dirbdami su 19-22 metų ugdytiniais. Muzikalumo lavinimo, estetiškos nuovokos plėtojimo ir išraiškingumo atliekant kūrinius pedagogai siekia dirbdami su 23-30 metų amžiaus respondentais. Pedagogai dirbdami su vyresnio amžiaus ugdytiniais siekia muzikinės ir vokalinės klausos lavinimo ir intonacijos tikslumo ugdymo. Dirbdami su šiomis tiriamųjų grupėmis pedagogai renkasi lavinimo pratimus apšildančius balso aparatą.

Aputyte V. Vocal Education Contents in Different Stages of Education: Analysis from a Perspective of Teachers and Students: Master's thesis in Music Pedagogy / Supervised by: Prof. Dr. D. Straksiene; Siauliai University, Institute of Education. – Siauliai, 2020. – 102 p.

SUMMARY

The thesis discusses the contents of vocal education at different levels of education. The aim of the Master's thesis is to identify the peculiarities of vocal education at different levels of education. To achieve the aim, the following objectives were set: to discuss the concept, methods, goals, tasks, etc. of vocal education; to understand the expression of vocal education in different stages of human development; to determine the attitudes of teachers towards the contents of vocal education and the developed skills at different ages; to determine the attitudes of students towards the contents of vocal education and the developed skills at different ages. The research object is the contents of vocal education at different levels of education.

The interviews were attended by 6 educators with work experience in vocal education at different ages and 4 educators working with preschool children and primary school students. The questionnaire involved 80 students and adults.

The study results revealed that vocal education is an activity comprising a number of integral elements ranging from musical elements (articulation, enunciation, breathing), individual and social competences (communication, conflict management, etc.) to self-expression (participation in music concerts, self-realization). Teachers who work with junior and middle school students in vocal classes help them develop and improve their vocal intonation, ear for music and vocal ability, artistic self-expression, creative and emotive skills, and encourage students to be expressive in their music performances matching gestures with the tunes. Teachers working with senior school students aim to consistently and purposefully train students' vocal skills, musicality and aesthetic understanding by helping them to develop musical competence. They also teach students to harmonize their voice with that of the student standing next to them. While working with adults, teachers put the greatest emphasis on vocal register control and correct breathing techniques. Moreover, they also focus on articulation, enunciation training, emotional expression in performing a piece of music, etc.

The quantitative research revealed that, during vocal classes, teachers take into account all components such as age, musical experience, existing skills, etc.; therefore, when working with preschool children and primary school students in vocal classes, teachers seek to ensure precision of intonation, artistry and artistic self-expression through games and improvised exercises. Articulation and diction are taught, and emotional aspects of performance are improved with

school-age children (aged 11–14). At this level of education, teachers use voice training exercises that help to learn how to control vocal register and relaxation exercises. When working with students aged 15–18, teachers teach them breathing techniques and promote their creativity through the creative method and teach them how to write music. Demonstration method for solfeggio and stage movement exercises to ensure lively performance are used with students aged 19–22. Development of musicality, aesthetic understanding and expression while performing are pursued by teachers with students aged 23 – 30. When working with older students, teachers seek to educate musical and vocal hearing and teach precision of intonation. In their work with these groups of respondents, teachers choose exercises to warm up the voice.

TURINYS

ĮVADAS.....	8
1. TEORINIAI VOKALINIO UGDYMO ASPEKTAI.....	13
1.1. Vokalinio ugdymo samprata.....	13
1.2. Vokalinis lavinimas muzikinio ugdymo kontekste.....	16
1.3. Fiziologiniai balso aparato aspektai.....	19
1.4. Skirtingų balso tipų charakteristika.....	24
2. VOKALINIO UGDYMO TURINYS SKIRTINGAIS ASMENS RAIDOS TARPSNIAIS.....	29
2.1. Vokalinio ugdymo metodų apžvalga.....	29
2.2. Vokalinio ugdymo organizavimas ikimokykliniame amžiuje.....	32
2.3. Vokalinio ugdymo organizavimo raiška pradinio ugdymo etape.....	36
2.4. Vokalinio ugdymo organizavimo ypatumai paauglystėje.....	39
2.5. Suaugusiųjų vokalinio ugdymo organizavimo bruožai.....	42
3. VOKALINIO UGDYMO TURINIO SKIRTINGOSE UGDYMO PAKOPOSE EMPIRINIS TYRIMAS.....	46
3.1. Tyrimo metodika ir imties charakteristika.....	46
3.2. Tyrimo duomenų rezultatai ir jų analizė.....	53
3.2.1. Mokytojų požiūrio tyrimo rezultatų analizė.....	53
3.2.2. Mokinių požiūrio tyrimo rezultatų analizė.....	66
IŠVADOS.....	82
LITERATŪRA.....	84
PRIEDAI.....	92

IVADAS

Darbo temos aktualumas. Dabartinė visuomenė pasižymi nuolatine kaita, globaliu veikimu, informacijos pertekliumi, technologijų gausa, nuolatinių naujų žinių kūrimu ir pragmatišku jų vartojimu (Valuckienė, 2012). Tokia visuomenės elgsena inspiravo tebevykstančią edukacinių paradigų kaitą švietimo sistemoje. Pereinant iš mokymo paradigmos (klasikinės) į mokymosi (laisvąją) siekiama prisidėti prie kūrybingos ir inovatyvios asmenybės kūrimo (Kriščiūnaitė, Strakšienė, 2014).

Dainavimas, kaip vienas svarbiausių muzikinio ugdymo komponentų, užima svarbią vietą tiek formaliojo, tiek neformaliojo švietimo srityje (Jucevičiūtė-Bartkevičienė, Kriščiokaitytė, 2017). O nenutrūkstamų naujų technologijų, socialinių ir ekonominių pokyčių akivaizdoje asmeniui tik mokomieji dalykai, orientuojantys į žinių kaupimą ateičiai, tampa per ankšti, todėl atsiranda vis didesnis poreikis rekonstruoti ir aktualinti meninį / muzikinį ugdymą, kuris Lietuvoje, kaip ir Europoje, yra pripažinta edukacinė aplinka, leidžianti ugdytiniui tapti sąmoninga asmenybe, gebančia atsakingai ir kūrybingai spręsti savo problemas, aktyviai veikti visuomenėje ir pozityviai prisitaikyti prie kintamos aplinkos (Kriščiūnaitė, Strakšienė, Deveikytė, 2011). Muzika, labiau negu kita veikla ugdo jausmus, formuoja estetinį skonį, interesus ir poreikius muzikai. Muzika yra veiksmingiausia priemonė gamtos, žmonių meilei ugdyti bei skatinti atlikti naudingus ir gerus darbus. Dėl muzikos poveikio ugdomas nuoširdumas, jautrumas, taurumas, grožio siekimas. Žinoma, ugdytinius paveiks tik turtinga, atitinkanti jų amžių, interesus ir dėmesį patraukianti muzika. Vienas iš būdų ugdančių ugdytinių muzikinius gebėjimus yra vokalinis ugdymas. Todėl siektina, kad muzikinis (vokalinis) ugdymas apimtų ir racionaliąją, ir intuityviąją ugdytinio asmenybės dalį, kurtų „širdies ir proto harmoniją“ (Sankauskienė, 2009). O muzikos kūriniai, kurie atliekami gyvai yra kur kas įtaigingesni ir labiau patraukia ugdytinių dėmesį, turi stipresnį meninį ir emocinį poveikį nei klausomi garso įrašai (Grigienė, 2015). Todėl muzikos mokytojui reikalinga gerai išlavinta muzikinė, ypač vokalinė klausa, balsas. Jam svarbu mokėti taisyklingai dainuoti. Muzikos mokytojo dainavimas yra ypač svarbi kiekvienos muzikos pamokos dalis, o ugdytiniai labai palankiai vertina gyvą pedagogo muzikavimą (Strakšienė, 2009).

Tačiau kaip teigia R. Girdzijauskienė (2017), dainuoti nėra paprasta, nes kiekvienos dainos žanras turi savas atlikimo tradicijas, kurių dera laikytis: vienaip yra dainuojamos liaudies dainos, kitaip klasikinės muzikos kūriniai, dar kitaip šiuolaikinių kompozitorių dainos. Ir pats dainavimas reikalauja paisyti tam tikrų taisyklių (tikslaus intonavimo, gražaus frazavimo, ansambliavimo ir pan.). A. Veitaitė (2017) nurodo, jog norint gerai įvaldyti dainavimo meną, neužtenka tik išmokti teisingai intonuoti. Ši meno rūšis reikalauja kompleksinio daugybės dalykų išmanymo, sugebėjimo

meniškai taikyti žinias praktikoje. Dainavimas – tai mokslas, norint jį gerai pažinti reikia įsigilinti į žmogaus balso aparato ir kvėpavimo mechanizmo darbą, išstudijuoti metodinę literatūrą (dainavimo technikos ir balso formavimo klausimais) bei įgyti nemažai praktinės patirties.

Pasak R. Sankauskienės (2009), muzikiniai gabumai geriausiai lavėja tik iki devynerių metų. Todėl reguliarus, kasdienis vaiko buvimas garsų pasaulyje yra geriausia terpė muzikinių gabumų raidai. O viena svarbiausių sėkmingos ugdytinių muzikinės kultūros ugdymo sąlygų yra individualus kiekvieno ugdytinio psichofizinių muzikos suvokimo ir atlikimo galimybių pažinimas. Atliekant muziką svarbiausia žinoti fizines ugdytinio galias: balso diapazonus, kvėpavimą, ausies būgnelio, judesių raidos ypatumus, dikciją ir artikuliaciją.

R. Girdzijauskienė, Ž. Jankevičienė ir kt. (2017) nurodo, kad šiuo metu ugdymas suvokiamas kaip partneriška ir sąveika pagrįsta veikla, kaip pedagogo pagalba mokiniui, mokytojo ir mokinio bendradarbiavimas siekiant bendrų ugdymo(si) tikslų. Vokalinės raiškos sistemos ugdymo pagrindas yra kompleksinio pobūdžio veikla. Ja remiantis kaupiami būtini muzikiniai gebėjimai ir įgūdžiai. Visa tai leidžia tobulinti atskirus gebėjimus kaip saviraiškos būdus, ugdant vaiko vokalinę kultūrą (Pečeliūnas, 2003; 2013). V. Jucevičiūtė-Bartkevičienė (2010) savo darbuose nurodo, kad vokalinė raiška, būdama muzikinės raiškos sudėtine dalimi, gali būti grupinė (ansambliai, choras) ir individuali (solo). Individuali vokalinė raiška svarbi ir išskirtina tuo, kad visos jos ugdomos kompetencijos yra sustiprinamos asmeniniu kontaktu su ugdytoju. Jei ši ugdytojo ir ugdytinio sąveika yra kokybiška, galima tikėtis kur kas geresnių rezultatų nei iš grupinės vokalinės veiklos, nes ji leidžia sukurti optimalias muzikinių gebėjimų įgyvendinimo sąlygas, o žmogiškas kontaktas gali sustiprinti ir mokymosi motyvaciją.

Šiuolaikinis vokalinis ugdymas nebėra tik išrinktiesiems skirta ugdymo veikla, kadangi yra įkurta daug privačių studijų, veikia specializuotos muzikos mokyklos įvairaus amžiaus ir gabumų žmonėms (Gedgaudaitė, 2017). Poreikis dainuoti lietuviui itin aktualus, nes ne tik vaikai, paaugliai, bet ir vyresnio amžiaus žmonės noriai dalyvauja milžiniško populiarumo susilaukusiuose įvairiuose televizijos projektuose, tenkinančiuose kiekvieno skonį: Auksiniame balse, Duokim garo, Chorų karuose, Lietuvos balse (Jucevičiūtė-Bartkevičienė, 2015). Todėl didėjantis dainavimo populiarumas lemia susidomėjimą vokalinio ugdymo turiniu skirtingose ugdymo pakopose.

Temos iširtumas. Atlikus Lietuvos ir užsienio autorių darbų analizę galima teigti, kad atlikta labai mažai tyrimų, analizuojančių vokalinio ugdymo turinį skirtingose ugdymo pakopose. Tačiau galima rasti Lietuvos ir užsienio autorių publikacijų apie muzikinio ugdymo veiksnius, individualios vokalinės raiškos ypatumus ir galimybes, muzikinės kultūros ugdymo svarbą. Teorinius ir praktinius aspektus analizavo Lietuvos ir užsienio autoriai. A. Kardašienė (2018) aiškino bendrojo ugdymo mokyklų chorų veiklos ypatumus. L. Gedgaudaitė (2017) analizavo

solinio dainavimo mokymo metodikos raidą. R. Girdzijauskienė, Ž. Jankevičienė ir kt. (2017) gilinasi į vokalinio ugdymo tradicijas ir inovacijas. V. Jucevičiūtė-Bartkevičienė, R. Bartkevičius, R. Mikučionytė (2016) aiškina suaugusiųjų neformaliojo švietimo menines veiklas. Z. Grigienė (2015) aiškina būsimo muzikos pedagogų požiūrį į dainavimo įgūdžių ugdymo svarbą. J. Vilienė (2015) gilinasi į džiaugsmingą muzikavimą jaunimo meninio ugdymo procese. T. Vainauskienė (2015) atskleidė Virgilijaus Noreikos dainavimo mokymo sistemą. R. Aidukas (2013) gilinasi į vaikų ir paauglių vokalinio ugdymo Lietuvos muzikos mokyklose aspektus. E. Balčytis (2012) atskleidė muzikinio ugdymo ypatumus. G. Gabnytė (2011) gilinasi į edukacinių pokyčių vaikų muzikos mokykloje galimybes laisvojo ugdymo paradigmos kontekste. V. Jucevičiūtė-Bartkevičienė (2010, 2013, 2015) analizavo individualios vokalinės raiškos galimybes. R. Pečeliūnas (2003, 2011, 2013) pateikė mokinių vokalinės kultūros ugdymo svarbą.

I. White, F. Lorenzi (2016); J. Schmidt, H. C. Schmidt (2008); L. Carriage (2011); M. McCarthy (2012); J. L. Chapman (2012) savo darbuose aiškina individualiojo vokalinio ugdymo problemas. Apie muzikos mokytojų kompetencijų aspektus ugdant vokalius gebėjimus rašė T. Rinta, G. F. Welch (2008); M. McCarthy (2012) ir kt. D. Murray, T. Hutchison (2008), P. Tkach (2010), T. C. Iwamoto (2012) savo darbuose domėjosi vokalinio ugdymo technikomis. K. Kleinerman (2008) pateikė dainavimo ir lyderystės sąsajas.

Problema. Lietuvoje yra pasigendama fundamentalių mokslo darbų apie vokalinio ugdymo turinį skirtingose ugdymo pakopose. Nepaisant Lietuvos ir užsienio autorių įdirbio, darbų, kurie analizuotų vokalinio ugdymo turinio ypatumus skirtingose ugdymo pakopose iki šiol nepakanka, todėl tai traktuojama kaip aktuali pedagoginė problema. Magistro darbe siekiama atsakyti į šiuos probleminius klausimus: kokios yra pedagogų galybės ugdyti vokalius gebėjimus ikimokykliniame, pradiniam, paauglystės ir suaugusiųjų amžiuose? Kokios priemonės, būdai yra veiksmingiausi mokytojų ir mokinių požiūriu ugdant vokalius gebėjimus skirtingais amžiaus tarpsniais? Kas labiausiai motyvuoja mokinius vokalinio ugdymo procese? Kokios kompetencijos yra svarbiausios mokytojui ugdant mokinių vokalius gebėjimus?

Tyrimo hipotezė – tikėtina, kad mokytojai atsižvelgę į ugdytinių amžių, vystymosi ypatumus, dainavimo patirtį ir tinkamai parinkę vokalinio ugdymo metodus bei priemones, sėkmingai realizuoja ugdytinių vokalius gebėjimus skirtingose ugdymo pakopose ir taip prisideda prie muzikinių gabumų potencialo lygio ir racionaliosios bei intuityviosios ugdytinio asmenybės didinimo.

Tyrimo objektas – vokalinio ugdymo turinys skirtingose ugdymo pakopose.

Tyrimo tikslas – atskleisti vokalinio ugdymo ypatumus skirtingose ugdymo pakopose.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) aptarti vokalinio ugdymo sampratą, metodus, tikslus, uždavinius ir t.t.
- 2) išsiaiškinti vokalinio ugdymo raišką skirtingais žmogaus raidos tarpsniais.
- 3) atskleisti mokytojų požiūrį į vokalinio ugdymo turinį ir jo metu ugdomus gebėjimus skirtingais amžiaus tarpsniais.
- 4) išsiaiškinti mokinių požiūrį į vokalinio ugdymo turinį ir jo metu ugdomus gebėjimus skirtingais amžiaus tarpsniais.

Tyrimo metodai:

Teoriniai:

- 1) mokslinės ir metodinės literatūros analizė.
- 2) dokumentų analizė.
- 3) lyginamoji analizė.
- 4) sisteminimas.
- 5) interpretavimas.
- 6) apibendrinimas.

Empiriniai:

- 1) Kokybinis tyrimo metodas – pusiau struktūruotas interviu.
- 2) kiekybinis tyrimo metodas – anketinė apklausa.
- 3) content (turinio) analizė.
- 4) matematinė statistika.

Darbo teorinės (konceptualiosios) nuostatos. Rašant šį magistro darbą buvo vadovautasi holistinio ugdymo nuostata, kuri savo turinyje talpina fizinį, psichinį, socialinį, dvasinį ugdytinių ugdymąsi. Integruoto / holistinio ugdymo(si) (*Theory of Totally Integrated Education Theory of Totally Integrated Education: PIHU/TIE*) (Frick, 2017) teorija prognozuoja, kad žmogaus suvokimo struktūra yra tolygesnė ir tvaresnė, kai įgyjamos žinios yra siejamos su realiu gyvenimu. Asmenybė, tobulėdama pati turi didesnę įtaką kitiems ir aplinkai. Taip per holistinio ugdymo ir saviugdės sąveiką vyksta nenutrūkstamas asmenybės progresas (Kvieskienė, Vyšniauskaitė, 2017). Vis dažniau pažymima, kad dalyvavimas vokalinio ugdymo veikloje yra vienas pagrindinių veiksnių, kuris palankiai veikia vaikų, paauglių ir suaugusiųjų ne tik fizinius rodiklius, bet ir motyvaciją, gebėjimą bendrauti, bendradarbiauti, pasitikėti savimi ir kitus socialinius įgūdžius (Budreikaitė, Adaškevičienė, 2010; Šniras, Bakanauskas, 2016). Laikantis pozicijos, kad žmogaus galimybės beribės, kūryba apibūdinama kaip forma žmogaus kovos prieš viską, kas jį riboja (May, 2010), žmogaus siekis išreikšti save, atskleisti savo galimybes. Taip vadinamame gyvenimo mene

žmogus įvardijamas ne tik kaip kūrėjas, bet ir kaip savo kūrybos objektas (Fromm, 2008), todėl, žmogus susikuria save pasirinkdamas, atrasdamas ir atskleidamas bei nuspręsdamas, kas bus (Maslow, 2011).

1. TEORINIAI VOKALINIO UGDYMO ASPEKTAI

Pirmajame skyriuje siekiama atskleisti teorinius vokalinio ugdymo aspektus. Todėl šį skyrių sudaro keturi poskyriai: 1) Vokalinio ugdymo samprata; 2) Vokalinis lavinimas muzikinio ugdymo kontekste; 3) Fiziologiniai balso aparato aspektai; 4) Skirtingų balso tipų charakteristika.

Poskyriuose medžiaga analizuojama išsiaiškinus pedagogikos, psichologijos ir kitų disciplinų mokslinius darbus, kuriuose randami atsakymai į išsikeltą pirmojo uždavinio klausimą.

1.1. Vokalinio ugdymo samprata

Vokalinio meno ištakos siekia gilią senovę. Tobulinti vokalinį ugdymą buvo aktualu visais laikais. Šis procesas susijęs su mokslo raida, su neišvengiamai kintančiomis vertybinėmis orientacijomis (Vaičiūnienė, 2016).

Vokaliniai garsai yra tai, kas apibūdina žmonių – jų bendrumas, gausumas ir išsivystymas išskiria žmones kaip rūšį. Plačiame spektre garsų, kuriuos žmonės išgauna savo balsais, yra dvi konsteliacijos, kurios turi ypatingą sociokultūrinę reikšmę, – kalba ir dainavimas (Welch, 2006).

Žmogaus balsas – nepaprastai jautrus „instrumentas“. Net ir turint gražų balsą, būtina išmokyti teisingai jį lavinti ir tobulinti (Vaigauskaitė, 2005, Vainauskienė, 2004).

Žodis „vokalas“ kilo iš lotynų k. žodžio *vocalis* – balsinis. **Vokalinė muzika** – tai muzika, atliekama žmogaus balsu (Vokalinė muzika, 2017).

Vokalinė muzika – tai dainavimui ar giedojimui skirta muzika, kuri atliekama vienam ar daugiau, su instrumentu pritarimu ar be jo balsui. Vokalinės muzikos terminas (angl. *vocal*) panašiai apibūdinamas ir metodiniuose šaltiniuose anglų kalba. Žodžio reikšmė siejama su gebėjimu balsu išgauti bet kokius garsus. Vokalinės muzikos sąvoka gali apibrėžti tokius skirtingus vokalinės muzikos stilius kaip repas, rečitacija, bytboksis (angl. *beat box*), choralas, bei canto ir daugelį kitų stilių (Jucevičiūtė-Bartkevičienė, 2013).

Anot A. D. Žiedelienės (2006), A. Faber, E. Mazlish (2010), vokalinis ugdymas turėtų prasidėti ankstyvoje kūdikystėje, net dar anksčiau – itin išvalgios mamos jau negimusiesiems savo vaikams dainuoja dainas ir su jais žaidžia muzikinius žaidimus. Balsas ir žmogaus vokalinė raiška nėra tik savitiksli malonumo šaltinis. Apimdamas visą žmogaus esybę jis tobulina garsinį, loginį, žodinį, emocinį pasaulio suvokimą, o tai ypač svarbu tuo laikotarpiu, kai žmogus yra imliausias įspūdžiams ir žinioms.

Dainavimas – tai viena iš muzikinio ugdymo formų, ne tik žadinanti emocijas, bet ir daranti didelę įtaką bendram ugdymui, padedanti suprasti įvairius gamtos ir visuomenės reiškinius. Mokant dainavimo formuojami elgesio kultūros, taisyklingos laikysenos įgūdžiai, ugdomas darbštumas,

tvarkingumas, meilės artimiems žmonėms ir gamtai jausmai ir t.t. (Žiedelienė, 2006). Viena pagrindinių dainavimo funkcijų siejasi su bendravimu ir komunikacija. Kaip teigia V. Jucevičiūtė-Bartkevičienė (2015), balsas yra esminis žmogiškojo identiteto aspektas: kas mes esame, kaip mes jaučiamės, kaip mes bendraujame ir kaip kiti žmonės mus pažįsta.

Dainavimui keliami tam tikri akustiniai ir estetiniai reikalavimai, todėl vien gamtos duotos medžiagos nepakanka. Jam būtinos patikimos ir neginčijamos vokalo technikos žinios. Nepaprastai svarbu, kad nuo pat balso lavinimo pradžios būtų dirbama teisingai, kadangi nuo to didele dalimi priklausys tolesnis sėkmingas dainininko vystymasis (Vaičiūnienė, 2016).

Vokalinis ugdymas yra meninės raiškos, taip pat ir muzikinės raiškos sudėtinė dalis (žr. 1 paveikslą).

1 pav. Vokalinės raiškos vieta meninio ugdymo procese
Šaltinis: V. Jucevičiūtė-Bartkevičienė, 2010.

Vieni autoriai savo darbuose nurodo, jog vokalinis ugdymas prisideda ne tik prie žmogaus organizmo stiprinimo, bet ir formuoja žmogų, kaip visavertę asmenybę. Kiti autoriai savo darbuose akcentuoja vokalinį ugdymą kaip bendravimo priemonę ne tik su supančiu pasauliu, bet ir pačiu savimi.

Vokalinis ugdymas, kaip nurodo V. Jucevičiūtė-Bartkevičienė (2015) yra svarbus žmogaus organizmui fizine prasme – žmogus po truputį išmoksta valdyti savo kvėpavimą, tokiu būdu vystosi visa kvėpavimo sistema, organizmas aprūpinamas didesniu kiekiu deguonies, o tai teigiamai veikia visas organų sistemas, gerėja kraujotaka, širdies darbas, išvengiama ar greičiau praeina įvairūs virusiniai susirgimai. Vokaliniai pratimai leidžia koreguoti kalbos defektus, paryškinti tartį, formuoja malonų, raiškesnį balso tembrą. Akcentuojama taisyklinga stovėseną sudaro sąlygas šalinti laikysenos trūkumus, o naudojami judesiai naudingi motorikai ir koordinacijai. Dainavimas puikiai veikia ir kaip terapinė priemonė, kuri suteikia nusiramimą arba veikia kaip katalizatorius, skatintojas, kas leidžia ugdyti žmogaus emocinį stabilumą.

Vokalinis ugdymas lemia visavertės asmenybės su(si)formavimą, savo tautos ir pasaulio muzikinės kultūros paveldo ir šiandienų muzikinių aktualijų suvokimą, muzikinių – kultūrinių interesų plėtotę, gebėjimą pristatyti savo regiono, šalies muzikinę kultūrą, kartu lemdama vertybinių nuostatų formavimąsi, lengvesnę integraciją į platesnius sociokultūrinius junginius, taip sustiprindama kompetencijas, o tai yra vienas svarbiausių ugdymo uždavinių, kurio įgyvendinimo kokybė tiesiogiai daro įtaką ir tolesnei generacijai, sukuria prielaidas puoselėti asmenines savybes (Jucevičiūtė-Bartkevičienė, 2010).

O. V. Кацер (2005) savo darbuose akcentuoja, jog vokalinis ugdymas tampa bendravimo su išoriniu pasauliu būdu, nes pajėgia išreikšti visą žmogiškų jausmų ir emocijų gamą: meilę, švelnumą, neapykantą, abejingumą. Šiame ugdymo procese atsispindi žmogaus asmenybė, jo psichika. S. Ulilig (2006) teigia, kad žmogaus balsas yra unikaliausia, natūraliausia priemonė pradinei išraiškai ir komunikacijai, taip pat tai intymiausias instrumentas, suteikiantis galimybę bendrauti su pačiais savimi ir aplinka.

Pedagogas ugdydamas skirtingo amžiaus žmonių vokalą turi atsižvelgti į šio proceso sudedamąsias dalis (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Reikšmingos vokalinio ugdymo proceso sudedamosios dalys

Eil. Nr.	Sudedamosios dalys
1.	Ugdymo būdų ir stilių, kurie atitiktų žmogaus temperamentą
2.	Tinkamo mokymosi tempo parinkimas
3.	Ugdomojo ir pačios ugdomosios situacijos asmeninis vertinimas
4.	Asmeninis paskatinimas
5.	Tiesioginės tik tam ugdomajam skirtos pastabos ir rekomendacijos
6.	Emocinis saugumas (ypač sustiprinamas savivertės jausmas (galimybė pasijusti svarbiam, reikalingam)
7.	Individuali balsinės medžiagos, vokalinių pasiekimų analizė (kiekvienas ugdomasis balsinės medžiagos atžvilgiu yra unikalus, pavyzdžiui, tik tam ugdytiniui būdingas tembras, jam būdingi vokaliniai įpročiai ir kt., kas labai reikšminga tolesnei raidai)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis V. Jucevičiūte-Bartkevičiene, 2010.

Muzikos mokytojas turi sąmoningai suvokti, kaip ir ką daryti, kad išgautų natūralų, laisvą, skambų garsą ir girdėtų jį. Jis turėtų žinoti gero ir blogo garso prigimtį, mokėti valdyti kvėpavimą, garso atramą, žinoti, kaip išgauti skambų garsą, kaip ir kokie raumenys turi dirbti, kad rezonatoriai fiksuotų reikiamo garso pojūtį. Dainavimas – tai viso organizmo veikla. Kad garsas skambėtų teisingai, siekiama individualiai, įvairiais pratimais, vokalizėmis, nesudėtingomis dainomis lavinti balsą. Kiekvieno dainuojančiojo balsas turi būti savitas, nekopijuotas. Muzikos mokytojui reikėtų vengti balso įtampos, šaižaus tembro, kalbos manieringumo. Visa tai gali turėti neigiamos įtakos

ugdytiniams, kurių balsai gležni ir lengvai pažeidžiami. Muzikos mokytojas turi būti dėmesingas ir atsakingas už savo mokinių balsų fiziologinę sveikatą (Grigienė, 2013).

R. Aidukas (2013) savo darbuose nurodo, jog dirbant su vaikų ir paauglių balsais didžiausią dėmesį reikia skirti:

- kvėpavimo valdymui ir lavinimui;
- aukštos garso pozicijos pasiekimui (pakeltas minkštasis gomurys ir pastovios nekintančios gerklos);
- kantilenai ir vokalizacijai (nuosekliam garsų jungimui legato principu, balsių suvienodinimui ir pan.);
- balso diapazono koncentracijai (vengiant kraštutinių balso diapazono natų, racionaliai išnaudojant balso diapazono vidurį);
- emociniam kūrinio vaizdų įprasminimui dikcijos ir artikuliacijos lavinimo pagalba bei meniškam atlikimui – interpretacijai. Čia turi būti paliekama tam tikra erdvė paties mokinio kūrybiškumui.

Apibendrinant šį poskyrį galima teigti, kad vokalinis ugdymas yra meninės raiškos, taip pat ir muzikinės raiškos sudėtinė dalis. Vieni autoriai savo darbuose nurodo, jog vokalinis ugdymas prisideda ne tik prie žmogaus organizmo stiprinimo, bet ir formuoja žmogų, kaip visavertę asmenybę. Kiti autoriai savo darbuose akcentuoja vokalinį ugdymą kaip bendravimo priemonę ne tik su supančiu pasauliu, bet ir pačiu savimi. Vokalinis ugdymas turėtų prasidėti ankstyvoje kūdikystėje, o pedagogai vokalinio ugdymo procesas būtų efektyvus turėtų atkreipti dėmesį į vokalinio ugdymo proceso sudedamąsias dalis.

1.2. Vokalinis lavinimas muzikinio ugdymo kontekste

Muzika yra svarbi žmonių gyvenimo dalis, nes savo esme ji padeda išreikšti emocijas ir yra individų ar jų grupių identifikavimosi veiksnys. Muzika nėra priklausoma tik nuo asmens amžiaus, lyties, muzikinio skonio, bet kartu yra ir kultūros, religijos, etninio konteksto, kuriame gyvena žmogus, rezultatas (Diržinauskytė, 2014). Muzika iš visų menų gali labiausiai paveikti bet kurio amžiaus žmogaus emocijas. Muzika gali patenkinti įvairius žmogaus poreikius: estetinius, emocinius, dorovinius, intelektinius, fiziologinius, komunikacinius ir pan. (Sankauskienė, 2009).

Kaip teigia L. J. Navickienė, O. Stackevičienė (2018), žmogaus jausmus, išgyvenimus, vidinį pasaulį harmonizuojantis muzikos poveikis pastebėtas jau labai seniai (Jautakytė, 2009). Daugelio pasaulio šalių mokslininkai dar praėjusiame šimtmetyje įrodė, kad muzikinis ugdymas

teigiamai veikia ugdytinių psichoemocinę būseną, aukštesnį intelektą ir platesnę dvasinių vertybių skalę.

Z. Rinkevičius (2016) nurodo, jog muzikinis ugdymas yra asmenybę kuriantis žmonių bendravimas, sąveikaujant jiems su muzikos meno bei kitomis, susijusiomis su muzika, kultūros vertybėmis. Muzikinio ugdymo sąvoka apėmia muzikos mokymą, muzikinį lavinimą, muzikinį auklėjimą, muzikinį švietimą, muzikinį prusinimą, muzikinės kultūros formavimą. Muzikoje specifine muzikos kalba išreiškiamos grožio, gėrio, šventumo, laimės vertybės. Todėl muzika yra viena iš galingiausių žmogaus ugdymo ir saviugdos priemonių.

A. Kriščiūnaitės, D. Strakšienės, R. Bubnio (2018) teigimu, tik formaliojo ir neformaliojo švietimo dermė skatina esminius visuomenės pokyčius ir sudaro galimybes formuoti kūrybingai, atsakingai ir atvirai asmenybei, užtikrinant kiekvieno ugdytinio individualių gebėjimų ugdymą, pritaikymą ir pripažinimą (White, Lorenzi, 2016; Androulaki ir kt., 2017; Fernandes, Rodrigues, Ferreira, 2017), suteikiant teisę kiekvienam mokytis pagal savo individualius gebėjimus ir poreikius, ugdyti ir plėtoti kompetencijas per saviraiškos poreikio tenkinimą, pozityvumo, prieinamumo, individualizavimo kiekvienam ir kt. principus (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, 2012).

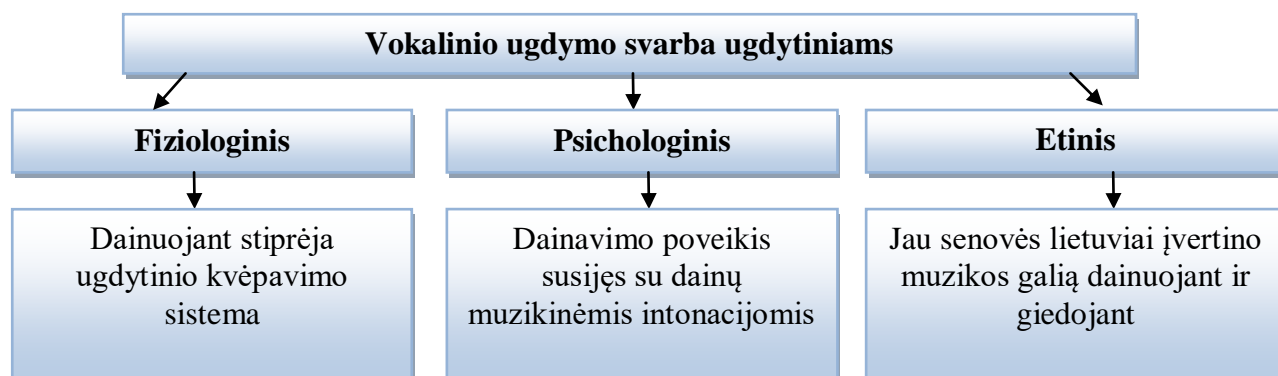
Plečiasi neformaliojo švietimo aprėptis, riba tarp formaliojo ir neformaliojo švietimo darosi vis labiau nepastebima, atskleidžiama abiejų procesų lygiavertiškumo svarba ir įtaka asmenybei tobulėti (Trakšėlyš, 2012; Siurala, 2012; Lileikienė, Rimkevičienė, 2012; Linkaitė, Šuliakaitė, Navikienė, 2011). L. Siurala (2012) teigia, kad neformalusis švietimas labiau koncentruojasi į socialinių gebėjimų ugdymą, o tai ypač svarbu muzikinio ugdymo kontekste, nes, J. Kudinovienės, J. Simanavičiaus (2015) manymu, vokalinis ugdymas yra muzikinio ugdymo dalis. Muzikinių ansamblių vykdoma neformaliojo švietimo veikla įgyja ypatingą reikšmę, nes išsaugo betarpiškumą, bendravimą, emociškai sustiprina išgyvenimus, o tai, pasak V. Jucevičiūtės-Bartkevičienės, V. Palubinskienės, V. Tavoro (2017) ir yra svarbiausia tradicinei kultūrai išlikti. Būtent muzikos srityje tradicinė kultūra natūraliai priima modernumą postmoderniosios muzikinio folkloro interpretacijos yra paklausios, nes leidžia etninę muziką perteikti patraukliai, sieti ją su šiuolaikinės visuomenės poreikiais, taip pat į tradicinius su etnokultūra susijusius renginius pritraukti daugiau jaunimo (Apanavičius, Aleknaitė, Savickaitė-Kačerauskienė, Apanavičiūtė-Sulikienė, Šlepavičiūtė, 2015)

Mokslininkai ugdymo procese svarbiausia iškelia praktinę veiklą, o ugdant ugdytinių tautinį identitetą muzikine veikla svarbią vietą užima dainavimas (Diržinauskytė, 2014). Vokalinio ugdymo reikšmė bei vieta ryškiai atsispindi dabartinėje muzikinio ugdymo sistemoje: muzikos pamokose, popamokinėje muzikinėje veikloje, programose, vadovėliuose. Pavyzdžiui, vien tik

dabartiniuose V–X klasės muzikos vadovėliuose iš viso yra publikuojama apie 800 įvairiausio turinio ir sudėtingumo dainų bei giesmių, tarp kurių: apie 550 liaudies (lietuvių ir kitų tautų), apie 170 autorinių dainų, netoli 70 giesmių. Dainavimu, ugdytinių balsais grindžiamos ir visos kitos muzikos pamokos grandys: solfedžio, ritmika, muzikavimas mokykliniais instrumentais, nevengiama jo ir mokant ugdytinius klausytis muzikos. Taigi galima teigti, kad dabartinė bent jau mokslinė – teorinė bei mokymo priemonių sistema sudaro gana neblogas sąlygas mokyti ugdytinius kokybiškai dainuoti ir tęsti tautos dainavimo tradicijas (Balčytis, 2016).

Dainavimas daro didelę įtaką asmenybei, kadangi teigiamai veikia emocinę, psichinę ir fiziologinę sveikatą. A. D. Žiedelienė (2006) (cit. iš Jucevičiūtės-Bartkevičienės, 2015) pažymi, kad dainavimas yra viena iš ugdytinių muzikinio ugdymo formų, ne tik žadinanti teigiamas emocijas, bet ir daranti didelę įtaką bendram ugdymui(si), padedanti suprasti įvairius gamtos, ir visuomenės reiškinius. Mokant dainavimo formuojami elgesio kultūros, taisyklingos laikysenos įgūdžiai, ugdomas darbštumas, tvarkingumas, meilės artimiems žmonėms ir gamtai jausmai, kitos taurios savybės (Jonušienė, 2018).

E. Velička (1995); I. White, F. Lorenzi (2016); G. Jonušienė (2018); L. J. Navickienė, O. Stackevičienė (2018) nurodo, jog vokalinis ugdymas yra svarbus ugdytiniams trim aspektais (žr. 2 paveikslą).

2 pav. Vokalinio ugdymo svarba ugdytiniams

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis E. Velička, 1995; I. White, F. Lorenzi, 2016; G. Jonušiene, 2018; L. J. Navickiene, O. Stackevičiene, 2018.

Iš 2 paveiksle pateiktos vokalinio ugdymo svarbos ugdytiniams matyti, kad ji apima tris sritis: fiziologinę, nes įvairaus stiprumo, aukštumo ir tembro garsai teigiamai veikia visą organizmą; psichologinę, nes racionalųjį minties aspektą žmonės vieni kitiems perduoda verbalizuodami mintis, o emocinį minties aspektą atskleidžia žodžius intonuojuant; etinę, nes dainuodami ir giedodami ugdytiniai supranta, kad giesmės, dainos apvalo sielą, daro žmogų geresnį, jautresnį gėriui ir grožiui (Velička, 1995; White, Lorenzi, 2016; Jonušienė, 2018; Navickienė, Stackevičienė, 2018).

Gebėjimas dainuoti yra viena nuostabiausių žmogaus savybių. Tai ir vienas būtiniausių jo poreikių, prieinamiausia ir demokratiškiausia, pagaliau, maloniausia visuomenės bendravimo, meninės raiškos ir estetinio pasitenkinimo forma. Dainavimas yra labiausiai pastebimas žmogaus ir visos tautos muzikinės kultūros požymis, visuomenės muzikinio išprusimo veidrodis. Dainavimo reikšmė neapsiriboja vien tik meniniais tikslais. Jis turi didžiulės įtakos žmogaus protinei veiklai. Jeigu žmogus moka dainuoti, žino daug melodijų, jos nuolat skamba jo mintyse, ypač tada, kai darbuojasi vienas, susimąsto, kai šalia nėra pašnekovo. Protarpiais tos mintyse skambančios melodijos prasiveržia niūniavimu, švilpavimu ar suskamba visu balsu su žodžiais. Toks muzikinių intonacijų, melodijų skambėjimas mintyse yra ne kas kita kaip viena iš mąstymo formų, kartu su kalbos, regėjimo asociacijomis bei kitais komponentais sudaranti bendrą žmogaus protinės veiklos kompleksą (Balčytis, 2016).

V. Jucevičiūtė-Bartkevičienė, V. Kriščiokaitytė (2017) savo darbuose nurodo, jog vokalinis ugdymas gali apimti daugybę muzikinės kalbos elementų (pvz., metroritminę pulsaciją ir nuo jos nukrypstančius melodinius akcentus, ostinatinius motyvus, polimetrinę ritmiką, ekspresyvių intonavimą, specifinę artikuliaciją, kalbos intonacijų ir instrumentų mėgdžiojimą), o ugdytiniai turi galimybę juos natūraliai taikyti savo vokalinėje raiškoje. Dainavimas yra vertingas, nes sukuria sąlygas ugdyti kūrybiškumo, saviraiškos gebėjimus ir bendravimo įgūdžius.

Apibendrinant galima teigti, kad riba tarp formaliojo ir neformaliojo švietimo darosi vis labiau nepastebima, o mokslininkų darbuose atskleidžiama abiejų procesų lygiavertiškumo svarba ir įtaka asmenybei tobulėti. Muzikinis ugdymas yra vienas iš būdų asmenybę kuriantis žmonių bendravimas, sąveikaujant jiems su muzikos meno bei kitomis, susijusiomis su muzika, kultūros vertybėmis. Vokalinis ugdymas yra muzikinio ugdymo dalis ir daro didelę įtaką asmenybei, kadangi teigiamai veikia emocinę, psichinę ir fiziologinę sveikatą. Ugdytiniais dainuojant formuojami elgesio, kultūros, taisyklingos laikysenos, taisyklingo kvėpavimo gebėjimai, ugdomas darbštumas, meilės žmonėms ir gamtai jausmai, kitos savybės padedančios ugdytiniais tobulėti, kaip asmenybėms.

1.3. Fiziologiniai balso aparato aspektai

Žmogaus balsas – unikalus instrumentas, kurį sudaro anatominių struktūrų, fiziologinių mechanizmų, fizikinių ir cheminių reiškinių kompleksas. Balso mechanikoje dalyvauja kvėpavimo, balsą produkuojantys (fonacijos), garso aplinką sudarantys (rezonanso) ir balsą moduluojantys (artikuliaciniai) raumenys (Vegienė, 2014).

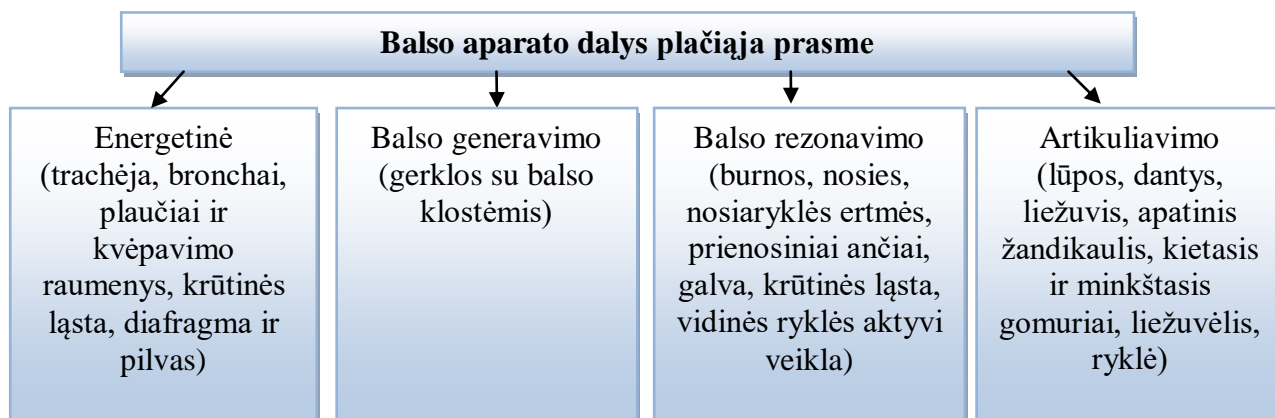
R. Mickienė (2016) nurodo, jog balsas – tai garso bangos, sklaidžiamos iškvėpamam orui virpinant balso stygas tam tikrame žmogaus girdimumo diapazone (16–20 kHz). Kuo dažniau virpa

balso stygos, tuo aukštesnis balsas, o fiziologiškai moterų stygos trumpesnės negu vyrų, todėl jos virpa dažniau ir moterų balsas aukštesnis.

Kalbėdamas žmogus ne tik perduoda informaciją, bet kartu ir suteikia duomenis apie save. Iš žmogaus balso ir kalbos sprendžiame apie jo amžių, lytį, rasę, nuotaiką, išsilavinimą, socialinę padėtį (Schindler, Ottaviani, Mozzanica, Bachmann ir kt., 2010). A. Vegienė (2014) išanalizavusi užsienių autorių darbus išskyrė penkių rūšių informaciją, kurią galima išgauti iš balso. Autorės manymu, balsas yra kalbėtojo psichinės ir emocinės sveikatos, asmenybės, tapatumo ir estetiškos orientacijos indikatorius. P. L. Johnson ir bendraautoriai 1956 metais sukūrė sveiko balso apibrėžimą. Anot autorių, **sveikas balsas** – malonios kokybės, amžių ir lytį atitinkančio tembro, tinkamo garsumo, adekvačios galimybės varijuoti garsumu ir tonu.

Kaip teigia V. Jucevičiūtė-Bartkevičienė (2010), garsai susiformuoja tam tikrame organe – gerklose. Po to, dalyvaujant plaučiams, liežuviui, gomuriui, lūpoms, dantims ir kt. organams, iš gerklose kilusių garsų formuojamos fonemos – pagrindiniai kalbos elementai, t. y. netiksliai raidėmis atvaizduojami garsai, kurie patys savaime neturi reikšmės. Taigi, garsas kyla dėl vibracijos, jam susidarant dalyvauja daugybė žmogaus organų sistemų, galima sakyti, kad žmogui kalbant ar dainuojant šiame procese dalyvauja beveik visas kūnas.

Balso aparatą (tai – organai ir jų sistemos balsui kurti) plačiąja prasme sudaro keturios dalys (Balso aparatas ir jo funkcija, 2009) (žr. 3 paveikslą).

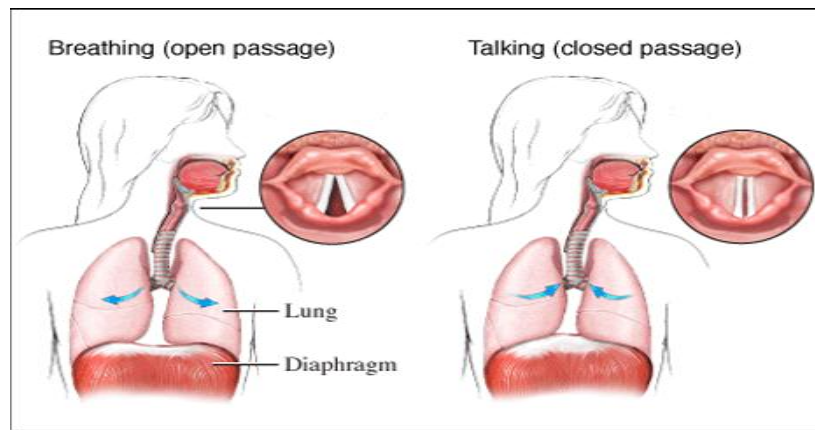

3 pav. Balso aparato dalys plačiąja prasme

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Balso aparatas ir jo funkcija, 2009.

Iš 3 paveiksle pateiktų balso aparato dalių matome, jog tai apima energetinę, balso generavimo, balso rezonavimo ir artikuliavimo dalis.

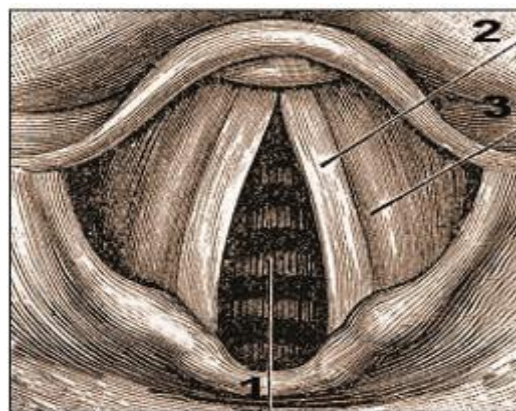
Norint supranti balso sandarą pirmiausia svarbu išsiaiškinti, kas sudaro balso aparatą. E. Šliauterienė (2013) pateikia balso aparato sandarą (žr. 4 paveikslą).

4 pav. Balso aparato sandara
Šaltinis: E. Šliauterienė, 2013.

Balso aparatą sudaro: diafragma, plaučiai, bronchai, trachėja, gerklos, gerklė, nosies ertmė ir jos prienosiniai ančiai.

Taigi, balsas atsiranda gerklose – žemiau gerklų prieangio ertmė susiaurėja, ten ir yra vadinamasis balso aparatas. Gerklose sustorėjusių skaidulų pluoštas, esantis tarp vedeginės kremzlės balsinės ataugos ir skydinės kremzlės vidinio paviršiaus, yra balso stygos, arba balso klostės. Balso aparatą (siaurąją prasme) sudaro balso klostės (lot. plica vocalis) ir tarp jų esantis balso plyšys (lot. rima glottidis) (žr. 5 paveikslą) (Jucevičiūtė – Bartkevičienė, 2010).

5 pav. Balso aparatas: 1– trachėja ir balso klosčių plyšys; 2 – balso klostės; 3 – netikrosios balso klostės

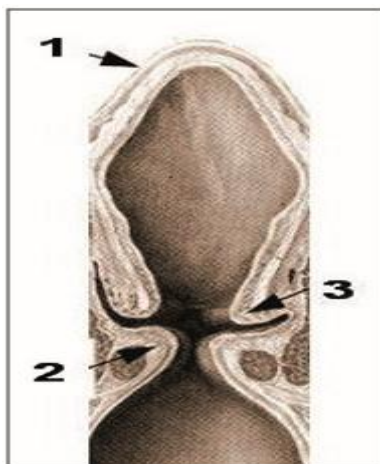
Šaltinis: V. Jucevičiūtė – Bartkevičienė, 2010.

Balsas pradeda formotis kai oras su spaudimu pradedamas stumti iš plaučių bei bronchų ir savo kelyje sutinka pirmąją kliūtį – įtemptas balso klostes. Oro srovė sukelia jų vibracijas, iš kurių ir atsiranda garsas. Garsinių virpesių atsiradimas priklauso nuo energijos, kurią perduoda kvėpavimas. Formuojant balsius jų atsiradimo vieta nekinta, tai visada yra balso plyšys. Tačiau, kaip parodė tyrimai, balso plyšys, tariant įvairius balsius, dirba nevienodai (Šliauterienė, 2013).

Atsiradęs balso plyšio zonoje garsas, turintis indifrentinį pobūdį (tai reiškia – neišskirtinį, niekuo nepasizymintį, šiuo atveju – visiems garsams vienodą), toliau kyla į ryklę ir burnos ertmę, kur ir įgyja atitinkamo balso formą. Kvėpavimo funkcijos valdymo sistemoje, veikia mechanizmai, kurie gali veikti labai greitai ir atitinkamai tiksliai keisti spaudimą bei kvėpavimo (oro) porcijas reikalingas atitinkamam balsui (Šliauterienė, 2013).

Kaip teigia R. Pečeliūnas (2011), R. Žukauskienė (2012), R. Aidukas (2013), balso klosčių paviršių dengia gerokai plonesnė (negu kitur gerklose) gleivinė, todėl jos yra šviesesnės. Kartais jų paviršiuje formuojasi įvairaus dydžio mazgeliai, keičiantys balso klosčių virpėjimą, balsas tampa kimus. Tokie mazgeliai neretai pažeidžia aktorių, mokytojų, diktorių, solistų balso klostes. Klosčių viduje yra tvirta įtempta skaidulinio audinio juosta – balso raištis ir balso raumuo, kuris susitraukdamas šiek tiek keičia balso klosčių ilgį ir paties balso plyšio vaizdą, lemia kylančio balso charakteristikas. Balso aukštį nulemia ir balso klosčių aukštis, ilgis bei storis. Kuo didesnės, storesnės balso klostės, tuo žemesnis balsas. Ilgiausios yra bosų, o trumpos ir plonos – tenorų klostės, pastarieji ypač turi saugoti savo „lepesnį“ balso aparatą.

V. Jucevičiūtė–Bartkevičienė (2010) savo darbuose nurodo, jog svarbu balso klosčių, arba „tikrųjų“ balso klosčių, nepainioti su „netikrosiomis“, dar vadinamomis prieangio klostėmis (lot. plica vestibularis) (žr. 6 paveikslą), kurios apsaugo tikrąsias klostes ir fonacijoje turi minimalų vaidmenį, tačiau dalyvauja rėkiant, obertoniniame (gerkliniame) dainavimo procese (pvz., Vidurio Azijos regiono, Tuvos Respublikos, tradicija).

6 pav. Netikrosios balso klostės: 1 – antgerklis (epiglottis); 2 – tikrosios balso klostės (plica vocalis); 3 – netikrosios balso (plica vestibularis)

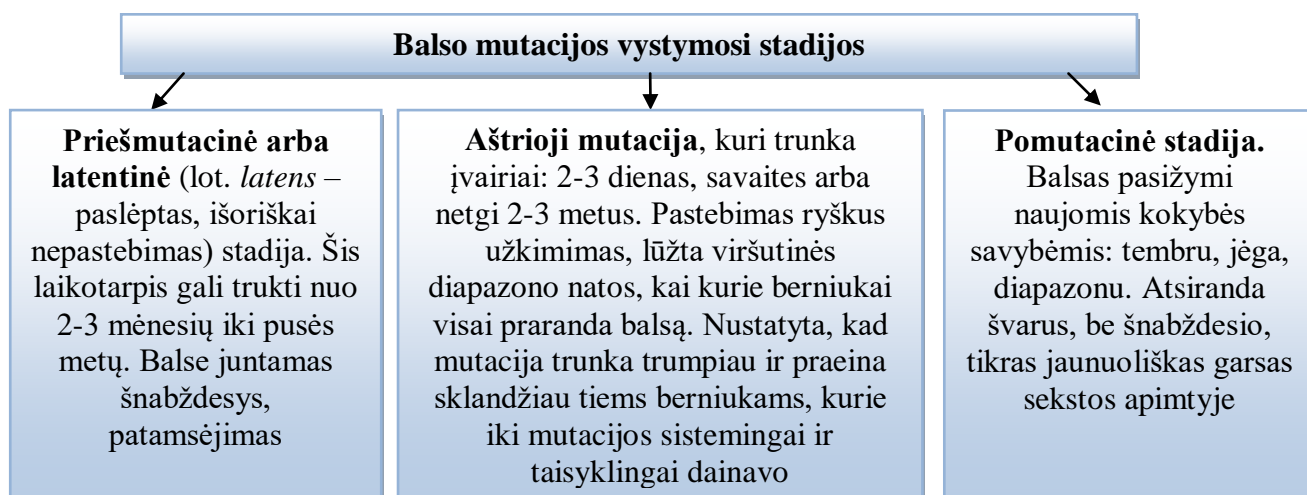
Šaltinis: V. Jucevičiūtė – Bartkevičienė, 2010.

Moters balso klostės yra 18 – 20 mm, vyro 20 – 24 mm ilgio (Medicinos enciklopedija, 1991). Kaip teigia R. Pečeliūnas (2011), R. Žukauskienė (2012), R. Aidukas (2013), balso plyšio konfigūracija nuolat kinta: ramiai kvėpuojant, jis yra trikampio, kalbant – ovalo pavidalo, rėkiant, garsiai dainuojant plyšys susiaurėja, balso klostės įsitempia.

R. Aidukas (2013) savo darbuose nurodo, kad pirmas sudėtingas amžiaus tarpsnis žmogaus psichologinio vystymosi kelyje yra paauglystė. Šiuo laikotarpiu prasideda didelės socialinės ir psichologinės permainos, kurios paprastai sutampa su audringu fiziologiniu vystymuisi. Tai perėjimas iš vaikų į suaugusiųjų pasaulį. Pereinamasis laikotarpis iš vaikiško balso į suaugusio balsą vadinamas mutacija. XX a. atliktais tyrimais balso mutacijos amžiaus ribas apsprendžia nacionalinė priklausomybė ir klimatas. Mutacija trunka nuo 10 iki 17 metų, o Vidurio Europos regione ir Lietuvoje ji dažniausiai vyksta 14 – 16 metų amžiaus paaugliams. Mergaitėms šis balso pasikeitimas praeina mažiau pastebimai nei berniukams. Mergaičių balso mutacija susijusi su nuolatinio ir nuoseklio gerklų, nekeičiančių savo pastovios konfigūracijos, augimu. Tuo tarpu berniukų mutaciją lydi ryškus gerklų konfigūracijos pasikeitimas, balso klostės padidėja iki 2–2,5 cm. Vidutinis moterų balso klosčių ilgis lieka 1,5 cm.

Gerklų persiformavimo laikotarpis tiek berniukams, tiek mergaitėms trunka 1,5–2 metus, per visą lytinio brendimo laikotarpį. Tačiau berniukų balso lūžis, švokštimas, šiurkštus skambėjimas ir fonacijos nepastovumas gali prasidėti staigiai, per kelias savaites. Tai rodo, kad įprasta senoji gerklų funkcija priešinasi su nauja struktūra, kuriai jau būdingas krūtininis vibracijos tipas. Šiuo laikotarpiu balso klostės paraudonuoja, greitai vargsta ir dainuoti nerekomenduojama. Tylėjimo ir balsinio karantino laikotarpis turėtų trukti ne 2 – 3 mėnesius. Po to vėl galima nuosekliai pradėti dainavimo užsiėmimus atidžiai stebint balso skambėjimą, konsultuojantis su gydytoju LOR – foniatru.

R. Žukauskienė (2012), L. Friedlander, J. Connolly, D. Pepler, W. Craig (2007), S. Kačinskienė, Z. Kariniauskienė (2003) savo darbuose akcentuoja, kad yra išskirtos trys balso mutacijos vystymosi stadijos (žr. 7 paveikslą).

7 pav. Balso mutacijos vystymosi stadijos

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis R. Žukauskiene, 2012; L. Friedlander, J. Connolly, D. Pepler, W. Craig, 2007; S. Kačinskiene, Z. Kariniauskiene, 2003.

Apibendrinant 7 paveiksle pateiktą informaciją matyti, kad balso mutacija apima tris vystymosi stadijas: priešmutacinę arba latentinę, aštriąją mutaciją ir pomutacinę stadijas. Po mutacijos berniukų balsai praranda savo buvusį paslankumą, tampa mažiau tinkamais gražaus balso formavimui. Ypač susiaurėja balso diapazonas (kartais iki kvartos ir netgi tercijos).

XX a. egzistavo nuomonė, kad per visą mutacijos laikotarpį berniukai negali dainuoti. Dabartinė praktika rodo, kad dainavimo užsiėmimai praėjus kritiškiausiajam mutacijos laikotarpiui yra naudingi ir reikalingi. Tam yra būtinos trys sąlygos: rami mutacijos eiga (tokia galima tuomet, kai iki mutacijos su vaiko balsu buvo dirbama profesionaliai); naudojamas ribotas balso diapazonas ir santūri dinamika; pastovus gydytojo LOR – foniatro stebėjimas (Aidukas, 2013).

Apibendrinant galima teigti, kad žmogaus balsas – unikalus instrumentas, kurį sudaro anatominių struktūrų, fiziologinių mechanizmų, fizikinių ir cheminių reiškinių kompleksas. Balso aparatą sudaro: diafragma, plaučiai, bronchai, trachėja, gerklos, gerklė, nosies ertmė ir jos prienosiniai ančiai. Balsas pradeda formuotis kai oras su spaudimu pradedamas stumti iš plaučių bei bronchų ir savo kelyje sutinka pirmąją kliūtį – įtemptas balso klostes. Oro srovė sukelia jų vibracijas, iš kurių ir atsiranda garsas. Pirmas sudėtingas amžiaus tarpsnis žmogaus vystymesi yra paauglystė, kadangi tai pereinamasis laikotarpis iš vaikiško balso į suaugusio balsą. Šis laikotarpis tiek berniukams, tiek mergaitėms trunka 1,5 – 2 metus. Po mutacijos berniukų balsai praranda savo buvusį paslankumą, tampa mažiau tinkamais gražaus balso formavimui.

1.4. Skirtingų balso tipų charakteristika

Žmogaus balsas yra unikalus instrumentas, kurį sudaro anatominių struktūrų, fiziologinių mechanizmų, fizikinių ir cheminių reiškinių kompleksas. Balso mechanikoje dalyvauja kvėpavimo, balsą produkuojantys (fonacijos), garso aplinką sudarantys (rezonanso) ir balsą moduliuojantys (artikuliaciniai) raumenys. Pati fonacija apibūdinama kaip garsas generuojamas balso klosčių virpesių, kuriuos sužadina iškvepiama oro srovė. Gerklos yra tik viena iš keturių balso produkavime dalyvaujančių sistemų, nors jos tikrai nėra to paties lygmens kaip trys likusios (kvėpavimo, rezonanso, artikuliacijos) (Vegienė, 2014).

Žmogaus balsą sudaro oro virpesiai. Diafragma ir kiti raumenys valdo žmogaus kvėpavimą, reguliuoja plaučiuose esančio oro patekimą į gerklę. Oras skverbiasi pro balso stygas, kurios būna nevienodo ilgio ir nevienodai įtemptos. Virpančios stygos sukeltą garsą rezonuoja galvoje esančios tuštumos (gerklės, nosies, burnos). Susidarant garsui, balso stygos priartėja viena prie kitos. Nuo stygų formos, nuo susidariusio tarpo tarp jų priklauso balso tembras, stiprumas (Vokalinė muzika, 2017).

Šiuolaikinis dainininkas taiko pačias įvairiausias balso tembro transformacijos formas: vokalinę techniką, kalbą, onomatopėjas, emocinę ekspresiją, išorinius akustinius ir technologinius objektus ir kt. Jis peržengia dainininko, vokalistą, giedotoją, garso menininko sąvokų ribas ir apima platesnę raiškos skalę, kur svarbios visos atlikimo kategorijos (Bublytė, 2018).

Vaikų, moterų ir vyrų balsai atsižvelgiant pagal balso diapazoną ir tembrą yra skirstomi į skirtingas grupes. Pirmiausia bus apžvelgti mokinių balso vystymosi tarpsniai ir tipai. R. Aidukas (2017), R. Girdzijauskienė, Ž. Jankevičienė, S. Rimkutė-Jankuvienė (2017), N. Mameškinienė (1996) mokinių balso vystymosi tarpsnius ir tipus skirsto į šias grupes:

- Ankstyvasis vaikiškasis tarpsnis – iki 10 metų (kartais iki 11 m.). Šiuo amžiaus tarpsniu vaikų balsai skamba skaidriai, vyrauja galvinio registro skambėjimas, labai siauras diapazonas (nuo c^1 arba d^1 iki d^2 , rečiau e^2). Šiuo laikotarpiu nerekomenduojama vaikams duoti kūrinių, kurių diapazonas viršija pirmosios oktavos ribas. Vaiko balso tembras ir diapazonas dar gali labai keistis, todėl aktyvus balso „pritempimas“ prie populiaraus, bet sudėtingo, plačios apimties repertuaro gali pakenkti balso vystymuisi ateityje.

- Antrasis vaikiškasis balso formavimosi tarpsnis – nuo 11–12 iki 13–14 metų, kai balse atsiranda vis daugiau krūtininio registro skambėjimo, didėja rezonatorių apimtis, tembras tampa individualesnis, prasiplečia diapazonas (nuo b arba c^1 iki f^2 arba g^2). Balsus jau galima pradėti skirstyti į aukštus ir žemus – mergaičių sopranai ir altai, berniukų – diskantai ir altai. Šiuo laikotarpiu svarbu skirti dėmesio balso registrų valdymui, natūralų krūtininio ir galvinio registrų jungimui.

- Antrasis balso formavimosi tarpsnis – paaugliškas – nuo 14 iki 16 metų, kai atsiranda artimas suaugusiam balsui skambėjimas, aiškiai skiriami galvinis ir krūtininiai registrai, dažniausiai vyksta mutacija, pamažu formuojasi individualus tembras, kartais prasiplečia diapazonas iki 1,5 oktavos. Vis labiau ryškėja krūtininio registro skambėjimas, balso registrai dažnai lūžta tiems, kurie iki šios stadijos dainuodavo falcetiniu garsu (ypač berniukams). Kai kuriais atvejais berniukai praranda anksčiau susiformavusius vokaliinius įgūdžius ir jiems tenka iš naujo mokytis dainavimo pagrindų, naudojant krūtininį balso registrą. Mergaičių įgyti teisingi balso formavimo ir vokalinio kvėpavimo įgūdžiai lieka ir suaugusių balsuose. Paaugliškoje balso formavimosi stadijoje pradeda ryškėti balso tipas.

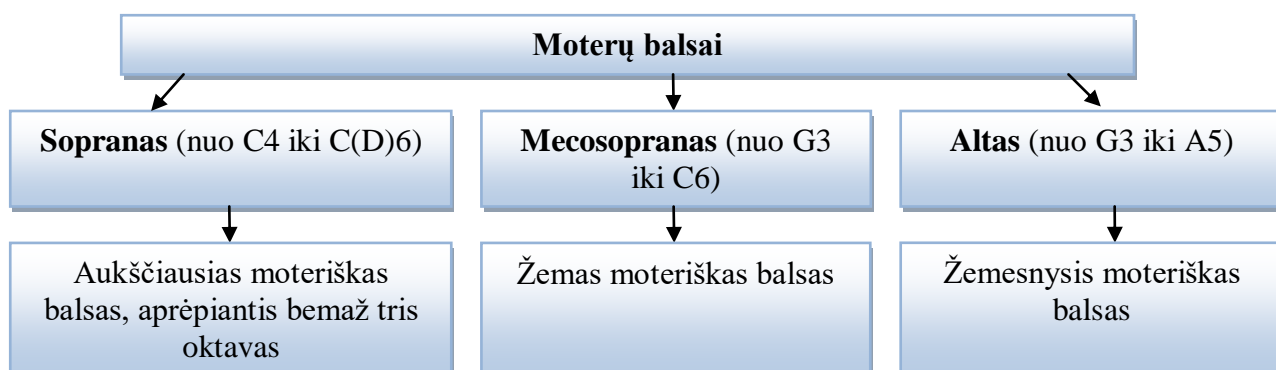
- Jaunuoliškoji balso formavimosi stadija – nuo 17 iki 19 metų, kai susiformuoja jaunuoliškas balsas, kuriam būdingas individualus tembras, balso tipas ir rūšis su dominuojančiu lyriniu balso tipu. Taisyklingai lavinant, balso diapazonas išsiplečia iki dviejų oktavų. Šis skirstymas į balso vystymosi tarpsnius yra sąlyginis, galimos individualios išimtis.

B. Gary, P. S. Williams (2015), V. Miškinis (2015), R. Gelgotienė (2011), B. Mačikėnas (1981) pateikia kitokį vaikų balsų skirstymą nei R. Aidukas (2017), R. Girdzijauskienė, Ž. Jankevičienė, S. Rimkutė-Jankuvienė (2017), N. Mameškinienė (1996). Autoriai vaikų balsus skirsto į šias grupes:

- Sopranas – (berniukų balsą įprasta vadinti diskantu). Šis balsas pasižymi aukštu, šviesiu, skaidriu tembru, gerai skamba aukštajame ir viduriniajame registre. Jo diapazonas – nuo c^1 iki g^2 (a^2).
- Altas. Šis balsas pasižymi žemu, tamsesniu tembru, geriau skamba žemesniajame ir viduriniajame registre. Alto diapazonas nuo g iki $d^2(e^2)$.

Bendras vaikų balsų diapazonas svyruoja nuo g iki g^2 (a^2). Tačiau pasitaiko išskirtinių atvejų, kai vaikų balsai (net ir berniukų) viršija įprastą praktinį diapazoną, ypač aukštyne iki c^3 oktavos.

Z. Grigienė, J. Lasauskienė (2012), I. Argustienė (2003) išskyrė moterų balsus atsižvelgiant į balso tembrą, diapazonus, kuriuos suskirstė į tris pagrindines grupes (žr. 8 paveikslą).

8 pav. Moterų balsai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Z. Grigiene, J. Lasauskiene 2012; I. Argustiene, 2003.

Iš 8 paveiksle pateiktų moterų balsų tipų matyti, kad jie skirstomi į tris pagrindines grupes: sopranas, mecosopranas ir altas. Žodis „sopranas“ kildinamas iš itališko „sopra“, reiškiančio „virš“. E. Stinchelli (2002), Z. Grigienė, J. Lasauskienė (2012), I. Argustienė (2003), T. C. Iwamoto (2012) sopraną dar papildomai suskirstė pagal tembrą, stiprumą, paslankumą ir kitas savybes: į koloratūrinį, koloratūrinį lyrinį, lyrinį, lyrinį dramatinį, subretinį (žr. 9 paveikslą).

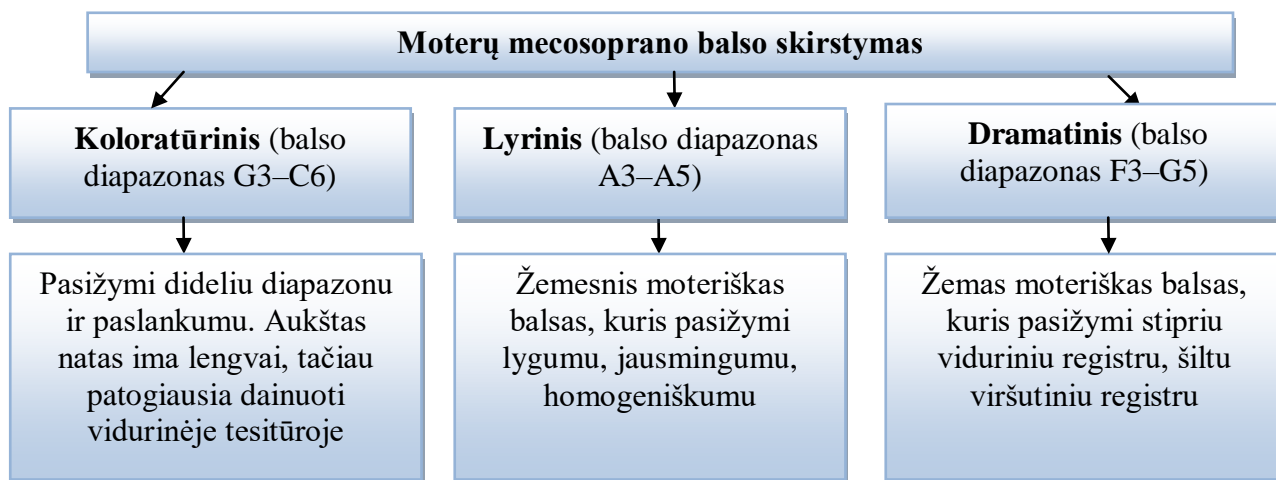

9 pav. Moterų soprano balso skirstymas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis E. Stinchelli, 2002; Z. Grigiene, J. Lasauskiene, 2012; I. Argustiene, 2003.

Dažniausiai sutinkamas balso tipas tarp sopranų – lyrinis. Dainuoti moteriško soprano tesitūroje gali ir diskantai – berniukai su dar nemutavusiais balsais.

Mecosopranas dar papildomai yra skirstomas pagal tembrą, stiprumą, paslankumą ir kitas savybes: į koloratūrinį, lyrinį ir dramatinį (žr. 10 paveikslą).

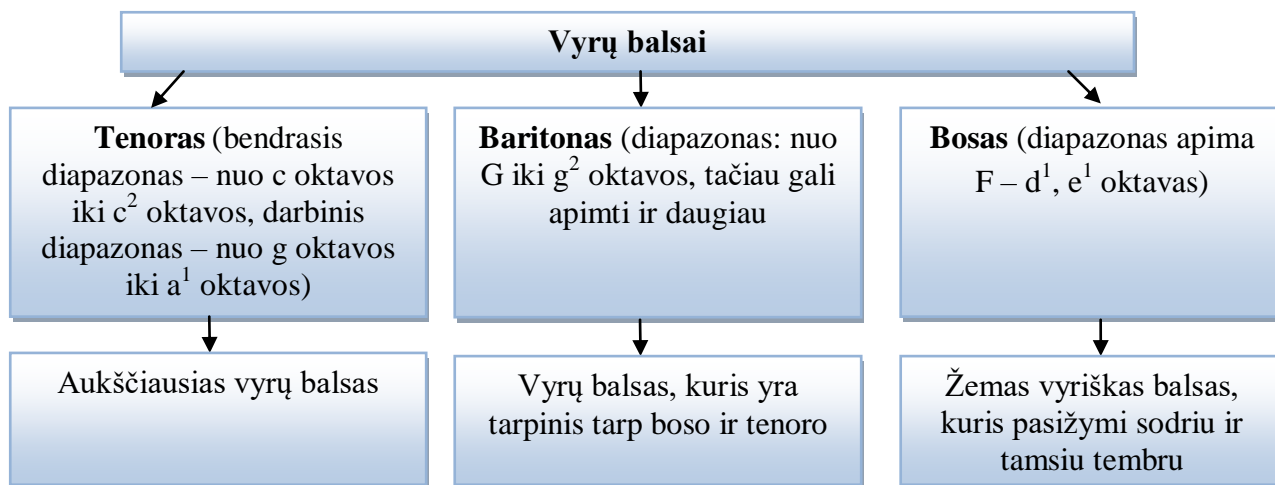
10 pav. Moterų mecosoprano balso skirstymas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis E. Stinchelli, 2002; Z. Grigiene, J. Lasauskiene, 2012; I. Argustiene, 2003.

Sopranas ir mecosopranas gali aprėpti bemaž tą patį diapazoną, bet šių balsų tesitūra – sritis, kur balsas skamba geriausiai ir yra dažniausiai eksploatuojamas – skirtinga. Terminą „mecosopranas“ galima būtų išversti kaip „pusiau sopranas“, bet ši tiesioginė analogija neatskleidžia tikrosios termino prasmės. Tai – akademiniam dainavimui sutinkamas balso tipas,

kurio diapazonas įsiterpia tarp soprano bei kontralto kategorijų ir kuriam būdingas sunkesnis, tamsesnis nei soprano balso tembras (Kauno filharmonija, 2017).

Vyrų balsai yra skirstomi į tris pagrindines grupes (žr. 11 paveikslą).

11 pav. Vyrų balsų skirstymas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis E. Stinchelli, 2002; Z. Grigiene, J. Lasauskiene, 2012; I. Argustiene, 2003.

Iš 11 paveiksle pateiktų vyrų balsų skirstymo matyti, kad pagal skambėjimo stiprumą bei charakterį skirstomi į bosą, kuris skirstomas į aukštus (*basso cantante*), centrinius bosus (*basso serioso*) ir žemus bosus (*basso profundo*). Baritoną, kuris yra tercija aukštesnis už bosą ir skirstomas į lyrinius, dramatinčius ir bosus – baritonus. Tenorą, kuris yra tercija aukštesnis už baritoną ir skirstomas į altino, kontratenorus, lyrinius, lyrinius – dramatinčius, dramatinčius ir herojinius (Žmogaus balsas, 2017, Miller, 2008).

Apibendrinant galima teigti, kad vaikų, moterų ir vyrų balsai yra skirstomi į skirtingas grupes. Vaikų balsai skirstomi soprano, kuris pasižymi aukštu, šviesiu, skaidriu tembru ir alto, kuris pasižymi žemu, tamsesniu tembru. Moterų balsai skirstomi soprano (aukščiausias moteriškas balsas), mecosoprano (žemas moteriškas balsas) ir alto (žemesnysis moteriškas balsas). Vyrų balsai yra skirstomi į tenoro (aukščiausias vyrų balsas), baritono (tarpinis tarp boso ir tenoro) ir boso (žemas vyriškas balsas, kuris pasižymi sodriu ir tamsiu tembru).

2. VOKALINIO UGDYMO TURINYS SKIRTINGAIS ASMENS RAIDOS TARPSNIAIS

Antrajame skyriuje siekiama išsiaiškinti vokalinio ugdymo turinį skirtingais asmens raidos tarpsniais. Todėl šį skyrių sudaro penki poskyriai: 1) Vokalinio ugdymo metodų apžvalga; 2) Vokalinio ugdymo organizavimas ikimokykliniame amžiuje; 3) Vokalinio ugdymo organizavimo raiška pradinio ugdymo etape; 4) Vokalinio ugdymo organizavimo ypatumai paauglystėje; 5) Suaugusiųjų vokalinio ugdymo organizavimo bruožai.

Poskyriuose medžiaga analizuojama išsiaiškinus pedagogikos, psichologijos ir kitų disciplinų mokslinius darbus, kuriuose randami atsakymai į išsikelto antrojo uždavinio klausimą.

2.1. Vokalinio ugdymo metodų apžvalga

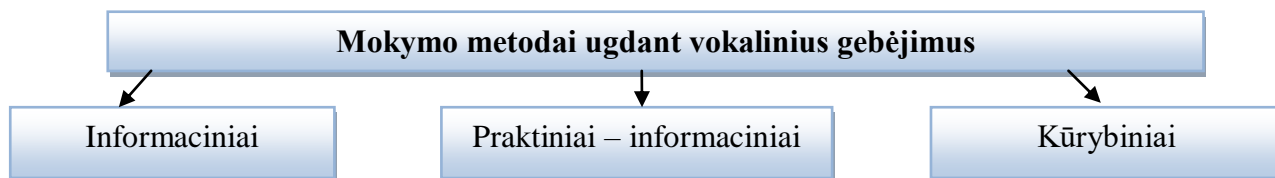
Muzika yra svarbi žmonių gyvenimo dalis, nes savo esme ji padeda išreikšti emocijas ir yra individų ar jų grupių identifikavimosi veiksnys (Diržinauskytė, 2013).

Šiandien, XXI a. vis dar reikia kalbėti apie tai, kad dainininko parengimui būtinas mokslinis pagrindas, t.y., vokalo technikos mokymas turi remtis patikimomis, tikromis ir neginčijamomis balso instrumento sandaros ir jo veikimo mechanizmo žiniomis bei metodais. Istorinio palikimo, mokymo proceso analizė, mokslo literatūros apžvalga padeda išvengti skaudžių klaidų ir naujai pažvelgti į daugelį sudėtingiausių vokalo pedagogikos reiškinių (Vaičiūnienė, 2015).

Kaip teigia J. Valiulienė (2014), šiuolaikinis vokalinis ugdymas atveria mokytojui daug galimybių būti kūrybišku, aktyviu, nepriklausomu nuo vieno ugdymo metodo ar vienos temos. Tikriausiai ne vienam mokytojui norėtusi, jog mokinsys mokytusi aktyviai dirbdamas ir aktyviai bendradarbiaudamas. Tad ugdymo centre atsiduria pats mokinsys, kurio lavinimą lemia ne tik įgytos žinios pamokų metu, bet ir jo kompetencijų ugdymas.

L. Gedgaudaitė (2017) nurodo, kad balso tipas, vokalinė technika, metodai, dainininko fiziologija, balso sutrikimų prevencija yra neatsiejamos dainavimo pedagogikos sritys. XX a. antrojoje pusėje ryškėjo tendencija teikti besimokantiesiems dainuoti daugelio dalykų (fiziologijos, anatomijos, akustikos) žinias, parinkti individualizuotus mokymo metodus. Nuomonę, kad dainavimo mokymo metodika turi būti pritaikoma kiekvienam dainininkui, dar labiau sustiprino nuostata, kad dauguma techninių ir meninių problemų yra psichologinės kilmės (Eisenbeiss, 2013).

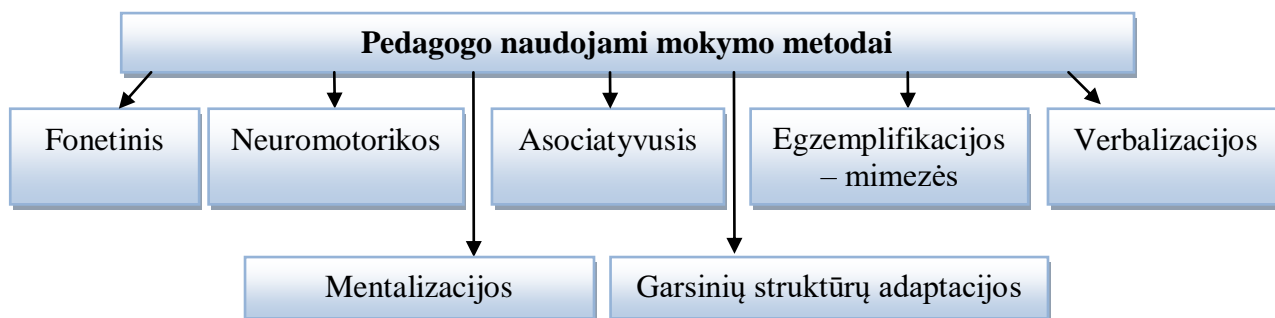
Muzikiniame ugdyme ugdant vokalius ugdytinių gebėjimus mokymo metodai yra skirstomi į tris grupes (žr. 12 paveikslą).

12 pav. Mokymo metodai ugdant vokaličius gebėjimus
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis L. Jovaiša, 2012.

12 paveiksle pateiktų metodų taikymas, kaip teigia L. Jovaiša (2012), muzikiniame ugdyme priklauso nuo ugdytinių amžiaus ir muzikinės veiklos pobūdžio. Pavyzdžiui, mokant dainuoti, solfedžuoti, muzikuoti dažniausiai naudojami demonstravimo, pratybų, iliustravimo, teikiamojo ir euristinio pokalbio, palyginimo metodai. Čia netinka paskaitos ir atpasakojimo metodai. Epizodiškai naudojami pasakojimo, kartojamą bei probleminio pokalbio. Ugdant ugdytinių muzikinę mąstymą dažniausiai taikomi kūrybiniai metodai: probleminis pokalbis, uždavinių sprendimo metodas (pvz.: aiškinantis muzikos sukeltų emocinių būsenų dialektinę kaitą, dramaturgijos, loginės formos, kūrinio prasmės, idėjos klausimus; mokant muzikos rašto – nustatant garsų trukmių, aukštumo ir kitus santykius), muzikos kūrinių formos modeliavimas, kūrinių meninio turinio analizė.

T. Vainauskienė (2014) išanalizavusi Virgilijaus Noreikos dainavimo mokymo sistemą, išskyrė pedagogo naudojamus mokymo metodus (žr. 13 paveikslą).

13 pav. Pedagogo naudojami mokymo metodai
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis T. Vainauskiene, 2014.

Fonetinis metodas – daugiavfunkcis dainininko balso modeliavimo įrankis. Lavinant dainininko balsą, labai padidinami balsių vokaliniai požymiai, todėl dainuojamuosius balsius galima vadinti ekstravokaliniais. Svarbios priebalsių fonetinės ypatybės ir artikuliuojamų fonetinių sandų koreliacijos veiksnys – gretimų garsų rekursijos ir ekskursijos vyksmas suponuoja tam tikrą jų asimiliaciją. Artikuliuojamų garsų ypatybės, koreliatyvumas ir impedansą reguliuojanti funkcija – balso kokybę determinuojantys veiksniai. Fonetinio metodo primariniai balsiai (i, u) ir priebalsiai (m, n, j) yra didelio impedanso. Atsiskleidžia fonetinio metodo taikomosios funkcijos:

- Modeliuojamas vokalinis tonas ir derinamas balsinis instrumentas.

- Realizuojami balso diapazono suformavimo poreikiai.
- Lavinama vokalinių efektų technika.
- Koreguojami balso defektai.
- Formuojami vokalinės kalbos pagrindai.

Pagal funkcionalumą fonetinis metodas yra ekvivalentinis ***garsinių struktūrų adaptacijos*** metodui. Specializuotos garsinės struktūros ir atitinkamai pritaikyti kalbos garsai sudaro vokalius pratimus. Vokaliniai pratimai atskleidžia muzikinių ir fonetinių sandų tarpusavio priklausomybės ryšį ir jų integruotą poveikį balsui. Praktikuojant garsinių struktūrų adaptacijos metodą, disponuojama visu instrumentarijumi – pasireiškiančiu jo mokymo sistemos kompleksišku poveikiu balsui. ***Neuromotorikos metodas*** pagrindžia tam tikrą fonaciją norminančių kūno judesių pritaikymą vokalinėms treniruotėms, siekiant palengvinti pradinių balso valdymo stereotipų susidarymą. Praktikuodamiesi dainininkai išmoksta mintimis, be jokio išorinio judesio, reprodukuoti atitinkamus balso aparato sistemų sinerginius ryšius ir išgauti siekiamą akustinį rezultatą. Metodas padeda išvengti balso raidos komplikacijų – vyksta organiškasis vokalinio instrumento funkcijų reguliavimasis. ***Asociatyvus metodas*** pagrindžia specializuotų asociacijų pritaikymą. Vaizdiniais atitinkamai veikiama balsinio instrumento sistemos – išgaunama tam tikra fonacijos kokybė. Vokalinių procesų ***verbalizacijos*** svarbą lemia noetinė jų samprata. Verbalizacija sustiprina kitų mokymo metodų veiksmingumą ir efektyvina dainavimo įgūdžių formavimą. ***Egzemplifikacijos – mitezės metodas*** – balso funkcionavimo galimybių aiškinimas pavyzdžiais – veikia įtaigiai. Rezultato siekiama taikant mitezę – tai lemia dainininko individualumo raišką. Galima sakyti, kad egzemplifikacijos – mitezės metodas yra tam tikra imprintingo apraška dainavimo pedagogikoje. ***Mentalizacija*** derinama su kitais mokymo metodais ir skatina jų poveikio rezultatyvumą. Mentalizacijos funkcionalumą sustiprina verbalizacija ir egzemplifikacija. Galima teigti, kad atlikimo technikos bazę sudaro išlavintas vokalinis mąstymas, taigi vokalinio proceso mentalizacija lemia dainininko profesionalizmą (Vainauskienė, 2014).

L. Gedgaudaitė (2017) pažymi, kad dauguma šiuolaikinių dainavimo mokymo metodikų vokalinei technikai lavinti taiko bel canto metodus. T. Vainauskienė (2014) teigia, kad bel canto tradicija į Lietuvą sklido keliomis pagrindinėmis kryptimis. Viena iš jų susijusi su Everardi dainavimo mokykla. Everardi atstovauja prancūzų dainavimo mokyklai, kuri remiasi šiais principais:

- Kostoabdominalinis kvėpavimas: įkvėpimas mišrus, gilus, ramus; fonacinis iškvėpimas taupus ir tolydus, suponuoją fundamentinį garsą (appoggio della voce).
- Tvirtoji garso pradžia (coup d'air) – garsas išgaunamas tiksliai ir energingai.
- Vokalinio tono precizija.

- Aktyviai funkcionuojantys galvos rezonatoriai.
- Mišraus registro vyrų balsuose suformavimas (voix mixte) ir garso pridengimo praktika.
- Išskirtinis dėmesys vokalizacijai ir balso valdymo technikai. Vokalizuojama visais balsiais.

Esant poreikiui, formuojamos binarinės jų dermės su sonantais l, m.

Pabrėžtiną dėmesį garso kokybei, homogeniškam balsui, tiksliai artikuliuotam, išraiškingam žodžiui, reljefiškam vokalui, plastiškai frazei. Charakterizuoja sugestyvus dainavimas, kultūra. L. Gedgaudaitė (2017) nurodo, kad bel canto pelnytai vadinamas dainavimo etalonu, tačiau tik kaip visuminio, holistinio vokalinio ugdymo sudėtinė dalis. Šiuolaikinės dainavimo mokymo metodikos, taikančios aktyvius mokymo metodus, skatina besimokančiojo dalykinių ir bendrųjų kompetencijų plėtotę bei sudaro prielaidas efektyviai realizuoti į besimokantįjį orientuoto mokymo principus.

Mokymas bendradarbiaujant suteikia ugdytiniais daug įvairių galimybių, įtakoja jų tarpusavio santykius, mokymosi rezultatus, aktyvumą ir iniciatyvumą, kūrybinį mąstymą, savarankiškumą, draugiškumą, o mokytojui leidžia į ugdymo procesą žvelgti kūrybiškai (Valiulienė, 2014).

Apibendrinant galima teigti, kad vokalo ugdymui nėra vieno tinkamo metodo, nes reikia atsižvelgti į ugdytinio amžių, fiziologiją, balso tipą ir kt., todėl dažniausiai rekomenduojama pasitelkti individualizuotus ar aktyvius mokymo metodus pritaikomus kiekvienam dainininkui individualiai. Tačiau išanalizavus autorių darbus galima išskirti pagrindinius vokalinio ugdymo metodus, tokius kaip: fonetinis, garsinių struktūrų, adaptacijos, neuromotorikos, asociatyvus, verbalizacijos, egzemplifikacijos – mimezės ir mentalizacijos metodai. Taip pat galima rasti informacijos, kad dalis šiuolaikinių dainavimo mokymo metodikų vokalinei teknikai lavinti taiko bel canto metodus, kurie yra visuminio, holistinio vokalinio ugdymo sudėtinė dalis.

2.2. Vokalinio ugdymo organizavimas ikimokykliniame amžiuje

Kiekvienas vaikas yra savitas ir turi skirtingus gebėjimus, kuriuos paveldi iš artimųjų. Vaikui augant, bręstant jo nervų sistemai, įgyjama vis naujų, sudėtingesnių įgūdžių ir gebėjimų. Muzikiniai gabumai vystosi, tobulėja tik iki devynerių metų. Vėliau lavėja gebėjimai. Kuo aukštesnis muzikinių gabumų lygis pasiektas intensyvaus jų vystymosi laikotarpiu, tuo lengviau ir geriau lavinti muzikinius gebėjimus (Veneriūtė, Šimaitienė, 2016).

Balsas ir žmogaus vokalinė raiška nėra tik savitiksliis malonumo šaltinis. Apimdamas visą žmogaus esybę jis tobulina garsinį, loginį, žodinį, emocinį pasaulio suvokimą, o tai ypač svarbu tuo laikotarpiu, kai žmogus yra imliausias įspūdžiams ir žinioms (Jucevičiūtė-Bartkevičienė, 2015).

Ankstyvajame amžiuje vaikai, net nepajausdami taria garsus, dainuoja, kartoja, niūniuoja girdėtas melodijas, šoka, keičia judesių tempą, kryptį, pobūdį pagal žodį, muziką, kitokį signalą (Veneriūtė, Šimaitienė, 2016). J. Williams (2012) siūlo, jog vaikus reikia pradėti mokyti dainuoti pirmaisiais jų gyvenimo metais, nes tokio amžiaus vaikai geba įvaldyti atitinkamą dainavimo techniką, geba pamėgdžioti suaugusiojo balsą. Pamėgdžiodami vaikai ne tik išmoksta tiksliai intonuoti, bet ir išsiugdo aiškia diktaciją, taisyklingą artikuliaciją, išmoksta taisyklingai kvėpuoti, formuoti garsus bei reikiamai valdyti balsą.

Todėl, kaip teigia J. Puodžiūnaitė (2012), ikimokykliniame amžiuje išryškėja didelis vaiko poreikis muzikinei veiklai. Tai svarbiausia prielaida jo ugdymui per muziką. Dainavimas ikimokyklinėje įstaigoje – tai nėra tik dainų mokymas, bet ir taip pat ir vaiko balso lavinimas bei saugojimas. Dainavimas – muzikinės raiškos rūšis, itin svarbi kiekvienam vaikui. Dainavimas ugdo ne tik vaiko vokalius įgūdžius (kvėpavimą, garso formavimą, intonavimą, artikuliaciją, diktaciją), bet ir jo muzikinius gabumus bei intelektą (ritmo ir metro pojūtį, garsų aukštumo ir dermės suvokimą, trumpalaikę ir ilgalaikę muzikinę atmintį). Reikia siekti, kad vaikai išmoktų taisyklingai dainuoti grupėje ir pavieniui, siekti, kad sklandus, taisyklingas dainavimas jiems ir jų artimiesiems teiktų džiugesį bei pasitenkinimą (Puodžiūnaitė, 2012).

Vaikų vokalinė veikla darželyje apima įsidainavimą (balso lavinimo pratimus) ir dainavimą (supažindinimą su daina, jos mokymą, kartojimą). Jau lopšelyje vaikai mokomi klausytis ir įsiklausyti. Darželinukai dažniausiai mokomi dainuoti grupėje, tad turi pratintis girdėti save ir greta esančius, derintis prie jų (Girdzijauskienė, Jankevičienė, Rimkutė-Jankuvienė, 2017).

„Dainavimas – tai viena iš muzikinio ugdymo formų, ne tik žadinanti emocijas, bet ir daranti didelę įtaką bendram ugdymui, padedanti suprasti įvairius gamtos ir visuomenės reiškinius. Mokant dainavimo formuojami elgesio kultūros, taisyklingos laikysenos įgūdžiai, ugdomas darbštumas, tvarkingumas, meilės artimiesiems žmonėms ir gamtai jausmai, kitos taurios savybės“ (Žiedelienė, 2006).

Kaip nurodo R. Girdzijauskienė, Ž. Jankevičienė, S. Rimkutė-Jankuvienė (2017), įsidainuojant galima atlikti specialius pratimus, t. y. vokalius žaidimus, turinčius vaizdų pavadinimą ar užduotį. Pavyzdžiui, kuo nors „pavirsti“, įsivaizduoti, veikti, judėti. Tokie pratimai neturėtų užimti daug laiko – 3–5 min. bendrose grupės pratybose, apie 8–10 min. dirbant individualiai. Kiekvienas vokalinis pratimas paprastai turi kokią nors konkrečią užduotį (kvėpavimo, diktijos, artikuliacijos, intonavimo gebėjimų lavinimas, balso diapazono plėtimas) ir padeda suformuoti dainavimo įgūdžius.

A. M. Reynolds (2009), pabrėžia, kad žaidžiant muzikinius žaidimus lengviau paskatinama vaikus mėgdžioti, kurti, improvizuoti ir audijuoti. Per muzikinius žaidimus, kuriuose vaikai klausosi

ar dainuoja, dažnai patys pradeda supti žaislą, ritmiškai ploti rankomis, kartoti įvairius suaugusiojo rodomus judesius, linguoti sukabintomis su draugu rankomis. Todėl ikimokyklinio ugdymo įstaigose vaikai lavinami naudojant įvairias muzikines veiklos formas: muzikos klausymą, dainavimą, ritmiką, grojimą. Dažniausia muzikinio auklėjimo forma, pasak A. Katinienės (2001), yra dainavimas, nes tai apima visapusišką muzikos supratimą. Ji gerai tinka ne tik muzikiniam, bet ir bendram ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymui, nes dainuodami vaikai giliau įsijaučia į muzikos kūrinį. Dainuoti yra išmokstamas gebėjimas, kuris prasideda ankstyvajame amžiuje ir tai priklauso nuo aplink jį supančios aplinkos (Veneriūtė, Šimaitienė, 2016).

Vaikams patraukliausias dainavimo gebėjimų lavinimo būdas yra trumpi vokaliniai žaidimai, sukurti naudojant žodinę lietuvių tautosaką, pritaikant judesius, naudojant žinomų dainų intonacijas, joms būdingą ritmą. Tai gali būti dainuojamoji ir pasakojamoji tautosaka (trumpos dainelės, lopšinės, žaidinimai, paukščių ar gyvūnų mėgdžiojimai, skaičiuotės, mįslės, erzinimai, patarlės, greitakalbės, juokavimai), turinti aiškų tekstą, ritmą, nesudėtingą melodiją. Vokaličius žaidimus galima „apžaisti“, pasakojant juos jungiantį siužetą.

Vaikų vokalinei raiškai dainuojant auklėjamoju požiūriu labai reikšmingos dainos, kuriose apdainuojama augmenija. Jų turinys ir forma imituojama judesiais. Vaikai mielai dainuoja daineles „Rudenėlio takeliu“, „Debesėlis“, „Aguonėlės“ ir kt. Kalendorinės dainos sudaro labai negausią, tačiau daug kuo savitą lietuvių dainuojamosios tautosakos dalį. Gyvavo jos neatsiejamai nuo kasmečių švenčių, todėl dainuojamos tik tam tikru metų laiku (Kalėdų, Užgavėnių, Velykų), šventinių laikotarpių (Advento, Gavėnios) vardai. Liaudies dainos vaikų repertuare teikia įvairiapusę naudą: lavina intelektą, plečia vaizduotę, skatina jautrumą. Vaikas, nuo mažų dienų girdėdamas ir pagal savo išgales atlikdamas liaudies dainas, išsiugdo tam tikrus muzikos suvokimo etalonus, kurie išlieka jam pagrindiniais muzikos vertinimo svertais visam gyvenimui. Žaidimo metu dainuojama „Kur joji, Jonai“, „Barė ponas katinėlį“ ir kt. Tiek kalendorinėms, tiek dainelėms apie gyvūniją, augaliją vaikai mėgsta pritarti su muzikos instrumentais – būgneliais, lumzdeliais, barškučiais, metalafonais ir kt. (Puodžiūnaitė, 2012).

Kaip teigia V. Jucevičiūtė-Bartkevičienė (2015), bendravimui yra reikalingos įvairios vokalinės raiškos formos. Vokalinės raiškos formų aktualinimas yra emocinio ir socialinio ugdymo priemonių įvaldymas bei tautinio, kultūrinio asmens identiteto formavimo įrankis. Vokalinis ugdymas yra svarbus ugdytinio organizmui fizine prasme – vaikas po truputį išmoksta valdyti savo kvėpavimą, tokiu būdu vystosi visa kvėpavimo sistema, organizmas aprūpinamas didesniu kiekiu deguonies, o tai teigiamai veikia visas organų sistemas, gerėja kraujotaka, širdies darbas, išvengiama ar greičiau praeina įvairūs virusiniai susirgimai. Vokaliniai pratimai leidžia koreguoti kalbos defektus, formuoja malonų, raiškesnį balso tembrą. Akcentuojama taisyklinga stovėseną

sudaro sąlygas šalinti laikysenos trūkumus, o naudojami judesiai naudingi motorikai, koordinacijos vystymuisi. Dainavimas puikiai veikia ir kaip terapinė priemonė, kuri suteikia nusiramimą arba veikia kaip katalizatorius, skatintojas, kas leidžia ugdyti emocinį stabilumą. R. Sankauskienė (2009) kaip ir V. Jucevičiūtė-Bartkevičienė (2015) savo darbuose nurodo teigiamą vokalinio ugdymo raišką ugdytiniui. Autorė teigia, kad įvairaus pobūdžio dainų atlikimas daro teigiamą įtaką fiziniam vaiko vystymuisi. Dainuojant lavėja kvėpavimo aparatas, kuris geriau aprūpina organizmą deguonimi ir pagerina širdies darbą. Įvairūs vokaliniai pratimai labai sėkmingai šalina kalbos defektus, o stovėseną dainavimo metu padeda lavinti taisyklingos laikysenos įgūdžius ir pan. Be to, dainavimas formuoja malonų balso tembrą, stiprina balso klostes.

Fiziologų nustatyta, kad vokaliniai raumenys (balso klostės) pradeda formotis tik septintaisiais vaiko gyvenimo metais. Iki tol vaikas dainuoja įtempdamas balso stygas. Tai nulemia balso diapazono ribas bei skambesio stiprumą. Todėl, pradedant lavinti vaiko balsą ikimokykliniame amžiuje, ypač svarbu atsižvelgti į jo individualų diapazoną, nes jo ignoravimas turi neigiamą įtaką akustinėms balso savybėms. Pirmiausia paveikiama pagrindinė balso savybė – tembras, taip pat žalojamas visas balso aparatas. Neatsižvelgdamas į individualų vaiko balso diapazoną, pedagogas ne tik apsunkina darbą, nes vaikas negali tiksliai intonuoti, bet gali pakenkti ir vaiko klausos tobulėjimui, nes pažeidžiamas ryšys tarp klausos lavinimo ir vokalinės motorikos. Individualių vaikų balsų diapazonų ir aukštumo skirtumai komplikuoja vaikų balsų lavinimą bendroje grupėje (Šečkuvienė, 2000).

R. Sankauskienė (2009) teigia, kad dainos darželiuose turėtų skambėti ne tik per muzikos, bet ir per kitų dalykų valandėles. Ypač turėtų dominuoti daina savarankiškoje muzikinėje vaikų veikloje. Vaikai savarankiškai gali dainuoti grupėmis ir po vieną, pritardami instrumentu arba be jo. Svarbu, kad vaikai kuo anksčiau įgytų reikiamų dainavimo įgūdžių ir panaudotų išmoktą dainą savo žaidimuose bei kitoje veikloje. Dainuojant stiprėja vaiko interesas ne tik dainai, bet ir muzikai. Vaikas, savarankiškai atlikdamas dainą draugams ir publikai, kurie šiltai priima jo dainavimą, suvokia savo muzikinius sugebėjimus ir jaučia paskatą juos toliau tobulinti, gilinti muzikines žinias.

Apibendrinant galima teigti, kad ikimokykliniame amžiuje išryškėja didelis vaiko poreikis muzikinei veiklai. Dainavimas ugdo ne tik vaiko vokalius įgūdžius (kvėpavimą, garso formavimą, intonavimą, artikuliaciją, diktaciją), bet ir jo muzikinius gabumus bei intelektą (ritmo ir metro pojūtį, garsų aukštumo ir dermės suvokimą, trumpalaikę ir ilgalaikę muzikinę atmintį). Vokalinis ugdymas taip pat svarbus vaiko organizmui fizine prasme – vaikas po truputį išmoksta valdyti savo kvėpavimą, tokiu būdu vystosi visa kvėpavimo sistema, organizmas aprūpinamas didesniu kiekiu deguonies, o tai teigiamai veikia visas organų sistemas, gerėja kraujotaka, širdies darbas. Akcentuojama taisyklinga stovėseną sudaro sąlygas šalinti laikysenos trūkumus, o naudojami

judesiai naudingi motorikai, koordinacijos vystymuisi. Vokaliniai pratimai leidžia koreguoti kalbos defektus, formuoja malonų, raiškesnį balso tembrą.

2.3. Vokalinio ugdymo organizavimo raiška pradinio ugdymo etape

Muzikinio ugdymo teoretikas Edvinas E. Gordonas, atlikęs ilgamečius stebėjimus ir tyrimus, pabrėžia: kuo anksčiau vaikas susipažįsta su muzikiniu pasauliu, tuo daugiau galimybių jis turi vėliau mokymasis. Įgimtų muzikinių gabumų negalima nustatyti net genetiniais tyrimais, bet iki 9 metų galima daryti įtaką ir padėti juos stipriai paveikti muzikalia aplinka, tikslingu ugdymu bei skatinimu (Budinavičienė, 2017).

A. Rauduvaitė, Ž. Virganavičienė (2015), savo darbuose nurodo, jog vaikų muzikiniai gabumai dar nėra galutinai susiformavę, dėl to dar yra lankstūs ir dinamiški. Todėl labai svarbu, kad kiekvieno vaiko audialiniai gebėjimai būtų nuosekliai lavinami, nes muzikiniai gabumai, intelektas, talentas yra įgimti. Klausomi kūriniai turi būti instrumentiniai, nes vokaliniai nukreipia dėmesį ne į muziką, o į kalbą (Mokymo(si) aplinka XXI amžiuje, 2012).

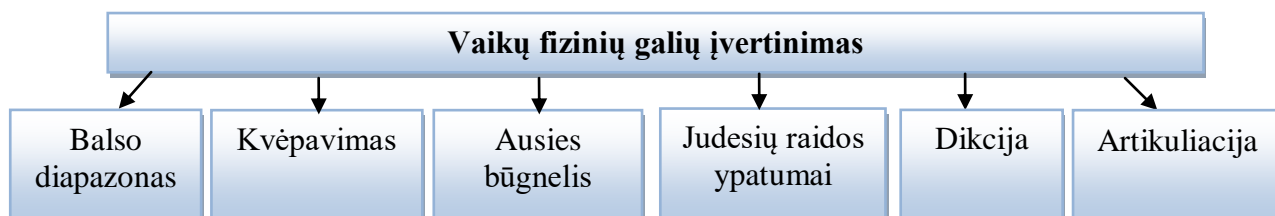
E. Veličkos (2019) teigimu, vaiko muzikiniai gebėjimai yra ne tik fizinės klausos dalykas, bet ir intelektinės veiklos rezultatas. Mat muzikos kūrinys, kaip meninė visuma, nėra vien garsų rinkinys. Muzikalumas yra ugdomas ir lavinamas lygiai taip pat, kaip ir kiti kognityviniai gebėjimai. Svarbiausia muzikinio ugdymo paskirtis – puoselėti vaiko muzikalumą ir muzikos supratimą. Greta pagrindinės, jis atlieka ir daugybę gretutinių funkcijų: saviraiškos, psichologinės savireguliacijos, kognityvinio stimuliavimo, bendruomenės telkimo ir kt. Tačiau šias funkcijas pajėgus atlikti tik iš tiesų kokybiškas ir šiuolaikiškas muzikinis ugdymas.

Dainavimas – viena iš muzikinio ugdymo veiklų, kurios metu vaikai susipažįsta su savo balsu, jo savybėmis, ypatumais, mokosi taisyklingai kvėpuoti. Kartu dainuodami jie gali pajusti grupės bendrumą, išreikšti save balsu, ugdyti klausymo įgūdžius, lavinti muzikinę atmintį išmokdami dainelių žodžius. Atlikdami įvairius pratimus vaikai lavina ir plečia savo balso diapazoną, mokosi tiksliai intonuoti ir raiškiai ištarti žodžius. Vaikus galima paskatinti būti lyderiais leidžiant jiems atlikti solo partijas, suteikiant džiaugsmo ir teigiamų emocijų. Artėjant pasirodymui su vaikais galima kurti judesius dainai. Vaikui, kuris geriau jaučia ritmą, galima suteikti galimybę pritarti perkusiniaisiais instrumentais. Taigi, dainavimas neturėtų būti vien pasiekimų demonstravimas, bet gali suteikti vaikams teigiamų emocijų (Rauduvaitė, Virganavičienė, 2015).

Ugdant vaikų vokalą svarbu sieti su natūralia vaiko raida, atsižvelgti į amžiaus tarpsnio ypatumus, integruojant visas vaiko veiklos sritis į bendrą visumą, nes, anot O. Monkevičienės (2008), vaiko mąstymas yra sinkretiškas, vaikui aktualu suvokti pasaulį kaip visumą, jis gyvena į

atskiras dalis nesuskaldytame pasaulyje, tad jo realus pasaulis – tai nuoširdus bendravimas su aplinkiniais, žaidimai, domėjimasis artimiausia aplinka (Monkevičienė, Glebuviene, Stankevičienė, 2011).

Vokalinio ugdymo raiškos sąlyga pradinio ugdymo etape yra individualus kiekvieno vaiko psichofizinių muzikos suvokimo ir atlikimo galimybių pažinimas. Atliekant muziką svarbiausia žinoti fizines vaikų galias (žr. 14 paveikslą).

14 pav. Vaikų fizinių galių įvertinimas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis R. Sankauskiene, 2009.

Apibendrinant 14 paveiksle pateiktą vaikų fizinių galių įvertinimą vokaliniam ugdyme matome, jog ugdytojas turi atsižvelgti ir įvertinti šešis elementus.

Sankauskienė (2009) išanalizavusi V. Budrienės, A. Katinienės, V. Mitriko, A. Patamsio, I. Vaičienės, L. Linkevičiaus atliktus tyrimus nurodo, jog Lietuvoje analizuojant vokalinio ugdymo organizavimo raišką pradinio ugdymo etape yra ištyrinėti šie elementai:

- vaikų balso raida, kvėpavimas dainuojant, dikcija ir artikuliacija;
- judesiai dainuojant, šokant.

Tyrimai padėjo nustatyti, kad vaikų balsų diapazonai yra siauri ir labai skirtingi, todėl pradiniam vokalinio ugdymo etape, siekiant tikslios intonacijos, naudotinos tik mažos apimties dainelės. Be to, vaikams svarbu ne tik balsus lavinti, bet ir juos saugoti. Laringoskopinė vaikų balsų apžiūra parodė, kad po ilgesnio dainavimo jų balso stygos parausta, vaikai jaučia perštėjimą gerklėje. Be pertraukos vaikai gali dainuoti nekenkdami balsui apie 8 – 9 minutes. Vaikų kvėpavimo dainuojant tyrimas padėjo atskleisti tai, jog vaikai dainuodami naudojami tais pačiais kvėpavimo tipais kaip ir suaugusieji: viršutiniu, vidutiniu, žemutiniu ir mišriu. Šiais kvėpavimo tipais jie naudojami ne tik dainuodami, bet ir kalbėdami. Analizuojant duomenis paaiškėjo, kad skambesni tų vaikų balsai, kurie dainuodami naudojami žemutiniu ir mišriu tipais. Dauguma vaikų gali nesunkiai padainuoti neatsikvėpdami dviejų taktų lėtesnio ir keturių taktų greitesnio tempo dainų frazes. Augančio vaiko ausies būgnelio plėvelė yra labai jautri. Vaikas gali klausytis, įsiklausyti, emocionaliai išgyventi kūrinio nuotaiką, jei to kūrinio skambėjimas yra vidutinis ir pakylantis iki garsiai. Nuo stipresnio garso labai suaktyvėja būgnelio plėvelės judesiai ir ji storėja. Dėl to vaikas pradeda blogiau girdėti. Dikcijai ir artikuliacijai tobulinti daug reikšmės turi įvairių dainų, vokalinių pratimų dainavimas. Vaikai dėl fizinės raidos ypatumų dažnai sunkiai koordinuoja

judesius. Tai pastebima šokant. Tačiau specialūs ritmikos pratimai, rateliai padeda jiems greičiau įveikti šią kliūtį. Mažų vaikų pedagogams nederėtų pamiršti, jog tokio amžiaus vaikai negali tiksliai atlikti judesių šokdami greito tempo šokius, grodami vaikiškais muzikos instrumentais. Be to, jie greitai pavargsta dėl intensyvios fizinės organizmo raidos. Tai riboja judesių trukmę bei atlikimo intensyvumą. Visi šie fiziniai vaikų ypatumai gerai formuojasi įvairioje muzikinėje veikloje (Sankauskienė, 2009).

V. Jucevičiūtė-Bartkevičienė (2015) savo darbuose akcentuoja, kad laisvas, improvizuotas judėjimas pagal muziką ugdo kinestezinį intelektą ir erdvinį mąstymą. Žinant šiuos dėsningumus, rateliai ir dainelės, iliustruojamos judesiais, inscenizuojamos bei patiems vaikams joms akompanuojant įvairiais muzikos ir ne muzikos instrumentais, yra tinkamos priemonės vaikų vokaliniam ugdymui. Judesiai vokalinio ugdymo metu leidžia lengviau įsiminti muzikinį ir poetinį tekstą, dainelės ir žaidimai, palydimi iliustratyvių judesių, žymiai greičiau išmokstami. Vis dėlto, skatinant vaikus judėti pagal muziką ir renkant kūrinčius su judesiais, anot R. Sankauskienės (2009), turėtų būti atsižvelgiama į vaikų amžių ir dėl šios priežasties ribotas galimybes koordinuoti judesius (patartina vengti sudėtingų šokių žingsnių, staigių posūkių, daug ir įvairių šokių figūrų), įvertinti judesių atlikimo trukmę ir intensyvumą (dėl greito nuovargio). Taip pat reikėtų pabrėžti, kad muzikos pedagogas turėtų prisiminti pirminį konkrečios veiklos tikslą – jei dėmesys koncentruojamas į vokalinį atlikimą, judesiai neturėtų to užgožti, svarbu įvertinti, kad vaikas dainuodamas nemoka taisyklingai įkvėpti (to dar tik mokomasi), todėl didesnis judėjimas gali tapti kliūtimi, siekiant išgauti gražią vokalinę frazę ir saugiai naudoti balso aparatą (geras įkvėpimas yra pirmas žingsnis į taisyklingą balso aparato eksploataciją). Todėl čia aktyviai galėtų būti panaudoti vaikams patinkantys „pirštukų“ žaidimai (Monkevičienė, Glebuvičienė, Stankevičienė, 2011).

W. H. Valerio, A. M. Reynolds, B. M. Bolton, C. C. Taggart, E. E. Gordon (2004); V. Jucevičiūtė-Bartkevičienė (2015) pabrėžia, kad sudarant sąlygas vaikams žaisti muzikinius žaidimus galima teikti kūrybiškumo ir improvizavimo pavyzdžių, paskatinti vaikus mėgdžioti, kurti, improvizuoti. Be to, atliekant muzikinius žaidimus labai svarbu pritaikyti judesio raiškos elementus – laisvus ir ištisinius, sunkius ir lengvus, greitus ir lėtus, tiesius ir vingiuotus, tai skatina asmeninės ir bendros erdvės suvokimą, lavina koordinaciją. Judesio raiškos elementai ne tik atlieka ugdomąją funkciją, bet taip pat vaikams padeda atsipalaiduoti, nes vaikai labai greitai pavargsta, ypač ilgesnį laiką nekeisdami kūno padėties. Beje, plojimas rankomis, kaip ir dainavimas, skatina kalbos gebėjimų ugdymą (Bischoff, 2007).

Pradinėse mokyklose geriausių rezultatų pavyksta pasiekti tada, kai derinamos skirtingos muzikinės veiksenos: dainavimas, grojimas, muzikinio rašto elementai, natų skaitymo pradmenys ir muzikinė kūryba. Tokia prieiga padeda skirtingas muzikines veiksenas sujungti į rišlų muzikinio

ugdymo procesą. Muzikos komponavimo elementai pradinėse mokyklose turtina muzikinį žodyną, padeda geriau suvokti elementarias muzikos žinias, padeda mokytis skaityti natų raštą, skatina vaikus muzikuoti (Velička, 2016).

Apibendrinant galima teigti, kad vokalinio ugdymo raiškos sąlyga pradinio ugdymo etape yra individualus kiekvieno vaiko psichofizinių muzikos suvokimo ir atlikimo galimybių pažinimas. Atlikdami įvairius pratimus vaikai lavina ir plečia savo balso diapazoną, mokosi tiksliai intonuoti ir raiškiai ištarti žodžius. Rateliai ir dainelės, iliustruojamos judesiais patiems vaikams joms akompanuojant įvairiais muzikos ir ne muzikos instrumentais, yra tinkamos priemonės vaikų vokaliniam ugdymui. Judesiai vokalinio ugdymo metu leidžia lengviau įsiminti muzikinį ir poetinį tekstą, dainelės ir žaidimai, palydimi iliustratyvių judesių, žymiai greičiau išmokstami. Tačiau judesiai neturėtų užgožti dainavimo, todėl svarbu įvertinti, kad vaikas dainuodamas nemoka taisyklingai įkvėpti, todėl didesnis judėjimas gali tapti kliūtimi, siekiant išgauti gražią vokalinę frazę ir saugiai naudoti balso aparatą.

2.4. Vokalinio ugdymo organizavimo ypatumai paauglystėje

Muzikinio ugdymo reikšmė siejasi su muzikos reikšme žmogaus gyvenime ir nuo jo priklauso. Muzika yra ne tik estetiškai vertingų kūrybinių sąveikų sąkaupa, bet muzikinės veiklos, muzikavimo, kūrybos, žmonių tarpusavio bendravimo rezultatas (Velička, 2019).

Paauglystė – reikšmingas ir sudėtingas asmenybės tapimo laikotarpis. Pažintinė asmenybės raida jau leidžia jaunam žmogui logiškai mąstyti, įsivaizduoti ir planuoti savo ateitį. Šiame amžiuje paauglys ieško savo tapatumo (Šečkusienė, Abramauskienė, 2005).

R. Aidukas (2013) savo darbuose nurodo, kad pirmas sudėtingas amžiaus tarpsnis žmogaus psichologinio vystymosi kelyje yra paauglystė. Šiuo laikotarpiu prasideda didelės socialinės ir psichologinės permainos, kurios paprastai sutampa su audringu fiziologiniu vystymuisi. Tai perėjimas iš vaikų į suaugusiųjų pasaulį. R. Aidukas (2003); T. Vainauskienė (2016) nurodo, jog 12-aisiais ir 13-aisiais berniuko gyvenimo metais pastebimas balso skambesio kokybės pagerėjimas, o techninės galimybės pasiekia apogėjų. Vis dėlto berniukų diskantų natūralus diapazonas neviršija f2 ir g2, o altų sunkiai skamba viršutinės gaidos (d2 ir es2). Kai kada bandoma berniukų diskantų diapazoną praplėsti iki c2, tačiau šių pastangų pasekmės dažniausiai būna nepavydėtinos: balsai nualinami, skamba tik falcetu, kai kurios gaidos nepraskamba.

R. Girdzijauskienės, Ž. Jankevičienės, S. Rimkutės-Jankuvienės (2017) teigimu, paaugliškas balso formavimosi tarpsnis yra nuo 14 iki 16 metų, kai atsiranda artimas suaugusiam balsui skambėjimas, aiškiai skiriami galvinis ir krūtininiai registrai, dažniausiai vyksta mutacija,

pamažu formuojasi individualus tembras, kartais prasiplečia diapazonas iki 1,5 oktavos. Vis labiau ryškėja krūtininio registro skambėjimas, balso registrai dažnai lūžta tiems, kurie iki šios stadijos dainuodavo falcetiniu garsu (ypač berniukams). Kai kuriais atvejais berniukai praranda anksčiau susiformavusius vokaličius įgūdžius ir jiems tenka iš naujo mokytis dainavimo pagrindų, naudojant krūtininį balso registrą. „Mergaičių įgyti teisingi balso formavimo ir vokalinio kvėpavimo įgūdžiai lieka ir suaugusių balsuose“ (Mameniškienė, 1996, p. 31). Paaugliškoje balso formavimosi stadijoje pradeda ryškėti balso tipas.

Reikia pripažinti, kad po mutacijos berniukų balsai praranda savo buvusį paslankumą, tampa mažiau tinkamais gražaus balso formavimui. Ypač susiaurėja balso diapazonas (kartais iki kvartos ir netgi tercijos) (Aidukas, 2013). Muzikos pamokose berniukams reikėtų skirti atskirą repertuarą arba transponuoti atliekamą repertuarą į žemesnę tonaciją. A. A. Looney (2015) nurodo, jog berniukai mutacijos laikotarpiu gali dainuoti, tačiau dainavimas turi būti pritaikytas jų balso tipui ir diapazonui. Gražių pasiūlymų berniukų balsams lavinti ir įtraukti į bendrą pamokos procesą yra pateikęs Eduardas Balčytis (pvz., lietuvių liaudies dainos „Ant kalno gluosnis“ atlikimo variantą) (Balčytis, 2012). Galima išskirti mergaičių ir berniukų repertuarą, t. y. mergaitės dainuoja savo tematikos ir tesitūrinės apimties dainas, o berniukai – savo. Tokiu atveju vieni tampa atlikėjais, o kiti – klausytojais arba „vertintojais“ (Girdzijauskienė, Jankevičienė, Rimkutė-Jankuvienė, 2017).

S. Rimkutė-Jankuvienė, R. Girdzijauskienė (2015) teigia, jog nuo pedagogo muzikinės patirties priklauso, kokie vokalinio ugdymo tikslai paaugliams keliami, kokie pasirenkami mokinių muzikinės veiklos prioritetai, kokie skatinami kurti muzikinės kūrybos produktai, kaip jie bus vertinami. Pedagoginė patirtis padeda atpažinti mokinių vokalinio ugdymo apraiškas, įvertinti mokinių patirtį ir, atsižvelgiant į tai, tikslingai planuoti ir organizuoti vokalinį ugdymą, parinkti mokinių vokalinį ugdymą plėtojančias užduotis.

Paauglių muzikinis ugdymas turėtų remtis praktine muzikine veikla: atlikimu, improvizavimu ir kt. Naujajai muzikinio ugdymo filosofijai skirtoje knygoje yra išskirtos šešios svarbiausios muzikinės veiklos formos: atlikimas, improvizavimas, komponavimas, aranžavimas, dirigavimas ir sąmoningas gyvai atliekamos ar įrašų muzikos klausymasis. Pats muzikos klausymasis pamokoje turėtų būti ne pasyvi, bet intelektualiai ir reflektuoti muzikinė veikla (Velička, 2019).

Mokslinės literatūros analizė išryškino vokalinės raiškos ir vokalinio ugdymo multifunkcionalumą, kuris pasireiškia per muzikinio ugdymo, psichinių procesų aktyvinimo, fizinio kūno pažinimo funkcijas, skatinant mąstymo, vaizduotės, atminties, dėmesio kontrolę, mokymąsi suvokti savo kūną bei jame vykstančius fiziologinius procesus, ir tampa natūralia asmenybės savęs pažinimo bei saviraiškos priemone ir forma. Kitos funkcijos, sietinos su asmens socializacijos

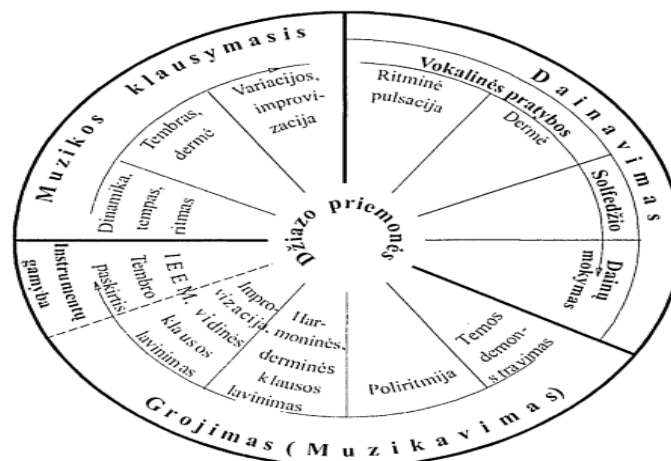
facilitavimu, kultūrinio, tautinio ir asmeninio identiteto formavimusi, visapusišku asmenybės ugdymu. Jos atskleidžia per individualų asmenybės santykį su bendrąja visuomenės kultūra ir poveikį asmens vertybiniam, emociniam pasauliui bei estetiniam suvokimui. Individualusis vokalinis ugdymas yra išskirtinis dėl optimalių individualizuoto ugdymo galimybių, neatskiriama siejantis jame dalyvaujančio asmens vokalinių gebėjimų ir įgūdžių fizinius ir psichinius aspektus bei nukreiptas ne tik į besimokančiojo balso aparato lavinimą, vokalinių įgūdžių puoselėjimą, bet kartu ir į asmenybės tobulėjimą (Jucevičiūtė-Bartkevičienė, 2013).

Ugdant paauglių muzikinius gebėjimus, tame tarpe ir vokalinius dažniausiai pedagogai pasitelkia šiuos ugdymo metodus:

- meninio konteksto sukūrimo metodas – įgalina ugdyti mokinio platų visybinį meninį mąstymą;
- apmąstymų metodas – skatinamas vaizdinis mąstymas, fantazija, asmenybės santykis su muzika ir kultūra;
- kompozicijų sudarymo – vartojamas mokant vaikus dainuoti, improvizuoti, muzikuoti;
- palyginimo metodas – pasitelkus šį metodą atpažįstama lyginant vieną objektą su kitu, pvz.: muzikos kūriniai lyginami tarpusavyje remiantis jų panašumais bei kontrastais, galima bet kuri muzikos reiškinių susieti su kitais ir kt. (Rinkevičius, 2002).

Muzikinio ugdymo proceso raidoje išryškėja tokie vokalinio ugdymo esminiai bruožai – besimokančiojo ir jo pedagogo intensyvi idėjų, minčių tarpusavio kaita, glaudus asmeninis ryšys, tarpasmeninio kontakto stiprinama mokymosi motyvacija, galimybės atsiliesti į specifinius besimokančiojo poreikius, akcentuojant jo asmeninius pasiekimus (Jucevičiūtė-Bartkevičienė, 2013).

V. Žalys (2002) teigia, kad paauglystėje vokalinės pratybos bei dainavimas sukelia daug problemų. Daugelio moksleivių (ypač berniukų) vokalinis lavinimas dažnai apribojamas tik ligi tol pasiektų vokalinių gebėjimų lygio išlaikymu. Vokalinio ugdymo pamokos pagrindą sudaro grojimo arba instrumentinio muzikavimo dalis. Šis procesas reikalauja iš mokinių didžiausio susikaupimo, susiklausymo bei išradingumo. Kartu šioje dalyje paaugliai dažnai patiria didžiausią emocinį pasitenkinimą. Kaip matyti 15 paveiksle, jai skiriama didžioji pamokos dalis. Be ritmo bei dermės pojūčio ugdymo šios dalies paskutinėje grandyje (instrumentų gaminimas) konstatuojamas moksleivių ryšio tarp muzikos ir aplinkos suvokimo lygis. Muzikos klausymasis – baigiamoji pamokos dalis. Jos paskirtis – suvokti vokalinės bei instrumentinės muzikos ryšį, konkrečių epochų muzikai būdingas savybes bei pajusti emocinį atsipalaidavimą.

15 pav. Vokalinės raiškos priemonės taikomos muzikos pamokoje
Šaltinis: V. Žalys, 2002.

Muzikos klausymosi dalyje lyginamos akademinės muzikos šedevrų vokalinės ir instrumentinės partijos. Todėl mokiniai sėkmingai supažindinami su dainininkų balsų, chorų, ansamblių, muzikos instrumentų bei orkestrų rūšimis. Lyginimas mokiniams padeda lengviau suvokti kompozitoriaus kuriamas emocines būsenas ir jų išraiškos formas. Pamokose siekiama patiriamus jautulius verbalizavimo būdu pervesti į emocijų lygį. Taip kuriamas ryšys tarp muzikos kūrinių klausymo ir muzikavimo. Mat mokiniai, verbalizavę muzikos kūrinių sukeltas emocines būsenas, lengviau jas atkuria įvairių muzikos išraiškos priemonių pagalba muzikavimo procese.

Apibendrinant galima teigti, kad paauglystėje vokalinės pratybos bei dainavimas sukelia daug problemų. Daugelio moksleivių (ypač berniukų) vokalinis lavinimas dažnai apribojamas tik ligi tol pasiektų vokalinių gebėjimų lygio išlaikymu. Vokalinio ugdymo pamokos pagrindą sudaro grojimo arba instrumentinio muzikavimo dalis. Be ritmo bei dėmės pojūčio ugdymo konstatuojamas paauglių ryšio tarp muzikos ir aplinkos suvokimo lygis. Muzikos klausymūsi siekiama ugdyti paauglių vokalinės bei instrumentinės muzikos ryšio suvokimą, konkrečių epochų muzikai būdingų savybių išskyrimą bei emocinio atsipalaidavimo pajautimą.

2.5. Suaugusiųjų vokalinio ugdymo organizavimo bruožai

Muzika – neatskiriama žmogaus gyvenimo dalis, būtina žmonių bendrybei ir gerovei. Muzika ir visuomenė yra susijusios. kiekvieno individo socialinį-kultūrinį (visuomeninį) ir vidinį pasaulį reprezentuoja muzika (Aleksienė, 2011, Foley Sarah, 2017). „Bet kuris žmogus yra šiek tiek susijęs su muzika. Vieni ją kuria, kiti atlieka, tretį jos klausosi, ketvirtį ja domisi kaip mokslu“ (Kardašienė, 2018, p. 10). Menas, o ypač muzika, atlieka įvairias socialines funkcijas, sprendžiant konkrečias žmonių socializacijos, jų integracijos ir konsolidacijos problemas, tenkinant

individualius ir žmonių grupių interesus, sudarant sąlygas žmogaus kūrybinių galių ir veiklos formų sklaidai. Dalyvavimas meninės veiklos procesuose – tai kiekvieno žmogaus auklėjimo ir auklėjimosi priemonė, orientuota į aukštesnių vertybių kūrimą savyje ir aplinkoje (Šinkūnienė, 2011).

R. Pečeliūno (2013) manymu, vokalinė raiška apima muzikinius elementus apskritai (dermės pojūtį, garso aukščio nustatymą, muzikinę klausą, atmintį, intonavimą, ritmą, harmoninę klausą), būtinus vokalinei veiklai bei pačios vokalinės veiklos elementus (dainavimo registrus, diapazoną). Nuo to, kaip organizuojama vokalinė veikla bei ugdymo procesas, kokie sprendžiami pedagoginiai uždaviniai, priklauso vokalinės raiškos augimo tempai. Vokalinės raiškos sistemos ugdymo pagrindas yra kompleksinio pobūdžio veikla. Ja remiantis kaupiami būtini muzikiniai gebėjimai ir įgūdžiai. Visa tai leidžia tobulinti atskirus gebėjimus kaip saviraiškos būdus, ugdant vokalą (Pečeliūnas, 2003, 2013).

Ugdant suaugusiųjų vokalius gebėjimus gali būti taikomi šie metodai (technikos): improvizacija, muzikos komponavimas, dainų kūrimas, dainų ir instrumentinių kūrinių atlikimas ir adaptavimas, judėjimas pagal muziką (šokis), muzikos klausymasis ir refleksija ir kt. (Šinkūnienė, 2011).

Suaugusiųjų studijoje susiformuoja jaunuoliškas balsas, kuriam būdingas individualus tembras, balso tipas ir rūšis su dominuojančiu lyrinio balso tipu. Taisyklingai lavinant, balso diapazonas išsiplečia iki dviejų oktavų (Girdzijauskienė, Jankevičienė, Rimkutė-Jankuvienė, 2017).

XX a. pab. – XXI a. pr. dainavimo mokymo metodikos vadinamos holistinėmis (Smith, Chipman, 2007). Holizmas (gr. holos – visas, visuminis) – tai filosofinė nuostata, išreiškianti sistemos viršenybę jos sudedamųjų dalių atžvilgiu. Holistinės dainavimo mokymo metodikos bruožai:

- instrumentas yra jis pats (t. y. žmogaus kūnas ir psichika), o ne vien jo balso aparatas. Todėl solinio dainavimo mokymas – tai ne tik vokalinės technikos įgūdžių lavinimas, repertuaro pažinimas ir parinkimas, bet ir estetinės pajautos, muzikos turinio išgyvenimo, mokėjimo mokytis, bendrauti, bendradarbiauti, kūrybiškumo ir kitų gebėjimų, įgūdžių ir vertybių puoselėjimas (Smith, Chipman, 2007);

- pagrindinė ir veiksmingiausia balso lavinimo sąlyga yra sisteminga praktika ir psichologinis suaugusiojo parengimas. „Garsas turi sekti mintį taip, kaip ranka siekia daikto, kurį nori paimti“ (Southwick, 2008, p. 5);

- pedagogo pozicija viso mokymo proceso metu turėtų būti pagrįsta bendradarbiavimu, o ne vadovavimu (Gabnytė, 2011);

- greta tradicinių pratybų, pokalbio, iliustravimo, demonstravimo ir kitų metodų taikomi refleksijos, savianalizės, stebėjimo, kūrybinių projektų metodai (Cox, Glauert, McGregor, 2007). Jie išplečia ugdomų kompetencijų, ypač bendrųjų, spektrą, padeda ne tik įgyti techninių vokaliųjų įgūdžių, bet ir ugdo kūrybiškumą, mokėjimą mokytis, gebėjimą priimti sprendimus, organizuoti ir planuoti vokalinę veiklą.

Suaugusio žmogaus balso lavinimo procese be galo svarbus tinkamas balso apšilimas. Visų pirma suaugę žmonės turi įsitikinti, kad dainavimo metu jaučiasi patogiai, kad kūne energija cirkuliuoja laisvai. Geriausiai balsas skamba, jei oro srovė reguliuojama diafragma. Be to, nereikia pamiršti, kad susinervinus, kvėpuoti apatine pilvo dalimi pasidaro neįmanoma. Tačiau jeigu suaugę žmonės dainuodami nuolatos atliks teisingo kvėpavimo pratimus, joks stresas nesutrukdys pakeisti kvėpavimo principus dainuojant. Taip pat reikia įsitikinti, ar apatinis žandikaulis neįtemptas, ar nedaroma grimasų ir nevalingai nekeliami pečiai, nes bet koks toks veiksmas – tai padidintos fizinės kūno įtampos požymis (Carolin, 2008).

V. Sadauskienės (2004) nuomone, svarbiausia reikšmė suaugusiųjų balso lavinimo procese teiktina balso kantilenos ugdymui. Kantileninis dainavimas yra dainavimo pagrindas. Kantilena – lyrinis, dainingas melodijos atlikimas, garsų jungimo būdas dainuojant legato. Autorė nurodo tinkamo repertuaro parinkimo svarbą. Lavinant balsą svarbu balso stygų, kvėpavimo ir rezonatorių veikimo būdus tarpusavyje suderinti, kad balsas skambėtų gražiai. Žymiai lengviau lavinti tą balso aparatą, kuriame dar nėra atskirų jo dalių ydinga ar nesuderinta veikla. Kartais ypač sunku nukreipti suaugusįjį į tinkamą kelią, kuris paklydo beieškodamas teisingo dainavimo būdo. Visų pirma, labai svarbu tinkamai išlavinti balso aparato raumenis. Taip pat gana dažnai, lavinant balsą, sunkiausia tinkamai suderinti kvėpavimą, tad būtent kvėpavimui reikia skirti daugiausia dėmesio. Tuo tarpu kitas vokalo ugdymo sritis lengviau prisitaikyti prie naujų reikalavimų.

Dainavimo pedagogikoje ypač svarbūs vokalizacijos elementai, nes balso formavimas, vokalinės technikos ir atlikimo įgūdžių lavinimas – vientisas procesas. Mokymo pradžioje, kai koordinuojama ir stabilizuojama balso aparato veikla, akcentuojama techninė vokalizacijos pusė. Vėliau, kai balsas paklūsta dainuojančiojo valiai, reikšmingesnis tampa meninis vokalizacijos turinys. Z. Grigienė, J. Lasauskienė (2012) teigia, kad dainuojant balso lavinimo pratimus, lavinamos ne tik balso fiziologinės savybės (stiprumas, diapazonas), dikcija, artikuliacija kvėpavimas, bet ir muzikiniai gabumai (klausa, ritmo pojūtis, intonavimas, muzikinė atmintis). Dainavimo pratimai (vokalizavimas) – neatsiejama ir viena svarbiausių dainavimo pedagogikos dalių. Mokymosi procese pratimai visapusiškai lavina balsą ir yra vienas pagrindinių vokalinio tobulėjimo elementų. Tik išmokus teisingai dainuoti pratimus įgytą vokalinę techniką galima nukreipti į kūrinių atlikimą. Pratimų uždaviniai patys įvairiausi – vystyti kvėpavimą, balso

paslankumą, ilgų frazių vedimą, išlyginti balso registrus, tobulinti legato, crescendo bei diminuendo ir dar daugelį kitų dalykų.

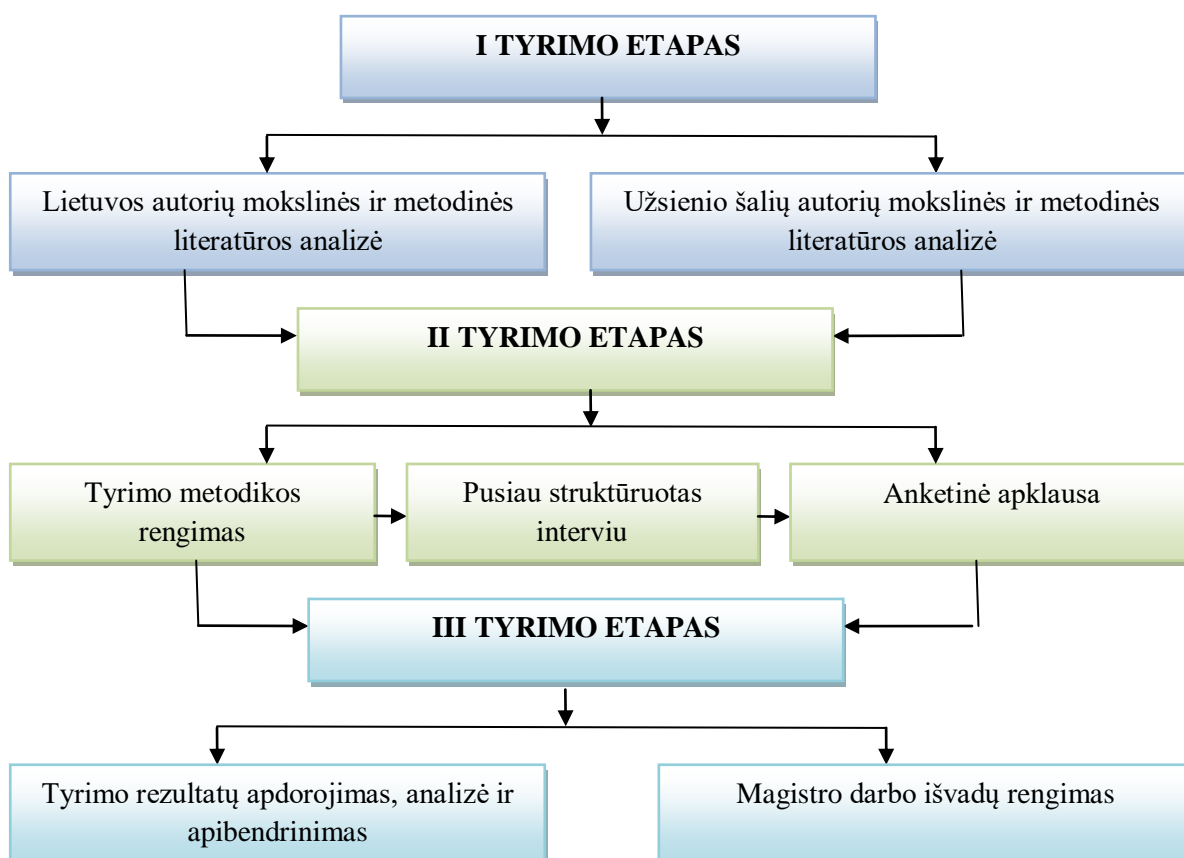
Apibendrinant šį poskyrį galima teigti, kad suaugusiųjų balso lavinimo procese be galo svarbus tinkamas balso apšilimas. Visų pirma suaugusieji turi įsitikinti, kad dainavimo metu jaučiasi patogiai, kad kūne energija cirkuliuoja laisvai. Taip pat reikia įsitikinti, ar apatinis žandikaulis neįtemptas, ar nedaroma grimasų ir nevalingai nekeliami pečiai, nes bet koks toks veiksmas – tai padidintos fizinės kūno įtampos požymis. Lavinant balsą svarbu balso stygų, kvėpavimo ir rezonatorių veikimo būdus tarpusavyje suderinti, kad balsas skambėtų gražiai.

3. VOKALINIO UGDYMO TURINIO SKIRTINGOSE UGDYMO PAKOPOSE EMPIRINIS TYRIMAS

Trečiajame skyriuje parengiama tyrimo metodika ir imties charakteristika bei atliekamas tyrimas, kurio metu siekiama atskleisti mokytojų požiūrį į vokalinio ugdymo turinį ir jo metu ugdomus gebėjimus skirtingais amžiaus tarpsniais bei norima išsiaiškinti mokinių požiūrį į vokalinio ugdymo turinį ir jo metu ugdomus gebėjimus skirtingais amžiaus tarpsniais.

3.1. Tyrimo metodika ir imties charakteristika

Tyrimui atlikti buvo pasirinkti du tyrimo metodai: kokybinis tyrimo metodas – pusiau struktūruotas interviu pedagogams ir kiekybinis tyrimo metodas – anketinė apklausa mokiniams ir suaugusiems. Šio tyrimo tikslas – atskleisti vokalinio ugdymo ypatumus skirtingose ugdymo pakopose. Pusiau struktūruoto interviu ir anketinės apklausos pagalba buvo siekiama atsakyti į tyrimo metu išsikeltus uždavinius, užsibrėžtą tikslą. Tyrimo organizavimo seka pateikiama 16 paveiksle.

16 pav. Tyrimo organizavimo seka
Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Empirinis tyrimas organizuotas tokiu nuoseklumu:

1. *Literatūros šaltinių analizė.* Taikant šį metodą buvo renkama informacija apie vokalinio ugdymo aspektus ir vokalinio ugdymo turinį skirtingais asmens raidos tarpsniais.

2. *Kokybinio tyrimo instrumento kūrimas.* Tai pusiau struktūruotas interviu. Tokio pobūdžio interviu padėjo išsiaiškinti pedagogų nuomonę apie vokalinio ugdymo turinį skirtingais asmens raidos tarpsniais.

3. *Kiekybinio tyrimo instrumento kūrimas.* Tai anoniminė anketinė apklausa. Tokio pobūdžio anketinė apklausa padėjo išsiaiškinti mokinių bei suaugusiųjų nuomonę apie vokalinio ugdymo turinio ypatumus ir ugdymo būdus skirtingais asmens raidos tarpsniais.

4. *Duomenų rinkimas, apdorojimas ir sisteminimas.* Šis metodas buvo taikomas tyrimo medžiagos gavimui ir susistemimui.

5. *Duomenų analizė ir apibendrinimas.* Šie metodai buvo taikomi išanalizuotai medžiagai apibendrinti, išvadoms parengti.

Tyrimo instrumentai. Pusiau struktūruotas interviu. K. Kardelis (2016, 103 p.) teigia, kad „kokybiniai tyrimai, nebūdami priklausomi nuo hipotezių, pasižymi lankstumu bei duomenų indukcinė analize, kuri induktyvią tyrėjo logiką priskiria prie kokybinių tyrimų bruožų“. Atliekant pusiau struktūruotą interviu yra iš anksto numatomi būtini ir galimi klausimai. Pusiau struktūruoto interviu procedūra ir klausimai standartizuojami tik iš dalies. Pokalbio metu esant poreikiui galima užduoti papildomų klausimų.

Interviu metodas teikia galimybę (Tidikis, 2003):

- Atlikti tyrimą be iš anksto parengtos išsamios tyrimo programos.
- Gauti ne tik faktinę medžiagą, bet ir išsiaiškinti subjektyvų tiriamojo požiūrį.
- Bendrauti su tiriamuoju jam įprasta kalbos maniera ir sąvokomis.
- Išsiaiškinti, kaip tiriamasis supranta asmenines problemas, ir gauti labai intymios informacijos.
- Ne tik fiksuoti tiriamojo atsakymų turinį, bet ir tiesiogiai stebėti jo reakcijas.
- Be ypatingų sąlygų ir lėšų gauti turiningos informacijos.
- Pokalbis vienu metu gali būti panaudojamas ir kaip tyrimo metodas, ir kaip poveikio priemonė.

Pedagogams buvo parengta 18 klausimų, kurie buvo suskirstyti į šešias temas (žr. 1 priedą). Interviu klausimų skirstymas remiantis įvairių autorių studijomis yra pateikiamas 2 lentelėje.

Interviu klausimų skirstymas

Eil. Nr.	Klausimų temos	Klausimo Nr.	Klausimai	Autoriai
1.	Demografinis	1 – 4	Amžius, įstaiga, kurioje dirbate, pedagoginio darbo stažas, kvalifikacinė kategorija	Kardelis, 2016 Tidikis, 2003
2.	Ugdytinių muzikinių gebėjimų raiška	5 – 6	Su kokio amžiaus ugdytiniais dirbate? Įvardinkite, kaip pasireiškia Jūsų ugdytinių muzikiniai gebėjimai?	Bischoff, 2007 Jucevičiūtė-Bartkevičienė, 2015
3.	Vokalinio ugdymo svarba	7 – 9	Jūsų nuomone, kuo naudingas ugdytiniais vokalinis ugdymas? Lavindama (-as) ugdytinių balsą, kam skiriate daugiausia dėmesio? Kokių vokalinio ugdymo tikslų Jūs siekiate ugdant skirtingo amžiaus ugdytinius?	Southwick, 2008 Aidukas, 2013 Monkevičienė, Glebuviienė, Stankevičienė, 2011
4.	Vokalinio ugdymo metodų analizė	10 – 13	Kokius metodus naudojate vokalinio ugdymo pamokose įvairiais ugdytinių amžiaus tarpsniais? Kuo vokalinio ugdymo metodai skiriasi ugdant skirtingo amžiaus ugdytinius? Kiek laiko vidutiniškai per savaitę Jūs skiriate laiko individualiam ugdytinių vokaliniam ugdymui? Kokius teigiamus pokyčius pastebėjote ugdant ugdytinių vokalius gebėjimus?	Gabnytė, 2011 Puodžiūnaitė, 2012 Jucevičiūtė-Bartkevičienė, 2015 Girdzijauskienė, Jankevičienė, Rimkutė-Jankuvienė, 2017
5.	Ugdytinių motyvacija ugdant vokalius gebėjimus	14 – 15, 17	Kaip vertinate ugdytinių motyvaciją ugdant jų vokalius gebėjimus? Kokiomis priemonėmis motyvuojate skirtingo amžiaus ugdytinius patyrusius sėkmę/nesėkmę vokalinio ugdymo procese? Ar Jūsų ugdytiniai dalyvauja konkursuose, koncertuose, renginiuose ir kokiuose?	Sankauskienė, 2009 Aidukas, 2013 Pečeliūnas, 2013 Rauduvaitė, Virganavičienė, 2015
6.	Sunkumų ugdant vokalius gebėjimus vertinimas	16, 18	Su kokiais sunkumais susiduriate ugdant vokalius gebėjimus įvairiais amžiaus tarpsniais? Kaip manote, ką reiktų keisti, kad vokalinis ugdymas skirtinguose amžiaus tarpsniuose vyktų efektyviau?	Grigienė, Lasauskienė, 2012 Jucevičiūtė-Bartkevičienė, 2015 Velička, 2016

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Prieš atliekant tyrimą buvo gautas pedagogų žodinis sutikimas. Kadangi tyrime pedagogai dalyvavo savanoriškai, todėl suderinus interviu datą ir laiką su kiekvienu informantu buvo bendraujama atskirai. Tyrimas buvo vykdomas ugdymo įstaigų patalpose.

Pokalbio metu buvo pildomas interviu protokolas, o analizuojant tyrimo duomenis jie buvo koduojami (N-1, N-2, N-3 ir t.t.).

Anketinė apklausa. Anketinė apklausa – tai iš anksto parengti klausimai, kuriais norima gauti informacijos iš tiriamųjų apie analizuojamą problemą. Tokiu būdu surinktą informaciją galima

palyginti tarpusavyje. Anketa turi būti parengta taip, kad būtų ne per sunki ir aiškiai suprantama tiriamiesiems. Ji turi įtraukti tiriamąjį į savanorišką dalyvavimą, bendradarbiavimą ir skatinti norą dalyvauti iki apklausos pabaigos (Dikčius, 2011).

Anketą mokiniams ir suaugusiesiems sudarė 17 klausimų (žr. 2 priedą), kurie buvo suskirstyti į penkias klausimų temas (žr. 3 lentelę).

3 lentelė

Anketos struktūra, skirta mokiniams ir suaugusiems

Eil. Nr.	Klausimų temos	Klausimo Nr.	Klausimai	Autoriai
1.	Demografinis	1 – 4	Lytis, amžius, išsilavinimas, veikla	Dikčius, 2011
2.	Vokalinio ugdymo svarba	5 – 9	Dainavimas Jums reiškia Kaip manote, kokiomis asmeninėmis savybėmis Jūs pasižymite vokalo ugdymo pamokose? Kiek laiko per savaitę skiriate vokaliniam gebėjimams ugdyti(s)? Kokias dainas mėgstate dainuoti? Ar pedagogas atsižvelgia į Jūsų nuomonę renkant dainų repertuarą?	Pečeliūnas, 2011 Žukauskienė, 2012, Aidukas, 2013 Williams, 2012 Veneriūtė, Šimaitienė, 2016 Puodžiūnaitė, 2012
3.	Vokalinio ugdymo ypatumų analizė	10 – 13	Kaip manote, kam daugiausiai dėmesio skiria pedagogas lavindamas Jūsų balsą? Kokių tikslų siekiate Jūs ugdantis vokalinius įgūdžius Kuri vokalinio ugdymo dalis Jums labiausiai patinka? Kokius ugdymo metodus taiko pedagogas lavindamas Jūsų vokalinius gebėjimus?	Vainauskienė, 2014 Gedgaudaitė, 2017 Jovaiša, 2012 Vaičiūnienė, 2015 Diržinauskytė, 2013 Aidukas, 2013
4.	Ugdytinių motyvacija ugdant vokalinius gebėjimus	14, 16	Kokius teigiamus pokyčius pastebėjote vokalinio ugdymo užsiėmimuose? Kas Jus labiausiai motyvuoja lankyti vokalinio ugdymo užsiėmimus?	Reynolds, 2009 Rauduvaitė, Virganavičienė, 2015 Budinavičienė, 2017 Velička, 2019
5.	Sunkumų ugdant vokalinius gebėjimus vertinimas	15, 17	Kas Jums sunkiausiai sekasi vokalinio ugdymo procese? Kokie veiksniai apsunkina geresnių rezultatų siekimą?	Jucevičiūtė- Bartkevičienė, 2013 Aleksienė, 2011 Gabnytė, 2011 Grigienė, Lasauskienė, 2012

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Tyrimo imties apskaičiavimas. Respondentų imtis apskaičiuota vadovaujantis mažos visumos formule (Dikčius, 2011):

$$n = \frac{p(1-p)}{\left(\frac{e}{z}\right)^2 + \frac{p(1-p)}{N}}$$

kai: n – imties dydis.

z – standartinis paklaidos dydžio vienetas (socialinių mokslų tyrimuose standartine paklaida laikoma 5 proc., kurią gauname su 0,95 tikimybe, tai $z = 1,96$)

e – atrankos paklaida, $e = 0,05$

p – visumos proporcija, $p = 0,5$

N – visumos dydis. Vadovaujantis Šiaulių miesto švietimo skyriaus informacija vidutiniškai miesto mokykloje mokosi 400 mokinių.

Reikalingas apklausti respondentų skaičius: = 78

Anketinė apklausa. Apklausoje dalyvavo 80 mokinių ir suaugusiųjų, todėl gauti tyrimo duomenys atspindės realią situaciją ir padės atskleisti vokalinio ugdymo ypatumus skirtingose ugdymo pakopose. Socialinė – demografinė tiriamųjų charakteristika pateikiama 4 lentelėje.

4 lentelė

Socialinė – demografinė tiriamųjų charakteristika, proc.

Lytis							
Vyras				Moteris			
36,3				63,7			
Išsilavinimas							
Vidurinis	Profesinis	Aukštesnysis	Aukštasis universitetinis		Aukštasis neuniversitetinis		
58,8	1,3	11,3	18,8		8,8		
Amžius (metai)							
iki 10	11-14	15-18	19-22	23-30	31-40	41-50	51 ir daugiau
0,0	20,0	22,5	18,8	11,3	11,3	11,3	5,0
Veikla							
Mokotės mokykloje	Studijuojate	Dirbate	Esate bedarbis (-ė)		Esate pensininkas (-ė)		
43,8	23,8	25,0	2,5		5,0		

Dauguma tyrime dalyvavusių respondentų buvo moterys (63,7 proc.), vyrų sudarė daugiau nei trečdalis (36,3 proc.). Daugiau nei pusė tiriamųjų turėjo vidurinį išsilavinimą, kadangi šiuo metu mokosi mokykloje (43,8 proc.) ar studijuoja (23,8 proc.). Beveik penktadalis tyrime dalyvavusių žmonių buvo su aukštuoju universitetiniu išsilavinimu. Mažiausia apklaustųjų dalis buvo su profesiniu išsilavinimu.

Daugiau nei penktadalis (22,5 proc.) respondentų buvo 15-18 metų amžiaus. Penktadalis (20,0 proc.) apklaustųjų buvo 11-14 metų amžiaus. Šiek tiek mažiau tiriamųjų buvo 19-22 metų amžiaus. Daugiau nei po dešimtadalį tyrime dalyvavusių žmonių buvo 23-50 metų amžiaus. Ir tik labai nedidelė dalis apklaustųjų buvo 51 metų ir vyresni.

Imtyje dominuoja tiriamieji, kurie šiuo metu mokosi mokykloje (43,8 proc.). Ketvirtadalis tyrime dalyvavusių apklaustųjų šiuo metu dirba. Mažiau nei ketvirtadalis (23,8 proc.) respondentų studijuoja. Mažiausia apklaustųjų dalis buvo bedarbiai.

Kadangi kiekybiniame tyrime turėjo dalyvauti ikimokyklinio amžiaus vaikai ir pradinių klasių mokiniai, o jiems parengta anketa per sunki, tai papildomai tyrime dalyvavo 4 pedagogai, dirbantys su ikimokyklinio amžiaus vaikais ir pradinių klasių mokiniais. Tiriamųjų amžius svyruoja nuo 24 iki 57 metų. Darbo stažas svyruoja nuo 2 iki 30 metų. Kvalifikacinė kategorija – mokytojai. Pedagogams buvo parengtas interviu protokolas su analogiškais anketos klausimais.

Pusiau struktūruotas interviu. Tyrime dalyvavo 6 pedagogai, kurie turėjo darbo patirties ugdant vokalą įvairiais amžiaus tarpsniai. Socialiniai – demografiniai tiriamųjų duomenys pateikiami 5 lentelėje.

5 lentelė

Socialiniai – demografiniai tiriamųjų duomenys, (N=6)

Lytis					
Moteris			Vyras		
5			1		
Amžius, metai					
34	36	46	47	50	54
1	1	1	1	1	1
Pedagoginio darbo stažas, metai					
7	12	23	26	28	30
1	1	1	1	1	1
Kvalifikacinė kategorija					
Metodininkas		Vyresnysis pedagogas		Pedagogas	
2		2		2	

Tyrime dalyvavo 5 moterys ir 1 vyras, kurių amžius buvo 34–54 metai. Informantų pedagoginio darbo stažas svyruoja nuo 7 metų iki 30 metų. Informantų kvalifikacinė kategorija pasiskirstė taip: 2 metodininkai, 2 vyresnieji pedagogai ir 2 pedagogai.

Iš socialinių – demografinių tiriamųjų duomenų matyti, kad pedagogai turi didelę darbo patirtį dirbant su skirtingo amžiaus ugdytiniais, todėl interviu metu jų išsakytos mintys atspindės realią situaciją.

Tiriamųjų atrankos metodas. Pedagogai buvo pasirinkti naudojant tikslios atrankos metodą. Atliekant tyrimą pagrindinis kriterijus buvo tas, kad tyrime galėjo dalyvauti tie pedagogai, kurie turi darbo patirties ugdant vokalą skirtingo amžiaus grupėse.

Tyrime dalyvavę mokiniai ir suaugusieji buvo atrinkti taip pat tikslios atrankos metodu. Atliekant tyrimą pagrindinis kriterijus buvo tas, kad tyrime galėjo dalyvauti mokiniai ir suaugusieji, kurie lanko muzikos pamokas ar skiria dėmesio vokaliniam ugdymui.

Duomenų analizės metodai. Pusiau struktūruoto interviu gautiems duomenims analizuoti buvo pasirinktas content (turinio) metodas. Content (turinio) analizė tai verbalinių ir elgesio duomenų kategorizavimas, kad galima būtų klasifikuoti, sisteminti ir apibendrinti. Pagrindinė idėja yra iš transkriptų nustatyti informatyvias vietas ir išrinkti svarbias žinutes, paslėptas kiekviename interviu (Luobikienė, 2006). Šiame darbe pedagogų išsakyti teiginiai buvo suskirstyti į kategorijas ir subkategorijas bei analizuojami.

Atlikus anketinę apklausą buvo kuriama surinktų duomenų matrica. Šiame tyrimo etape statistinės analizės tikslas – apibendrintų duomenų gavimas ir siekimas atskleisti reiškinų bendrąsias savybes pagal tam tikrus kintamuosius. Naudojant neparametrinį Man – Whitney U testą buvo siekiama atskleisti vokalinio ugdymo ypatumus skirtingose ugdymo pakopose. Visų neparametrinių testų paveikslų ir lentelių sudarymui buvo naudojami vidurkiai (M), procentai (proc.), standartiniai nuokrypiai (SD) iš Anova testo. Tyrime gauti rezultatai apdorojami ir analizuojami remiantis duomenų patikimumo rodikliu ($p \leq 0,05$). Statistinio reikšmingumo rodiklis (p) parodo, kad respondentų anketavimo rezultatai yra statistiškai reikšmingi. Tai reiškia, kad pakartotinai atliekant tokį pat tyrimą, rezultatų paklaida neviršytų 5 proc. (Valackienė, 2008). Baigiamajame magistro darbe analizuojami tik statistiškai reikšmingi duomenys.

Tyrimo etika. Atliekant tyrimą buvo vadovautasi šiais etikos principais (Žydžiūnaitė, 2012):

- Pagarbos asmens orumui principas – tyrėjas nedarė įtakos tiriamiesiems jiems apsisprendžiant dalyvauti ar nedalyvauti tyrime.
- Teisingumo principas – tyrėjas išsaugojo informantų privatumą, nes informacija apie tiriamuosius buvo koduota, o atliekant anketinę apklausą darbe duomenys pateikti apibendrinti.
- Savanoriškumo principas – informantai tyrime dalyvavo savanoriškai, prieš tai gavus jų žodinį sutikimą.
- Konfidencialumo principas – tyrėjas garantavo informacijos apie tiriamuosius konfidencialumą, darbe nebuvo minėti tiriamųjų nei vardai, nei pavardės.
- Teisės gauti tikslią informaciją principas – tyrėjas informantus supažindino su tyrimo tikslu, uždaviniais, atsakė į tiriamiesiems rūpimus klausimus.

Tyrimo apribojimai. Atliekant tyrimą anketinė apklausa ikimokyklinio amžiaus vaikams ir pradinių klasių mokiniams buvo per sudėtinga. Atsižvelgiant į šį ribojimą ikimokyklinio ir pradinio ugdymo pedagogams buvo parengtas interviu protokolas (žr. 3 priedą), kuriame klausimai buvo identiški kaip buvo pateikti anketoje mokiniams ir suaugusiesiems. Tyrime dalyvavo 4 pedagogai, dirbantys su ikimokyklinio amžiaus vaikais ir pradinių klasių mokiniais.

3.2. Tyrimo duomenų rezultatai ir jų analizė

3.2.1. Mokytojų požiūrio tyrimo rezultatų analizė

Ugdytinių muzikinių gebėjimų raiškos vertinimas

Kadangi darbo tikslas buvo išsiaiškinti vokalinio ugdymo ypatumus skirtingais amžiaus tarpsniais, tai pirmu interviu klausimu buvo svarbu sužinoti, su kokio amžiaus ugdytiniais dirba informantai. Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus galima teigti, kad pedagogai dirba su įvairaus amžiaus ugdytiniais, kurių amžius svyruoja nuo 8 iki 19 metų ir vyresni.

Muzikiniai gebėjimai lemia sėkmingą ugdytinių muzikinę veiklą, todėl interviu metu buvo svarbu išsiaiškinti, kaip pasireiškia ugdytinių muzikiniai gebėjimai. Analizuojant informantų duomenis, buvo išskirta kategorija „Ugdytinių muzikinių gebėjimų raiška“, apibūdinanti, respondentų nuomonę, apie muzikinių gebėjimų ugdymo svarbą. Kadangi respondentai skirtingai apibūdino muzikinių gebėjimų ugdymo raišką, pagal jų atsakymus buvo sudarytos 4 subkategorijos: „dainavimas“, „muzikinis kūrybiškumas“, „ritmavimas“, „emocinė išraiška“ (žr. 6 lentelę).

6 lentelė

Ugdytinių muzikinių gebėjimų raiška, (N=6)

Kategorija	Subkategorijos	Iliustruojantys teiginiai
Muzikinių gebėjimų raiška	Dainavimas	„Dėmesį skiriu, dainavimui, ir balso lavinimui, nes pvz. pradinukams labai patinka koncertuoti, muzikuoti pagal savo sugebėjimus“. N-1 „Labai gerai intonuoja. Dauguma turi gražų balso tembrą“. N-4
	Muzikinis kūrybiškumas	„Ugdytinių muzikiniai gebėjimai pasireiškia atliekant įvairias muzikines kompozicijas, kuriant, improvizuojant, grojant ritminiais instrumentais, kūrinuose išreiškiant savo interpretacijas“. N-3
	Ritmavimas	„Mano ugdytiniai puikiai jaučia ritmą, dermę“. N-1
	Emocinė išraiška	„Mano ugdytiniai geba emocinės išraiškos būdais perteikti muzikos nuotaikos ypatumus“. N-6 „Geba tiksliai intonuoti ir jausti dermę; geba valdyti balsą“. N-2 „Mokiniai geba pajusti ritmiką“. N-5

Iš 6 lentelėje pateiktų tyrimo rezultatų matyti, kad ugdytinių muzikiniai gebėjimai pasireiškia per įvairias veiklas. Pedagogai akcentavo, jog ugdytinių muzikiniai gebėjimai pasireiškia atliekant įvairias muzikines kompozicijas, kuriant, improvizuojant, grojant ritminiais instrumentais, kūrinuose išreiškiant savo interpretacijas. Tačiau norint, kad šie muzikiniai gebėjimai būtų vystomi reikia juos pradėti ugdyti kuo anksčiau. Interviu metu pedagogai akcentavo, jog muzikiniai gebėjimai pasireiškia jau ankstyvame vaikų amžiuje, todėl labai svarbu ugdyti muzikinius

gebėjimus per žaidimus ir kitas aktyvias veiklas. Ankstyvame amžiuje pradėtas muzikinis ugdymas įtakoja tolimesnę muzikinę raišką. Pedagogai jau ankstyvajame muzikiniame ugdyme stengiasi su vaikais atlikti įvairius balso lavinimo pratimus išgauti unisoną, nes tai yra labai svarbu vyresnėse klasėse, kur reikia dainuoti dvibalses ir tribalses dainas. Pedagogai nurodė, kad ugdytiniai turintys gerus vokalius pagrindus save gali atskleisti soliniame dainavime.

Interviu metu pedagogai nurodė, kad ugdytiniais svarbus ir pačios muzikos suvokimas, kaip asmenybės ugdymo priemonė, nes ugdytinių muzikinių gebėjimų ugdymas prisideda prie visapusiškos asmenybės ugdymo: „Muzika, daro stiprią įtaką dvasinei asmens brandai, ne tik padeda formuoti bendravimo įgūdžius, susikurti vertybių pasaulį, bet ir ugdo asmenybę, moko spręsti bendravimo problemas, lavina intelektą“.

Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus matyti, kad ugdytinių muzikiniai gebėjimai pasireiškia atliekant įvairias muzikines kompozicijas, kuriant, improvizuojant, grojant ritminiais instrumentais, kūrinuose išreiškiant savo interpretacijas, tačiau vaikus reikia skatinti tai daryti jau vaikystėje. Tada ugdysis ne tik muzikiniai gebėjimai, tačiau tobulės ir pati asmenybė bei kompetencijos.

Vokalinio ugdymo svarbos vertinimas

Išsiaiškinus, kaip pasireiškia ugdytinių muzikiniai gebėjimai, kitu klausimu buvo domėtasi, kuo naudingas ugdytiniais vokalinis ugdymas. Kaip matyti 7 lentelėje, buvo atliktas teiginių grupavimas pagal kategorijas. Išskirta viena kategorija – „Vokalinio ugdymo nauda“ ir 3 subkategorijos: „saviraiška“, „muzikinės kompetencijos“ ir „bendravimo įgūdžiai“.

7 lentelė

Vokalinio ugdymo nauda, (N=6)

Kategorija	Subkategorijos	Iliustruojantys teiginiai
Vokalinio ugdymo nauda	Saviraiška	„Dainuodami jie gali save išreikšti kitaip, pasitelkdami savo vokalius sugebėjimus ir emocijas“. N-1 „Mano ugdytiniais labai svarbus dalyvavimas koncertuose, nes juose vaikai parodo save, didžiuojasi savimi, realizuoja savo gebėjimus“. N-5
	Muzikinės kompetencijos	„Lavėja balsas, artikuliacija, dikcija, kvėpavimas ir kt.“. N-2 „Taisyklingas kvėpavimas, taisyklingas išsižiojimas, taisyklinga ritmika, teksto taisyklingas tarimas“. N-6
	Bendravimo įgūdžiai	„Susiduriama su kolektyvine veikla, įgaunama bendravimo įgūdžių“. N-3 „Mokiniai įgyja daugiau sceninės patirties, pasitikėjimo, drąsos, bendravimo įgūdžių, konfliktinių situacijų valdymo gebėjimų ir t.t.“. N-4

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad vokalinis ugdymas yra naudingas ugdytinio asmenybės brandai, nes dainuodami ugdytiniai gali save realizuoti koncertų metu, o tai didina pasitikėjimą savimi, skatina emocinę raišką. Koncertų metu ugdytiniai įgyja sceninės patirties, drąsos, bendravimo kultūros.

Pedagogai interviu metu nurodė, kad ugdytiniai tobulėdami muzikoje ugdo(si) ir atmintį, ritmiką, muzikinę atmintį, kūrybiškumą, vaizduotę. Vokalinių užsiėmimų metu ugdytiniai įgyja teorinius muzikos pažinimo pagrindus, taip lavinamas ugdytinių muzikinis skonis.

V. Jucevičiūtė-Bartkevičienė (2015) taip pat teigia, kad balsas ir vokalinė raiška nėra tik savitiksliis malonumo šaltinis. Apimdamas visą žmogaus esybę jis tobulina garsinį, loginį, žodinį, emocinį pasaulio suvokimą, o tai ypač svarbu tuo laikotarpiu, kai žmogus yra imliausias įspūdžiams ir žinioms.

Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus matyti, kad vokalinis ugdymas yra daug elementų apimantis užsiėmimas pradedant nuo muzikinių elementų (artikuliacija, dikcija, kvėpavimas), asmeninių ir socialinių kompetencijų (bendravimo, konfliktų valdymo ir kt.) ir baigiant saviraiška (dalyvavimas koncertuose, savirealizacija).

Interviu metu buvo domėtasi, kokiems veiksniams pedagogai lavindami ugdytinių balsą skiria daugiausiai dėmesio. Analizuojant duomenis buvo išskirta kategorija „Veiksniai, kuriems skiriamas dėmesys lavinant balsą“ ir 3 subkategorijos: „garso išgavimo kokybė“, „laikysena“ ir „kūrinio atlikimo kokybė“ (žr. 8 lentelę).

8 lentelė

Veiksniai, kuriems skiriamas dėmesys lavinant balsą, (N=6)

Kategorija	Subkategorijos	Iliustruojantys teiginiai
Veiksniai, kuriems skiriamas dėmesys lavinant balsą	Garso išgavimo kokybė	„Lavindamas balsą labai didelį dėmesį skiriu kvėpavimui, tolygiam garso išgavimui, intonavimui dikcijai ir artikuliacijai“. N-2 „Vokalo formavimui, išsiūžėjimui ir kvėpavimui“. N-1 „Daug dėmesio skiriu kvėpavimo, intonacijos, artikuliacijos, dikcijos aiškumui, kad žiūrovas suprastų žodžius“. N-4 „Lavindama ugdytinių balsą daugiausia dėmesio skiriu taisyklingam kvėpavimui, dikcijai“. N-3
	Laikysena	„Daug dėmesio skiriu stovėjimui, taisyklingai laikysenai“. N-6
	Kūrinio atlikimo kokybė	„Lavindama ugdytinių balsą daug dėmesio skiriu išraiškingam kūrinio atlikimui bei balso tembro derinimui“. N-5

8 lentelėje pateikti tyrimo rezultatai atskleidė, kad pedagogai lavindami balsą daugiausiai dėmesio skiria muzikiniams veiksniams. Interviu metu 4 pedagogai nurodė, jog lavindami ugdytinių balsą daug dėmesio skiria kvėpavimui, kadangi nuo taisyklingo kvėpavimo priklauso balso grožis, o

dauguma ugdytinių ugdymo pradžioje būna netaisyklingas (tankus, negilus). Be kvėpavimo dar didelis dėmesys yra skiriamas intonacijos, artikuliacijos, dikcijos aiškumui, kad žiūrovas suprastų dainuojamus žodžius, kad nebūtų „nukandamos“ žodžių galūnės. Lavinant balsą taip pat dėmesio reikia skirti taisyklingai laikysenai, stovėjimui, kad netrukdytų vokaliniam darbui bei išraiškingam kūrinio atlikimui.

Vienas informantas tyrimo metu akcentavo, kad vokalinis ugdymas yra išskirtinis dėl stipresnio tiesioginio santykio ir kontakto su ugdytoju, kuriam būdingas bendravimas „akis į akį“. Stebint žmonių veidus vaikai gali mokytis suprasti emocijas, kas jiems suteikia daugiau pasitikėjimo, o žmogiškas kontaktas gali sustiprinti motyvaciją muzikuoti ir vėlesniame amžiuje.

Iš gautų tyrimo duomenų matyti, jog lavinant ugdytinių balsą svarbu dėmesį skirti muzikiniams veiksniams (kvėpavimo, intonacijos, artikuliacijos, dikcijos aiškumui), laikysenai išraiškingam kūrinio atlikimui.

Dirbant su skirtingo amžiaus ugdytiniais yra siejami skirtingi vokalinio ugdymo tikslai. Todėl interviu metu buvo svarbu sužinoti, kokių vokalinio ugdymo tikslų siekia pedagogai ugdant skirtingo amžiaus ugdytinius. 9 lentelėje pateiktas teiginių grupavimas. Išskirta 1 kategorija – „Vokalinio ugdymo tikslai“ ir 5 ją papildančios subkategorijos, apibūdinančios, respondentų nuomonę, apie vokalinio ugdymo tikslų siekimą.

9 lentelė

Vokalinio ugdymo tikslai, (N=6)

Kategorija	Subkategorijos	Iliustruojantys teiginiai
Vokalinio ugdymo tikslai	Intonacijos tikslumas	„Plėtoju ir lavinu mokinio balso tiksliai intonaciją, muzikinę ir vokalinę klausą, meninę saviraišką, kūrybiškumo ir emocionalumo įgūdžius“. N-4
	Diapazono tikslumas	„Nuo penktos klasės turiu tikslą atsargiai plėsti ugdytinių diapazoną (neviršijam pirmosios oktavos ribų). Siekiu, kad kūriniai būtų atliekami išraiškingai, prie melodijos derinam judesį“. N-2
	Kūrinio interpretacija	„Atsižvelgiant į amžiaus grupes atskleisti kiekvieno ugdytinio vokalinius gebėjimus, klausyti, derinti savo balsą prie šalia stovinčio mokinio“. N-5 „Kryptingai ir nuosekliai ugdau mokinio kūrinio atlikimo emocionalumą“. N-2 „Taisyklingam kvėpavimui, emociškai išraiškai perteikiant kūrinį ir t.t.“. N-1
	Muzikavimas	„Vokalinius gebėjimus, muzikalumą ir estetinę nuovoką plėtojant muzikinę kompetenciją ir pritaikant tolesnėje veikloje“. N-3
	Kvėpavimas	„Didžiausią dėmesį skiriu balso registro valdymui (krūtininio ir galvinio registrų jungimas). Be abejo, toliau taisyklingai kvėpuojame, siekiame išraiškos“. N-6 „Didžiausią dėmesį skiriu balso aparato formavimo principams:

Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus matyti, kad norint įgyvendinti vokalinio ugdymo tikslus būtina atsižvelgti ir įvertinti ugdytinių amžiaus ypatybes. Pedagogai, kurie dirba su jaunesniųjų ir vidurinių klasių mokiniais ugdydami vokalą plėtoja ir lavina mokinių tikslią balso intonaciją, muzikinę ir vokalinę klausą, meninę saviraišką, kūrybiškumo ir emocionalumo įgūdžius, taip pat siekia, kad kūriniai būtų atliekami išraiškingai, prie melodijos derinant judesį.

Pedagogai dirbdami su vyresniųjų klasių mokiniais kryptingai ir nuosekliai ugdo mokinių vokalius gebėjimus, muzikalumą ir estetinę nuovoką plėtojant muzikinę kompetenciją, taip pat ugdytinius moko klausyti, derinti savo balsą prie šalia stovinčio mokinio.

Pedagogai dirbdami su suaugusiais didžiausią dėmesį skiria balso registro valdymui, taisyklingam kvėpavimui. Taip pat dėmesys skiriamas artikuliacijos, dikcijos treniravimui, emociškai išraiškai perteikiant kūrinį ir t.t.

Iš gautų tyrimo rezultatų matyti, kad ugdant vokalius įgūdžius pedagogai siekia tikslų, kurie atitinka ugdytinių amžiaus raidos ypatumus. Ugdymo procese dažniausiai taikomi praktiniai ir kūrybiniai, kartais technologiniai ugdymo(si) metodai. Interviu metu pedagogai akcentavo, kad norint pasiekti užsibrėžtų tikslų labai svarbu parinkti tinkamus ugdymo(si) metodus ir gebėti juos derinti tarpusavyje. Čia išryškėja pedagogų kompetencijos ir profesionalumo svarba, kadangi labai svarbu, esant reikalui įvertinti situaciją ir parinkti tokius darbo būdus ir metodus, kurie motyvuotų ugdytinius tobulėti, skatintų norą ugdytis vokalius gebėjimus. Visa tai priklauso nuo pedagogo muzikinių bei pedagoginių sugebėjimų.

Vokalinio ugdymo metodų analizė

Išsiaiškinus tikslus, kurių siekia pedagogai ugdydami skirtingo amžiaus ugdytinius, kitu klausimu buvo svarbu išsiaiškinti, kokius metodus naudoja pedagogai vokalinio ugdymo pamokose įvairiais ugdytinių amžiaus tarpsniais. Kaip matyti 10 lentelėje buvo išskirta kategorija „Vokalinio ugdymo metodai“, kuri pagal respondentų atsakymus buvo suskirstyta į „dainavimas grupėje“, „žaidimas“, „lyginimas“, „demonstravimas“, „kūrybiškumas“ ir „mąstymas“ subkategorijas. Kategorizuoti teiginiai apibūdina, respondentų nuomonę, apie ugdymo metodų pasirinkimo svarbą vokalinio ugdymo pamokose.

Vokalinio ugdymo metodai, (N=6)

Kategorija	Subkategorijos	Iliustruojantys teiginiai
Vokalinio ugdymo metodai	Dainavimas grupėje	„Dažniausiai taikau dainavimą grupėje, kuris tinka visoms amžiaus grupėms“. N-4 „Ugdant ugdytinių vokalą pirmiausia pradedame nuo dainavimo grupėje“. N-1
	Žaidimas	„Taikau žaidimus kvėpavimo lavinimui“. N-2 „Žaidimą pasitelkiu, kai dirbu su pradinių klasių mokiniais. Šis metodas naudojamas mokant vaikus dainuoti, improvizuoti, muzikuoti“. N-3
	Lyginimas	„Pamokose muzikos kūriniai lyginami tarpusavyje, o remiantis jų panašumais bei kontrastais, galima bet kurį muzikos reiškinių susieti su kitais“. N-6
	Demonstravimas	„Mokant dainuoti, solfedžuoti, muzikuoti dažniausiai naudoju demonstravimo metodą“. N-5
	Kūrybiškumas	„Muzikinio mąstymo ugdymui pasitelkiu kūrybinius ugdymo metodus“. N-3 „Ugdant kūrinio prasmės, idėjos klausimus, mokant muzikos rašto labai padeda kūrybiniai metodai“. N-5 „Pasitelkiu kūrybinius ugdymo metodus mokant ugdytinius muzikos rašto – nustatant garsų trukmių, aukštumo ir kitus santykius“. N-2 „Dėmesys yra skiriamas balso aparato formavimo principams pasitelkiant kūrybinius metodus“. N-1 „Plėtojama ir lavinama ugdytinių balso tiksli intonacija, muzikinė ir vokalinė klausa, meninė saviraiška, kūrybiškumo ir emocionalumo įgūdžiai“. N-3 „Ugdau mokinio vokalinius gebėjimus, muzikalumą ir estetiinę nuovoką plėtojant muzikinę kompetenciją ir pritaikant tolesnėje veikloje“. N-4
	Mąstymas	„Mąstymo metodą pasitelkiu muzikos klausymui ir atlikimui. Šis metodas skatina ugdytinių vaizdinį mąstymą, fantaziją“. N-6 „Muzikinio teksto analizavimui“. N-4

Iš 10 lentelėje pateiktų tyrimo rezultatų matyti, kad pedagogai taiko įvairius vokalinio ugdymo metodus: dainavimą grupėje, žaidimus, kūrybinius, demonstravimo ir kt. Interviu metu pedagogai akcentavo, kad renkasi tokius vokalinius ugdymo metodus, kurie ugdytiniams nebūtų per sunkūs ir būtų įdomūs. Dirbant su pradinių klasių mokiniais pedagogai dažniausiai renkasi žaidimą, nes tada vaikai noriai mokosi, net nejausdami, kad vyksta ugdymo procesas, o galvodami, kad žaidžia. Visoms amžiaus grupėms pedagogai ugdant vokalinius gebėjimus renkasi dainavimą grupėje.

Pedagogai interviu metu nurodė, jog vokalinio ugdymo pamokose pagrindinis dėmesys yra skiriamas balso aparato formavimo principams. Tačiau pedagogas ugdantis solinį ugdytinių

dainavimą turi remtis pilna sistema ir taikyti įvairius ugdymo metodus, kurie įtakotų ne tik balso vystymąsi, jo kokybiškumą, bet ir ugdytinio tapsmą pilnavertiška asmenybe. Todėl šią vokalinio ugdymo sistemą sudaro: balso susidarymo teorijų samprata; psichofiziologinių balso formavimosi aspektų išmanymas; muzikinės vokalinės klausos ir muzikinės atminties ugdymas; efektyvaus kvėpavimo pritaikymas; artikuliacijos, dikcijos treniravimas; rezonatorių pajauta registrų derinimo sistemoje; dainininko emocijumas.

Iš gautų tyrimo rezultatų matyti, kad pedagogai ugdydami vokalą neišskiria vieno labiausiai tinkančio metodo. Norint, ugdyti ugdytinių vokalius gebėjimus būtina taikyti įvairius ugdymo metodus atsižvelgiant į amžiaus grupes ir individualius gebėjimus. Tačiau tyrimo metu pedagogai išskyrė pagrindinius vokalinio ugdymo metodus, kuriuos taiko dažniausiai ugdymo procese: dainavimą grupėje, žaidimus, kūrybinius, demonstravimo ir kt., tačiau pabrėžia, kad svarbu ugdyti ne tik vokalius gebėjimus, bet ir visapusišką ugdytinio asmenybę.

Iš ankstesnio klausimo sužinojome, kad pedagogai taiko įvairius vokalinio ugdymo metodus. Todėl tyrimo metu buvo svarbu sužinoti, kuo vokalinio ugdymo metodai skiriasi ugdant skirtingo amžiaus ugdytinius. 11 lentelėje pagal respondentų atsakymus pateikta išskirta kategorija „Vokalinio ugdymo metodų skirtumai pagal amžiaus grupes“ ir 2 subkategorijos, apibūdinančios, respondentų nuomonę, apie analizuojamą situaciją.

11 lentelė

Vokalinio ugdymo metodų skirtumai pagal amžiaus grupes (N=6)

Kategorija	Subkategorijos	Iliustruojantys teiginiai
Vokalinio ugdymo metodų skirtumai pagal amžiaus grupes	Metodų pagal amžiaus grupes	<p>„Kuo vyresni ugdytiniai tuo daugiau metodų taikoma. Vyresnėse klasėse šalia praktinių-operacinių bei kūrybinių metodų atsiranda ir informaciniai“. N-1</p> <p>„Kuo vaikas mažesnis tuo mažiau mokai vokalo, svarbu, kad išmokytų žodžius ir melodiją“. N-3</p> <p>„Vyresniojo amžiaus ugdytinius jau mokau gražaus garso ir vokalių įgūdžių“. N-5</p> <p>„Skiriasi vokalių pratimų apimtis, sudėtingumas, vyresnieji ugdytiniai dažnai improvizuoja pagal pateiktas melodijas“. N-6</p>
	Metodai pagal ugdytinių fiziologiją	<p>„Skiriasi balso fiziologija skirtingais ugdytinių amžiaus tarpsniais. Todėl siekiant įveikti įvairias amžiaus vokales problemas reikia ypač atsakingai lavinti kvėpavimą, kantileną, balso paslankumą, frazavimą, dinamiką ir daugelį balso puošybos elementų“. N-2</p> <p>„Mokyklinis amžius psichologiškai palankus laikas ne tik ugdyti vaiko muzikinę klausą, bet ir plėtoti vaiko – atlikėjo įgūdžius“. N-1</p>

<p>Vokalinio ugdymo metodų skirtumai pagal amžiaus grupes</p>	<p>Metodai pagal ugdytinių fiziologiją</p>	<p>„Ikimutaciniame – mutaciniame laikotarpyje formuojasi balso aparato nervų ir raumenų sistema, ji tampa sudėtingesnė, kinta balso formavimo aparatas ir balsas darosi stipresnis, pastovesnis ir įgyja įvairių individualių tembro savybių. Tuo laiku tvirtėja ir sparčiai vystosi vaiko kvėpavimo sistema, nervų sistema ir psichika“. N-4</p> <p>„Dainavimas mutacijos laikotarpiu yra svarbus, nes balsas mutacijos metu yra bendros viso paauglio organizmo sveikatos ir brandos eigos rodiklis, jog lytinė ir ypač psichinė branda neatsiejama nuo balso mutacijos“. N-5</p>
---	--	---

Kokybinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad ugdant vokalius gebėjimus taikomi metodai yra panašūs, tačiau skiriasi jų apimtis ir pateikimo būdas. Pradinių klasių mokinių vokaliniai gebėjimai ugdomi pasitelkiant žaidimus. Tačiau pradinėse klasėse nėra daug dėmesio skiriama vokalo ugdymui, daugiau dėmesio skiriama dainų žodžių išmokimui, muzikinei klausai, melodijai. R. Pečeliūnas (2013) gavo panašius tyrimo duomenis. Atlikęs tyrimą autorius nustatė, kad svarbiausi komponentai, lemiantys sėkmingą vaikų vokalinį pradžmėnų ugdymą yra muzikinė klausia (plačiaja prasme), dermės ir ritmo pojūtis.

Pedagogai interviu metu akcentavo, kad vyresnėse klasėse šalia praktinių – operacinių bei kūrybinių metodų atsiranda ir informaciniai. Pasitelkdamis šiuos ugdymo metodus vyresnėse klasėse pedagogai ugdo mokinių ne tik muzikinę klausą, bet ir atlikėjo įgūdžius.

Tik vyresniojo amžiaus ugdytiniai jau pradėdami mokyti gražaus garso ir vokalių įgūdžių. Tada daugiau dėmesio skiriama kvėpavimo lavinimui, kantilenai, balso paslankumui, frazavimui, dinamikai ir daugeliui balso puošybos elementų. Taip pat vyresnieji ugdytiniai dažnai improvizuoja pagal pateiktas melodijas.

Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus matyti, kad pedagogai dirbdami su skirtingo amžiaus ugdytiniais turi turėti tinkamų metodų sistemą, kurie vienas kitą papildytų ir ugdytų vokalius gebėjimus. Tik kryptingai ir nuosekliai ugdomi ugdytinių vokaliniai gebėjimai, muzikalumus ir estetinė nuovoka padeda ugdytiniais tobulėti kaip asmenybėms ir išmokus muzikinius gebėjimus pritaikyti tolimesnėje veikloje.

Interviu metu buvo svarbu išsiaiškinti, kiek laiko vidutiniškai per savaitę pedagogai skiria individualiam ugdytinių vokaliniam ugdymui. Interviu metu paaiškėjo, kad pedagogai, kurie su mokiniiais dirba muzikos pamokose, tai individualiam ugdytinių vokaliniam ugdymui skiria 15 – 20 min. Tie pedagogai, kurie su ugdytiniais dirba individualiai ugdytinių vokaliniam ugdymui skiria iki 2 val. per savaitę. Informantai, kurie dirba su suaugusiaisiais individualiam ugdytinių vokaliniam ugdymui laiko neskiria, nes neturi tam skirtų valandų, o visą laiką skiria tik ansambluiui. Interviu metu viena pedagogė nurodė, kad per savaitę su ugdytiniais susitinka grupėse ir

kiekvienam ugdytiniui atskirai laiko individualiam darbui visiškai nedaug skiriama. Daugiau dėmesio skiriama tiems ugdytiniams, kuriems sekasi sunkiau.

Iš gautų tyrimo rezultatų matyti, kad vidutiniškai per savaitę pedagogai individualiam ugdytinių vokaliniam ugdymui skiria nuo 15 min iki 2 val. per savaitę atsižvelgiant su kokia amžiaus grupe dirba.

Nors individualiam ugdytinių vokaliniam ugdymui nėra skiriama daug laiko, tačiau daugiau dėmesio yra skiriama dainavimui ansambliuose ar darbui grupėse. Todėl tyrimo metu buvo svarbu sužinoti, kokius teigiamus pokyčius pastebėjo pedagogai ugdydami ugdytinių vokalius gebėjimus. Išanalizavus respondentų teiginius buvo sudaryta kategorija „Teigiami pokyčiai ugdant vokalius gebėjimus“, apibūdinanti, respondentų nuomonę, apie vokalinio ugdymo teigiamus pokyčius. Kategoriją sudarė 5 subkategorijos: „bendravimas“, „pasitikėjimas savimi“, „garso išgavimo kokybė“, „kvėpavimas“ ir „terminologija“ (žr. 12 lentelę).

12 lentelė

Teigiami pokyčiai ugdant vokalius gebėjimus, (N=6)

Kategorija	Subkategorijos	Iliustruojantys teiginiai
Teigiami pokyčiai ugdant vokalius gebėjimus	Bendravimas	„Laisviau bendrauja ne tik su bendraamžiais, bet ir su mokytojais, dažniau dalyvauja įvairiuose projektuose“. N-5 „Pradedu daugiau komunikuoti tarpusavyje ir su suaugusiais“. N-1
	Pasitikėjimas savimi	„Mokiniai laisviau jaučiasi ne tik scenoje, bet ir pamokose, įgauna daugiau pasitikėjimo, emociškai stabilesni“. N-3 „Ugdytiniai labiau pasitiki savimi“. N-2 „Įgyja pasitikėjimo savimi“. N-1
	Garso išgavimo kokybė	„Pastebiu ugdytinių aiškų priebalsių tarimą, taisyklingą vokalo formavimą, išsižiojimą“. N-6 „Pastebėjau, jog kuo daugiau vaikai dainuoja tuo jų vokaliniai įgūdžiai vystosi ir keičiasi“. N-4
	Kvėpavimas	„Pastebiu ugdytinių kvėpavimo tolygumą, ilgų frazių išdainavimą“. N-3 „Vaikai pradeda taisyklingai kvėpuoti“. N-1
	Terminologija	„Ugdytiniai pradeda suprasti muzikinius terminus ir juos vartoti savo kalboje“. N-4

12 lentelėje pateikti tyrimo rezultatai atskleidė, kad ugdant vokalius gebėjimus pedagogai pastebėjo ugdytinių teigiamus ne tik muzikinius pokyčius, tačiau ir asmeninius bei socialinius pokyčius. Interviu metu pedagogai nurodė, kad ugdant vokalius gebėjimus pastebėjo ugdytinių aiškų priebalsių tarimą, taisyklingą vokalo formavimą, išsižiojimą, taip pat kvėpavimo tolygumą, ilgų frazių išdainavimą.

Dalyvaudami muzikinėje veikloje ugdytiniai pradėjo labiau pasitikėti savimi, daugiau bendrauti su bendraamžiais ir pedagogais, tapo emociškai stabilesni. Taip pat ugdytiniai įsisavino muzikinius terminus ir pradėjo juos vartoti kalboje.

Apibendrinus gautus interviu rezultatus galima teigti, kad ugdytinių vokalinis ugdymas yra kompleksinio pobūdžio apimantis ne tik muzikinius gebėjimus, tačiau ugdantis ir asmeninius bei socialinius gebėjimus, kas padeda ugdytiniams lengviau prisitaikyti visuomeniniame gyvenime.

Ugdytinių motyvacijos ugdant vokaličius gebėjimus vertinimas

Atskleidus, kad vokalinis ugdymas daro teigiamą įtaką ugdytinio asmenybei, pedagogų buvo paprašyta įvertinti ugdytinių motyvaciją ugdant jų vokaličius gebėjimus. 13 lentelėje pateikta pagal informantų atsakymus kategorija „Ugdytinių motyvacijos vertinimas“, kurią sudarė keturios subkategorijos.

13 lentelė

Ugdytinių motyvacijos vertinimas, (N=6)

Kategorija	Subkategorijos	Iliustruojantys teiginiai
Ugdytinių motyvacijos vertinimas	Motyvacija koncertų metu	„Motyvacija vyksta dalyvaujant konkursuose, koncertuose, festivaliuose“. N-2 „Mano ugdytiniai labai stengiasi, turi savo siekių, veiklų, kurias atskleidžia dalyvaudami įvairiose renginiuose“. N-5 „Norai dalyvauja visuose kultūriniuose renginiuose, tiek mokykloje, rajone ir Respublikoje“. N-3
	Motyvacija mokantis kūrinio	„Šiaip vaikai yra motyvuoti. Sunkiau yra dirbti, kai pasirinktas kūrinys būna sudėtingesnis arba nelabai patinkantis vienam ar kitam ugdytiniui“. N-1 „Tie mokiniai kurie perpranta dainavimo subtilybes reikalauja vis sudėtingesnio repertuaro“. N-6
	Motyvacija norint tobulėti	„Tie mokiniai kurie perpranta dainavimo subtilybes, jų motyvacija yra pakankamai didelė, jie nori pastoviai tobulėti, išmokti kažko naujo“. N-4
	Motyvacija lankant užsiėmimus	„Ugdytiniai noriai ateina į užsiėmimus po visų savo pagrindinių veiklų, suaugusieji po darbų“. N-3

Apibendrinti tyrimo rezultatai atskleidė, kad visų amžiaus tarpinių ugdytiniai ugdydamiesi vokaličius gebėjimus yra motyvuoti, tačiau visi turi išsikeltus skirtingus tikslus. Didžiąją dalį ugdytinių labiausiai motyvuoja dalyvavimas konkursuose, koncertuose, festivaliuose: „Motyvacija vyksta dalyvaujant konkursuose, koncertuose, festivaliuose“. Interviu metu pedagogai akcentavo, kad ugdytiniai daug dirba, ruošiasi, mokosi sudėtingus kūrinius, jos tobulina, todėl dalyvavimas konkursuose, koncertuose, festivaliuose yra tarsi viso šio sunkaus ugdymo(si) proceso pasekmė, kuri suteikia teigiamas emocijas, gerą nuotaiką ir įvertinimą.

Kaip nurodė pedagogai ugdytiniai yra motyvuoti, tačiau pasitaiko situacijų, kai motyvacija mažėja: „Šiaip vaikai yra motyvuoti. Sunkiau yra dirbti, kai pasirinktas kūrinys būna sudėtingesnis arba nelabai patinkantis vienam ar kitam ugdytiniui“. Todėl pedagogai ir taiko įvairius ugdymo metodus, kurie padeda tokiose situacijose rasti geriausius sprendimo būdus.

Suaugusieji ugdo(si) vokalinius gebėjimus dėl asmeninių savybių tobulėjimo, malonaus laisvalaikio praleidimo, bendrumo jausmo dainuojant ansambliuose. Tokie vokalinio ugdymo užsiėmimai suaugusiesiems yra tarsi atsipalaidavimo priemonė po darbų, o dalyvavimas konkursuose, koncertuose, festivaliuose plečia ugdytinių akiratį, suteikia galimybę parodyti save ir pamatyti kitus.

Iš gautų tyrimo rezultatų matyti, kad pedagogai savo ugdytinius apibūdina, kaip motyvuotus, norinčius mokytis ir tobulėti ugdantis vokalinius gebėjimus, norinčius dalyvauti konkursuose, koncertuose, festivaliuose, kad galėtų parodyti save ir pamatyti kitus, nes geriausia motyvacijos priemonė, pedagogų nuomone, visuose amžiaus tarpsniuose yra koncertas.

Sunkumų ugdant vokalinius gebėjimus vertinimas

Nors pedagogai interviu metu nurodė, kad ugdytiniai yra pakankamai motyvuoti ugdytis vokalinius gebėjimus, tačiau tyrimo metu buvo svarbu išsiaiškinti, su kokiais sunkumais susiduria pedagogai ugdant vokalinius gebėjimus įvairiais amžiaus tarpsniais. 14 lentelėje pateikiama išskirta kategorija „Pedagogų patiriami sunkumai ugdant vokalinius gebėjimus“ ir šešios subkategorijos, kurios iliustruoja respondentų nuomonę, apie ugdymo procese iškylančias problemas.

14 lentelė

Pedagogų patiriami sunkumai ugdant vokalinius gebėjimus, (N=6)

Kategorija	Subkategorijos	Iliustruojantys teiginiai
Pedagogų patiriami sunkumai ugdant vokalinius gebėjimus	Papildomas ugdymas	„Kadangi dirbu bendro lavinimo mokykloje, labai sunku prikalbinti mokinius lankyti būrelius po pamokų, nes didžioji dauguma gabių mokinių lanko meno ar tai sporto mokyklą, labai sunku surasti laiką, kad visiems būtų patogų“. N-6
	Silpna intonacija	„Sunkiausia rezultato pasiekti, kai vaikas ateina ir mokosi su silpna intonacija arba ji būna kažkur viduje paslėpta“. N-4
	Sunku sudominti	„Paauglystės laikotarpiu sunku sudominti ugdytinius“. N-3 „Sunkiausia yra su paaugliais, nes būna galių mokinių, o jie nori užsiimti kita veikla ir nebenori dainuoti“. N-1
	Skirtingi gebėjimai	„Labai skirtingi vaikai. Vieni ateina lankę darželį, mokyklą, kur dirbo profesionalus muzikos mokytojas. Kiti vaikai iki penktos klasės dainavę be jokio vokalinio ugdymo“. N-2
	Kvėpavimo sunkumai	„Kvėpavimas stringa visose amžiaus grupėse“. N-5 „Dėl netinkamo kvėpavimo sunku dainuoti ilgą frazę“. N-5

14 lentelėje pateikti tyrimo rezultatai rodo, kad pedagogai susiduria su sunkumais ugdydami ugdytinių vokalius gebėjimus. Ugdymo įstaigose dirbantys pedagogai interviu metu akcentavo, jog vokalinio ugdymo procesą apsunkina tai, kad vaikai dažniausiai negali mokykloje lankyti papildomų užsiėmimų, nes lanko muzikos mokyklas ar kitus užsiėmimus.

Paauglystės laikotarpiu ugdytiniai daugiau dėmesio pradeda skirti draugams, savo asmenybės paieškoms, todėl vokaliniam ugdymui nebelieka nei laiko, nei motyvacijos, todėl tik nuo pedagogų įdėtų pastangų ir taikomų metodų priklauso, ar šie ugdytiniai toliau lankys šiuos užsiėmimus.

Interviu metu pedagogai įvardijo dar vieną patiriamą sunkumą ugdant vokalius gebėjimus, tai skirtingi ugdytinių gebėjimai. Vieni ugdytiniai ateina jau su vokalinio ugdymo patirtimi, nes ugdėsi pas profesionalius pedagogus, o likusi dalis dainuojantys, tačiau jokio vokalinio ugdymo pamokų neturėję. Todėl pedagogai daugiau dėmesio turi skirti šiai ugdytinių grupei lavinant individualius vokalius gebėjimus. Kvėpavimo sunkumai apsunkina vokalinį ugdymą visose amžiaus grupėse, nes dėl netinkamo kvėpavimo sunku dainuoti ilgas frazes.

Intonavimas yra vienas iš svarbiausių vokalinio ugdymo elementų, o pedagogams sunkiausia rezultato pasiekti, kai vaikai ateina ir mokosi su silpna intonacija, todėl pasitelkus įvairius mokymo metodus atsižvelgiant į ugdytinių amžių pedagogams svarbu ugdyti intonavimą, kad ugdytiniai išmokytų valdyti savo balsą, kad akimirksniu galėtų tinkamai koreguoti savo dainavimą.

Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus matyti, kad pedagogai ugdydami ugdytinių vokalius gebėjimus susiduria su šiais sunkumais: kvėpavimo, dikcijos sunkumais, silpna intonacija, skirtingais ugdytinių muzikiniais gebėjimais.

Ankstesniame klausime išsiaiškinus, kad geriausia ugdytinių motyvacijos priemonė yra dalyvavimas konkursuose, tai tyrimo pabaigoje buvo svarbu sužinoti, kokiuose konkursuose, koncertuose, renginiuose dalyvauja ugdytiniai. 15 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad išskirtą kategoriją „Dalyvavimas konkursuose, koncertuose, renginiuose“ sudaro net šešios subkategorijos, apibūdinančios, respondentų nuomonę, apie dalyvavimo įvairiuose renginiuose svarbą ir naudą.

Dalyvavimas konkursuose, koncertuose, renginiuose, (N=6)

Kategorija	Subkategorijos	Iliustruojantys teiginiai
Dalyvavimas konkursuose, koncertuose, renginiuose	Valstybinės šventės	„Koncertuoja valstybinių švenčių minėjimuose“. N-2 „Koncertuojame Kovo 11 d., Vasario 16 d. minėjimuose“. N-6
	Švenčių metu	„Dalyvauja mokykloje, muzikos mokykloje organizuojamose Kalėdiniuose renginiuose, Motinos dienos proga“. N-1
	Televizijos konkursai	„Dalyvaujame Dainų dainelėje“. N-5
	Respublikinis konkursas	„Dalyvaujame Respublikiniame festivalyje – konkurse „Dainuoju pavasarį““. N-3
	Rajoninis konkursas	„Rajoniniame dainos ir šokio festivalyje „Esu tau, Tėvyne“ ir kt.“. N-4 „Dalyvaujame miestelio bendruomenės ir rajono organizuojamuose koncertuose, renginiuose: „Seniūnijos dienos““. N-5 „Dalyvaujame miestelio šventėse“. N-1
	Dainuojamoji poezija	„Dalyvaujame dainuojamosios poezijos vakaruose“. N-2

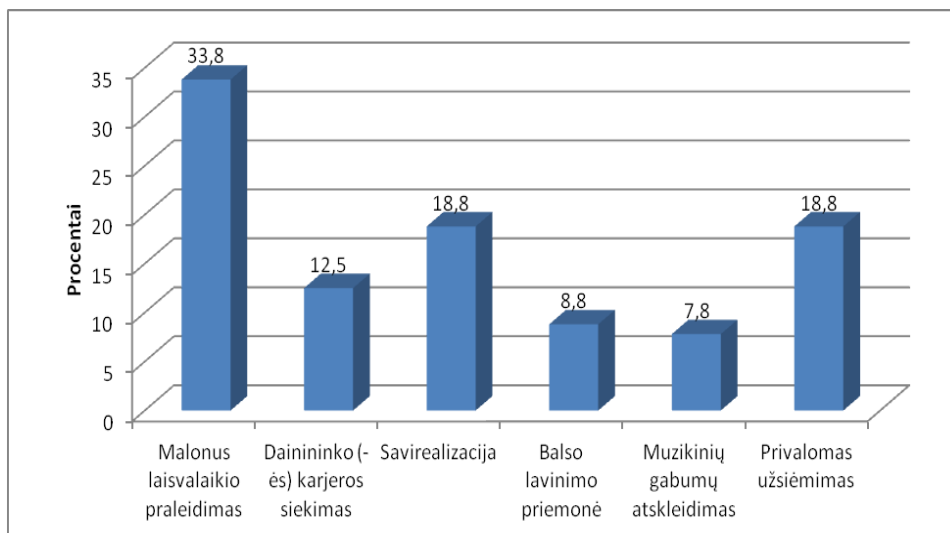
Apibendrinti tyrimo rezultatai atskleidė, kad ugdytiniai dalyvauja įvairiose konkursuose, koncertuose, renginiuose. Pedagogai interviu metu akcentavo, kad dažniausiai per mokslo metus ugdytiniai koncertuoja apie 7 – 8 kartus. Koncertuoja valstybinių švenčių minėjimuose mokyklose, muzikos mokyklose organizuojamuose Kalėdiniuose renginiuose. Dainuojamosios poezijos vakaruose, rajono, regiono, bei Respublikos turuose. Taip pat televizijos konkurse „Dainų dainelė“, Respublikiniame festivalyje – konkurse „Dainuoju pavasarį“, rajoniniame dainos ir šokio festivalyje „Esu tau, Tėvyne“ ir kt.

Paskutiniu interviu klausimu buvo svarbu sužinoti, ką reikėtų keisti, kad vokalinis ugdymas skirtinguose amžiaus tarpsniuose vyktų efektyviau. Interviu metu pedagogai teigė, kad pirmiausia reikėtų daugiau dėmesio skirti vokaliniam ugdymui dar ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje, nes ankstyvasis ugdymas yra labai efektyvi priemonė tolesniam vokaliniam ugdymui. Kad vokalinis ugdymas vyktų efektyviau reikėtų daugiau valandų skirti individualiam vokaliniam ugdymui. Taip pat pedagogas turėtų rasti būdų, kaip sudominti ugdytinius, nes tai nėra lengva paauglystės laikotarpiu.

3.2.2. Mokių požiūrio tyrimo rezultatų analizė

Vokalinio ugdymo svarba

Norint atskleisti vokalinio ugdymo ypatumus skirtingose ugdymo pakopose, pirmu anketos klausimu buvo svarbu sužinoti, ką reiškia dainavimas tyrime dalyvavusiems respondentams. Apibendrinti tyrimo rezultatai pateikiami 17 paveiksle.

17 pav. Dainavimo reikšmės vertinimas, (N=80)

Empiriniai tyrimo rezultatai atskleidė, kad daugiau nei trečdaliui respondentų dainavimas yra malonus laisvalaikio praleidimas. Dainavimą, kaip malonų laisvalaikio praleidimą labiausiai vertino jau ne mokyklinio amžiaus informantai, o nuo 30 metų ir vyresni. Šio amžiaus grupei dainavimas yra neprivalomas užsiėmimas, todėl čia yra apibrėžiamas ir bendravimas su kitais žmonėmis, ir terapija nuo streso, nuovargio ar net vienatvės. Beveik penktadalis (18,8 proc.) apklaustųjų tyrimo metu nurodė, jog dainavimas jiems yra savirealizacija, kur ne tik patiriamas dainavimo malonumas, tačiau ir išmokstama naujų dalykų, tobulėjama kaip asmenybė, yra pasiekama harmonija tarp dainavimo malonumo ir susitelkimo maloniai bendrai veiklai. Tiek pat (18,8 proc.) tiriamųjų teigė, jog dainavimas yra privalomas užsiėmimas. Šie atsakymai užfiksuoti daugumos mokyklinio amžiaus (11-16 metų) apklaustųjų atsakymuose, todėl galima daryti prielaidą, kad ši amžiaus grupė dainavimo mokosi muzikos pamokose ir savo ateities su muzika nesieja.

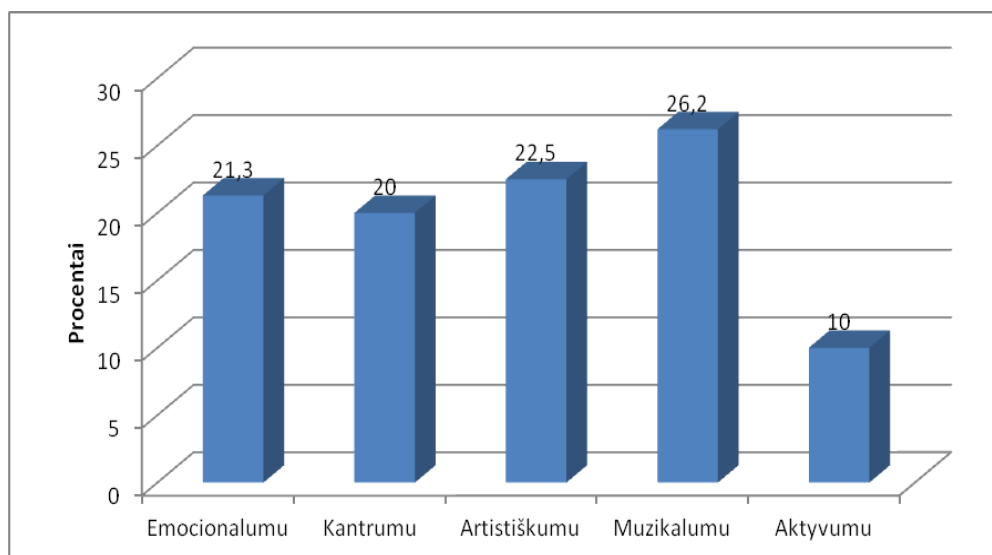
Daugiau nei dešimtadalis (12,5 proc.) tyrime dalyvavusių respondentų dainavimą sieja su dainininko (-ės) karjera, todėl dainavimas jiems yra kaip lavinimosi priemonė, kuri padeda siekti savo, kaip asmenybės tobulėjimo tikslų. Beveik dešimtadalis (8,8 proc.) tyrimo dalyvių nurodė, kad dainavimas jiems yra balsu lavinimo priemonė.

Ikimokyklinukams ir pradinių klasių mokiniams, pedagogų nuomone, dainavimas yra malonus laisvalaikio praleidimas ir muzikinių gabumų atskleidimas. Tyrimo metu pedagogai akcentavo, kad: „*Kiekvienam vaikui yra skirtingai, tačiau dauguma vaikų ateina dainuoti todėl, kad jiems patinka dainuoti ir bendrauti grupėje. Dainavimas jiems patinka tokiu atveju, jei dainavimas siejamas su žaidimu*“.

Mažiausia respondentų dalis teigė, kad dainavimas jiems yra muzikinių gabumų atskleidimas.

Iš gautų tyrimo rezultatų matyti, kad daugumai apklaustųjų dainavimas yra malonus laisvalaikio praleidimas ir savirealizacijos priemonė, kuri padeda rasti pusiausvyrą tarp fizinės, socialinės ir psichologinės gerovės.

Asmeninės tiriamųjų savybės lemia vokalinio ugdymo efektyvumą. Todėl atliekant tyrimą buvo norima sužinoti, kokiomis asmeninėmis savybėmis pasižymi respondentai vokalo ugdymo pamokose. Tyrimo rezultatai pateikiami 18 paveiksle.

18 pav. Asmeninės savybės, kuriomis pasižymi respondentai, (N=80)

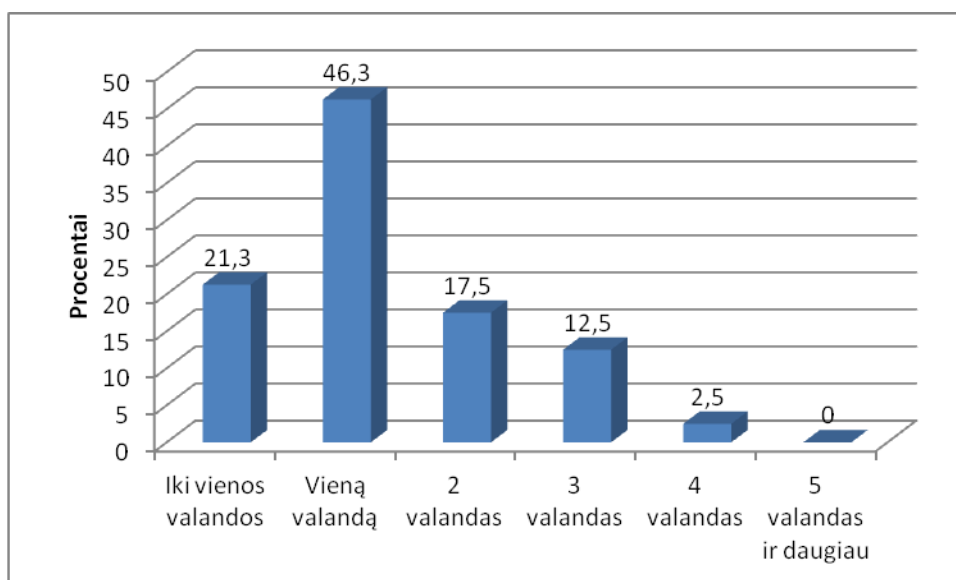
18 paveiksle pateikti tyrimo rezultatai atskleidė, kad respondentai vokalo ugdymo pamokose muzikalumą išskiria kaip pamatinę *asmeninę* savybę (taip teigė dauguma 15-18 ir 41-50 metų amžiaus tiriamųjų). Daugiau nei penktadalis apklaustųjų akcentavo, kad vokalo ugdymo pamokose labiausiai išryškėja *artistiškumo* savybė (taip teigė dauguma 11-22 metų ugdytinių).

21,3 proc. tyrime dalyvavusių ugdytinių teigė, jog vokalo ugdymo pamokose pasižymi *emocionalumu*. Penktadalis tyrime dalyvavusių respondentų teigė, jog vokalo ugdymo pamokose pasižymi *kantrumu* – taip nurodė dauguma 15-18 ir 31-40 metų žmonių. Ir tik nedidelė dalis (10 proc.) tyrimo dalyvių nurodė, jog vokalo ugdymo pamokose pasižymi *aktyvumu*. Tačiau pedagogų

nuomone, ikimokyklinukai ir pradinių klasių mokiniai *aktyvumu*, kuris nevaldomas kartais perauga į chaosą.

Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus matyti, kad tyrimo dalyviams svarbios visos asmeninės savybės vokalo ugdymo pamokose. Vokalo ugdymas yra kompleksiškas ir ilgai trunkantis procesas, todėl tiriamieji turi pasižymėti ne tik muzikalumu, bet ir emocionalumu, artistišku bei kantrumu. Vokalo ugdymo pamokose nesvarbu kokio, tai amžiaus būtų ugdytiniai, reikia derinti fizinius, intelektualinius gebėjimus su asmeninėmis savybėmis, kad būtų galima pasiekti gerų vokalo ugdymo rezultatų.

Jeigu ugdytiniai nori dalyvauti konkursuose, savo ateitį sieja su muzika, ar tai yra tiesiog malonus laisvalaikio praleidimas jie turi skirti laiko savo vokaliniais gebėjimams ugdyti(s). Autorė A. Pechkam (2010) teigia, kad pedagogas gali teisingai įvertinti, kiek ugdytinis turi skirti laiko vokaliniais gebėjimams ugdyti(s) atsižvelgęs į jų amžių, techninius gebėjimus ir individualias savybes. Atliekant tyrimą buvo svarbu išsiaiškinti, kiek laiko ugdytiniai skiria vokaliniais gebėjimams ugdyti(s). Gauti tyrimo rezultatai pateikiami 19 paveiksle.

19 pav. Laikas, skiriamas vokaliniais gebėjimams ugdyti(s), (N=80)

Tyrimo rezultatai leidžia spręsti apie tai, jog dauguma apklaustųjų vokaliniais gebėjimams ugdyti(s) per savaitę skiria vieną valandą ir taip nurodo dauguma 19-22 metų respondentų. Ši amžiaus grupė jau yra baigusi ugdymo įstaigą, todėl galima daryti prielaidą, jog šiai amžiaus grupei dainavimas yra savirealizacijos priemonė, kuriai skiria vieną valandą per savaitę.

Daugiau nei penktadalis tyrime dalyvavusių žmonių nurodė, jog vokaliniais gebėjimams ugdyti(s) per savaitę skiria iki vienos valandos ir taip nurodė dauguma 11-14 metų respondentų. Ši amžiaus grupė yra moksleiviai, todėl galima teigti, kad vokaliniai gebėjimai yra ugdomi tik muzikos pamokoje.

17,5 proc. apklaustųjų tyrimo metu akcentavo, kad vokaliniais gebėjimams ugdyti(s) per savaitę skiria 2 valandas ir taip nurodė dauguma 41-50 amžiaus respondentų. Šiai amžiaus grupei dainavimas yra malonus laisvalaikio praleidimas, todėl ugdant vokalius gebėjimus gerėja ugdytinių psichologinė savijauta ir sveikata (kvėpavimas ir kt.).

Daugiau nei dešimtadalis apklaustųjų tyrimo metu nurodė, jog vokaliniais gebėjimams ugdyti(s) per savaitę skiria 3 valandas ir taip teigė dauguma 15-18 metų apklaustųjų, o tai reiškia, kad ši amžiaus grupė savo ateitį sieja su muzika, todėl skiria pakankamai laiko tobulinant jau turimus vokalius gebėjimus ir taip siekia profesionalumo.

Ikimokyklinukams ir pradinių klasių mokiniams ugdant vokalius įgūdžius pedagogai skiria nuo 30 min. iki 2 valandų per savaitę priklausomai nuo vaikų amžiaus.

Ir tik labai nedidelė dalis apklaustųjų (2,5 proc.) tyrimo metu akcentavo, jog vokaliniais gebėjimams ugdyti(s) per savaitę skiria 4 valandas.

Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus matyti, kad tiriamųjų skiriamas laikas vokaliniais gebėjimams ugdyti(s) priklauso nuo motyvų. Tie respondentai, kurie vokalius gebėjimus ugdosi tik muzikos pamokose, tai vertina kaip privalomą dalyką, o tie respondentai, kurie dainavimą vertina kaip savirealizaciją ar malonų laisvalaikio praleidimą vokaliniais gebėjimams ugdyti(s) skiria gerokai daugiau laiko per savaitę.

Išsiaiškinus respondentų skiriamą laiką per savaitę vokaliniais gebėjimams ugdyti(s), sekančiu klausimu buvo norima sužinoti, kokias dainas mėgsta dainuoti tiriamieji. Apibendrinti tyrimo rezultatai pateikiami 16 lentelėje.

16 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal mėgiamas dainas, (N=80)

STRUKTŪRINĖS DALYS	M	SD	Statistiškai reikšmingas skirtumas $p \leq 0,05$
Lietuvių liaudies dainas	3,66	1,28	0,01
Lietuviškas POP stiliaus dainas	3,66	1,28	0,05
Užsienio atlikėjų dainas	3,68	1,31	0,003
Džiazines dainas	3,71	1,23	0,001
Hip hopo muziką	3,56	1,51	0,001
Elektroninę muziką	3,42	1,63	0,05
Savos kūrybos dainas	2,82	1,58	0,004

Empiriniai duomenys, remiantis statistiškai reikšmingu skirtumu, atliekant mėgiamų dainuoti dainų vertinimo analizę pagal tiriamųjų pasirinkimo motyvus parodė, jog:

- 19-22 metų amžiaus respondentai labiausiai mėgsta dainuoti džiazos dainas (M=3,71; SD=1,23), todėl tikėtina, kad dainuodami džiazines dainas respondantai mėgsta dėl to, kad gali

pajudėti, savo kūnu išjausti muziką, improvizuoti ir nesvarbu, jog džiazinės dainos pasižymi sudėtinga harmonija ir atlikimu.

- Užsienio dainas labiausiai mėgsta dainuoti 15-18 metų amžiaus apklaustieji ($M=3,68$; $SD=1,31$), o tai reiškia, jog šiai amžiaus grupei sudaromos sąlygos save realizuoti dainuojant užsienio atlikėjų dainas.

- Atlikus mėgiamų dainuoti dainų įvertinimą buvo pastebėta, kad lietuvių liaudies dainas ($M=3,66$; $SD=1,28$) mėgsta dainuoti vyresnio amžiaus respondentai (51 metų ir vyresni), todėl galima daryti prielaidą, jog šiai amžiaus grupei lietuvių liaudies dainos kelia prisiminimus, teigiamas emocijas, atkuria istoriją. Lietuviškas POP stiliaus dainas ($M=3,66$; $SD=1,28$) labiausiai mėgsta dainuoti 41-50 amžiaus respondentai. Lietuviškas POP stiliaus vaikiškas trumpas daineles mėgsta dainuoti ir ikimokyklinio amžiaus vaikai bei pradinių klasių mokiniai.

- Jaunesnio amžiaus respondentai (11-14 metų) labiausiai mėgsta dainuoti Hip hopo ($M=3,56$; $SD=1,51$) ir elektroninę ($M=3,42$; $SD=1,63$) muzikas.

- Mažiausiai tyrimo metu buvo akcentuojamos savos kūrybos dainos ($M=2,82$; $SD=1,58$), o tai reiškia, jog labai nedidelė dalis respondentų užsiima kūryba.

Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus matyti, kad tyrime dalyvavę informantai labiausiai mėgsta dainuoti džiazą ir užsienio atlikėjų dainas.

Atskleidus, kad tyrime dalyvavę respondentai mėgsta atlikti įvairaus žanro dainas ir tai daro noriai, tai sekančiu klausimu buvo domėtasi, ar pedagogas atsižvelgia į informantų nuomonę renkant dainų repertuarą. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad pedagogas rinkdamas dainų repertuarą kartais atsižvelgia į ugdytinių nuomonę (62,5 proc.). Taip teigė dauguma 11-18 metų apklaustųjų, todėl galima daryti prielaidą, jog ugdymo įstaigoje pedagogas dirba pagal sudarytą ugdymo programą, todėl ne visada gali atsižvelgti į ugdytinių poreikius, o parinktos dainos ne pagal respondentų norą gali mažinti motyvaciją dainuoti ir santykį su muzika. Todėl nuo pedagogo kompetencijų priklauso kaip jis pateiks ugdytiniais nenorimas atlikti dainas, kokių pasiūlys ugdytiniais atlikimo ir interpretavimo būdų ir juos sudomins atliekama daina.

Daugiau nei penktadalis apklaustųjų (21,3 proc.) tyrimo metu nurodė, jog pedagogas sudarydamas dainų repertuarą ugdytiniais atsižvelgia į jų nuomonę. Taip nurodė dauguma 41-50 metų respondentų, o tai reiškia, kad šiai apklaustųjų grupei dainavimas yra kaip laisvalaikio užimtumo priemonė, todėl renkant dainų repertuarą yra bendradarbiaujama tarp ugdytinių ir pedagogo, nes dainavimas turi būti malonus ir priimtinas visiems.

Daugiau nei dešimtadalis tyrimo dalyvių (16,3 proc.) akcentavo, jog pedagogas rinkdamas dainų repertuarą neatsižvelgia į ugdytinių poreikius, todėl galima daryti prielaidą, jog ši grupė apklaustųjų neturi tikslo dainuoti, tampa nemotyvuoti, nesulaukia grįžtamojo ryšio, todėl

pasitenkinimas dainavimu mažėja ir muzikiniai gebėjimai prastėja. Visus šiuos neigiamus aspektus skatina ne tik pedagogo darbas vadovaujantis ugdymo programa, bet ir pati pedagogo asmenybė. Į ugdytinių nuomonę sudarant dainų repertuarą neatsižvelgia pedagogai, ugdantys ikimokyklinio amžiaus vaikus ir pradinių klasių mokinius: „*Renkant repertuarą į vaikų nuomonę neatsižvelgiu, aš tik klausiu apie ką jūs, vaikai, norėtumėt dainuoti?*“.

Iš gautų tyrimo rezultatų matyti, kad pedagogas rinkdamas dainų repertuarą kartais atsižvelgia į ugdytinių nuomonę ir taip stengiasi juos motyvuoti muzikinei veiklai ir savirealizacijai.

Vokalinio ugdymo ypatumų analizė

Vokalinio ugdymo sėkmė priklauso ne tik nuo ugdytinio motyvacijos, tačiau ir nuo pedagogo kompetencijos, gebėjimo sudominti mokinius muzika. Vokalinis ugdymas apima daug komponentų, todėl atliekant tyrimą buvo domėtasi, kam daugiausiai dėmesio skiria pedagogas lavindamas ugdytinių balsą. 17 lentelėje pateikiami apibendrinti tyrimo rezultatai.

17 lentelė

Komponentai, kuriems pedagogai skiria daugiausiai dėmesio lavinant balsą, (N=80)

STRUKTŪRINĖS DALYS	M	SD	Statistiškai reikšmingas skirtumas $p \leq 0,05$
Taisyklingam kvėpavimui	4,08	,90	0,03
Taisyklingai laikysenai	4,10	,80	0,005
Artikuliacijai ir dikcijai	4,25	,81	0,003
Tolygiam garso išgavimui	4,18	,90	0,01
Balso tembro derinimui	4,12	,97	0,001
Taisyklingai gerklų padėčiai	4,03	1,04	0,005
Tiksliam intonavimui	4,03	,90	0,04
Solfedžiavimui	4,06	,89	0,005
Ritmavimui	4,06	,91	0,004
Balso skambėjimo registro suderinimui	4,26	,77	0,01
Balso diapazono plėtimui	4,25	,84	0,003

Empirinių duomenų pagrindu buvo atskleisti statistiškai reikšmingi skirtumai, vertinant komponentus, kuriems pedagogai skiria daugiausiai dėmesio lavinant balsą. Vertinimo analizė atskleidė, kad pedagogai daugiausiai dėmesio skiria ugdytinių balso skambėjimo registro suderinimui (M=4,26; SD=,77). Statistiniai duomenys atskleidė, jog pedagogai lavindami ugdytinių balsą nemažai dėmesio skiria balso diapazono plėtimui (M=4,25; SD=,84) bei artikuliacijai ir dikcijai (M=4,25; SD=,81). Ugdytinių balso diapazono plėtimas iš pedagogo reikalauja daug žinių, nes ugdant balsą susiduriama su tikrais iššūkiais, tačiau teisingas ugdymas vokaliniais pratimais

padeda tai išvystyti, o balso skambėjimui tai prideda unikalų muzikos atlikimo išraiškos būdą. Artikuliacijai ir dikcijai daug dėmesio skiria ir pedagogai dirbdami su ikimokyklinio amžiaus vaikais bei pradinių klasių mokiniais.

Tyrimo metu paaiškėjo, jog pedagogai taip pat nemažai dėmesio skiria ugdytinių tolygiam garso išgavimui (M=4,18; SD=,90) ir balso tembro derinimui (M=4,12; SD=,97).

Taisyklinga laikysena (M=4,10; SD=,80) bei taisyklingas kvėpavimas (M=4,08; SD=,90) taip pat prisideda prie ugdytinių vokaliųjų gebėjimų, todėl pedagogai šiems komponentams skiria pakankamai nemažai dėmesio. Taisyklingam kvėpavimam nemažai dėmesio skiria pedagogai dirbdami su ikimokyklinio amžiaus vaikais bei pradinių klasių mokiniais. Kaip matome, taisyklingas kvėpavimas dainuojant yra vienas iš svarbiausių komponentų, nes gebėdami taisyklingai kvėpuoti ugdytiniai gerina balso kokybę, lengviau dainuoja ilgesnes frazes, padidina natūralų neforsuotą garsą, o netaisyklingas kvėpavimas apsunkina ugdymosi procesą ir turi daug neigiamų pasekmių ugdytinių balsui, todėl kvėpavimo technikos ugdymas labai svarbus lavinant ugdytinių vokaliuosius gebėjimus. Tai patvirtina ir K. Zaffran (2014), kuri teigia, jog kiekvienas būsimas atlikėjas turi žinoti, kad kvėpavimas užima labai svarbią dalį ne tik kalbėjimo, bet ir dainavimo procese. Gera kvėpavimo technika ir jos tobulinimas gali padėti dainininko balsui skambėti meistriškai ir pasiekti gerų rezultatų.

Mažiausiai tyrimo metu respondentai akcentavo, jog lavinant balsą pedagogai skiria dėmesio taisyklingai gerklų padėčiai (M=4,03; SD=1,04) ir tiksliam intonavimui (M=4,03; SD=,90).

Iš gautų tyrimo rezultatų matyti, kad pedagogai lavindami ugdytinių balsą įvertina visus komponentus, tačiau daugiausiai dėmesio skiria balso skambėjimo registro suderinimui, balso diapazono plėtimui, artikuliacijai ir dikcijai bei taisyklingam kvėpavimui, todėl galima daryti prielaidą, jog tai stiprina vokaliuosius ugdytinių gebėjimus, o tai padeda plėsti balso lankstumą bei išvermę ir balsas tampa išraiškingesnis.

Kiekvienu amžiaus tarpsniu yra siekiama skirtingų vokaliųjų įgūdžių ugdymo tikslų, todėl tyrimo metu buvo svarbu išsiaiškinti, kokių tikslų siekia tiriamieji ugdantis vokaliuosius įgūdžius. Tyrimo rezultatai pateikiami 18 lentelėje.

18 lentelė

Tikslai, kurių siekia respondentai ugdantis vokaliuosius įgūdžius, (N=80)

STRUKTŪRINĖS DALYS	M	SD	Statistiškai reikšmingas skirtumas $p \leq 0,05$
Intonacijos tikslumo ugdymo	4,03	,84	0,01
Diapazono tikslumo ugdymo	4,05	,82	0,05
Kvėpavimo lavinimo	4,20	,81	0,003

Muzikinės ir vokalinės klausos lavinimo	4,03	,94	0,001
Meninės saviraiškos ugdymo	3,92	,99	0,001
Išraiškingumo atliekant kūrinis	4,05	,92	0,05
Emocionalumo ugdymo	4,08	,97	0,004
Muzikalumo lavinimo	4,05	,87	0,05
Estetinės nuovokos plėtojimo	4,05	,87	0,004
Artikuliacijos ir dikcijos lavinimo	4,13	,91	0,004
Kūrybiškumo ugdymo	4,17	,83	0,05

Empiriniai duomenys, kuriuos analizuojant buvo nustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai, kurie pasireiškė vertinant teiginius apie tikslus, kurių siekia respondentai ugdantis vokalinius įgūdžius:

- Mokyklinio amžiaus (15-18 metų) tiriamieji nurodė, kad ugdant vokalinius įgūdžius siekia kvėpavimo lavinimo ($M=4,20$; $SD=,81$) ir kūrybiškumo ugdymo tikslų ($M=4,17$; $SD=,83$), o tai reiškia, kad muzikos pamokose ugdymo įstaigose formuojami ne tik vokaliniai įgūdžiai, tačiau ir meninė saviraiška.

- Mokyklinio amžiaus (11-14 metų) apklaustieji tyrimo metu teigė, kad ugdantis vokalinius įgūdžius siekia artikuliacijos ir dikcijos lavinimo ($M=4,13$; $SD=,91$) ir emocionalumo ugdymo ($M=4,08$; $SD=,97$).

- Muzikalumo lavinimo ($M=4,05$; $SD=,87$), estetinės nuovokos plėtojimo ($M=4,05$; $SD=,87$) ir išraiškingumo atliekant kūrinis ($M=4,05$; $SD=,92$) ugdant vokalinius įgūdžius dažniausiai siekia 23-30 metų amžiaus respondentai.

- Vyresnio amžiaus ugdytiniai lavinant vokalinius įgūdžius dažniausiai siekia muzikinės ir vokalinės klausos lavinimo ($M=4,03$; $SD=,94$) ir intonacijos tikslumo ugdymo ($M=4,03$; $SD=,84$).

- Pedagogai dirbdami su ikimokyklinio amžiaus vaikais ir pradinių klasių mokiniais ugdydami vokalinius įgūdžius siekia intonacijos tikslumo, artistiško ir meninės saviraiškos.

Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus matyti, kad skirtingos amžiaus grupės siekia skirtingų vokalinio ugdymo tikslų. Tačiau atlikta analizė atskleidė, kad visi tiriamieji ugdydami vokalinius įgūdžius siekia atskleisti geriausias savo vokalo galimybes, todėl be vokalo ugdymo yra svarbūs kvėpavimo pratimai, emocionalumas ir išraiškingumas atliekant kūrinį, o tai reiškia, kad svarbu paruošti ne tik balsą, tačiau ir atlikėjo kūną, kur visuma leidžia priartėti prie skambaus bei savito atlikėjo balso skambesio.

Išsiaiškinus, kokių tikslų siekia informantai ugdydami vokalinius įgūdžius, sekančiu klausimu buvo svarbu sužinoti, kuri vokalinio ugdymo dalis labiausiai patinka respondentams. Apibendrinti tyrimo rezultatai pateikiami 19 lentelėje.

Labiausiai respondentams patinkanti vokalinio ugdymo dalis, (N=80)

STRUKTŪRINĖS DALYS	M	SD	Statistiškai reikšmingas skirtumas $p \leq 0,05$
Balso apšilimo pratimai	3,36	1,26	0,01
Prasidainavimas	3,40	1,25	0,05
Naujų dainų mokymasis	4,13	,99	0,003
Solfedžio pratimai	3,72	1,05	0,001
Jau išmoktų dainų dainavimas	4,22	,89	0,001
Sceninio judesio mokymasis	4,30	,73	0,05
Kūrybinės užduotys	4,21	,80	0,004

18 lentelėje pateikti tyrimo rezultatai atskleidė, kad visoms tiriamųjų grupėms labiausiai patinka sceninio judesio mokymasis ($M=4,30$; $SD=,73$) ir jau išmoktų dainų dainavimas ($M=4,22$; $SD=,89$), todėl galima daryti prielaidą, jog ugdant vokalius įgūdžius ugdytiniai nori išmokti sujungti dainavimą, ritmą ir judesį.

Ugdytiniai tyrimo metu nurodė, jog taip pat patinka kūrybinės užduotys ($M=4,21$; $SD=,80$) ir naujų dainų mokymasis ($M=4,13$; $SD=,99$). Solfedžio pratimai labiausiai patinka 15-18 metų respondentams.

Pedagogai, dirbdami su ikimokyklinio amžiaus vaikais ir pradinių klasių mokiniais tyrimo metu akcentavo, jog vaikams patinka balso lavinimo pratimai. Viena pedagogė nurodė, jog: „*Prieš prasidedant užsiėmimui, vaikai patys prašo ir turi savo mėgstamiausius prasidainavimo pratimus. Na ir smagiausia jiems būna tada, kai viską išmoksta ir yra pasiruošę koncertuoti, parodyti savo vokalius įgūdžius*“.

Mažiausiai tyrimo metu respondentai akcentavo, jog patinka balso apšilimo pratimai, tačiau tai labai svarbi vokalo ugdymo pamokos pradžia, kadangi pratimai yra skirti paruošti, apšildyti kūną bei balso aparatą darbui.

Iš gautų tyrimo rezultatų matyti, kad daugumai respondentų labiausiai patinka sceninio judesio mokymasis ir jau išmoktų dainų dainavimas, todėl galima teigti, jog ugdytiniai koncentruojasi į judesio ir dainos žodžių tobulinimą ir įgytų praktinių gebėjimų pritaikymą scenoje.

Vokalinio ugdymo metodų analizė

Norint, kad ugdytiniai pasiektų gerų rezultatų pedagogai turi gebėti taikyti tinkamus metodus, padedančius ugdyti vokalius gebėjimus. Todėl tyrimo metu buvo siekiama atskleisti, kokius ugdymo metodus taiko pedagogas lavindamas ugdytinių vokalius gebėjimus. 20 lentelėje pateikiami apibendrinti tyrimo rezultatai.

Metodai, kuriuos taiko pedagogas lavindamas ugdytinių vokalinius gebėjimus, (N=80)

STRUKTŪRINĖS DALYS	M	SD	Statistiškai reikšmingas skirtumas $p \leq 0,05$
Balso lavinimo pratimus apšildančius balso aparatą	4,05	,89	0,01
Balso lavinimo pratimus balso registro valdymui	4,15	,84	0,05
Atpalaidavimo pratimus	4,15	,84	0,003
Dainavimą grupėje	4,11	,85	0,001
Žaidimą lavinant kvėpavimą	4,05	,89	0,001
Sceninio judesio mokymo pratimus, kad kūrinys būtų atliekamas išraiškingai	4,12	,87	0,05
Improvizaciją, kad išmokti melodiją derinti su muzika	4,00	,91	0,004
Pratimus, skirtus muzikinės atminties ugdymui	4,02	,95	0,05
Demonstravimo metodą mokant solfedžuoti	4,12	,83	0,004
Kūrybinį metodą mokant muzikos rašto (garsų trukmių, aukštumo ir kitus santykius)	4,21	,79	0,004

Empirinių duomenų pagrindu buvo atskleisti statistiškai reikšmingi skirtumai, vertinant metodus, kuriuos taiko pedagogai lavindami vokalinius gebėjimus. Pedagogai dažniausiai taiko kūrybinį metodą mokant muzikos rašto (garsų trukmių, aukštumo ir kitus santykius) ($M=4,21$; $SD=,79$). Šį metodą dažniausiai renkasi pedagogai dirbdami su 15-18 metų mokiniais.

Respondentai teigė, kad lavindami vokalinius gebėjimus pedagogai taiko balso lavinimo pratimus balso registro valdymui ($M=4,15$; $SD=,84$) ir atpalaidavimo pratimus ($M=4,15$; $SD=,84$). Šiuos metodus dažniausiai renkasi pedagogai dirbdami su 11-14 metų mokiniais.

Demonstravimo metodą mokant solfedžuoti ($M=4,12$; $SD=,83$) ir sceninio judesio mokymo pratimus, kad kūrinys būtų atliekamas išraiškingai ($M=4,12$; $SD=,87$) renkasi pedagogai dirbdami su 19-22 metų ugdytiniais.

Dainavimą grupėje ($M=4,11$; $SD=,85$) ir balso lavinimo pratimus apšildančius balso aparatą ($M=4,05$; $SD=,89$) renkasi pedagogai dirbdami su 23-50 metų respondентаis.

Pedagogai, dirbdami su ikimokyklinio amžiaus vaikais ir pradinių klasių mokiniais lavindami jų vokalinius gebėjimus dažniausiai taiko žaidimą ir improvizuotus pratimus. Viena pedagogė tyrimo metu teigė: „*Jei turima galvoje vaikų vokalinių gebėjimų ugdymą, tai mano efektyviausias metodas – improvizuotų pratimų spontaniškas kūrimas ir jų pakartojimas įvairiose tonacijose*“.

Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus matyti, kad pedagogai lavindami ugdytinių vokalinius gebėjimus taiko ne vieną metodą įvertindami respondentų amžių, gebėjimus, turimą patirtį. Tačiau įvertinus gautus tyrimo rezultatus galima teigti, kad visi pedagogai stengiasi

suformuoti ugdytinių teisingus vokalinės technikos pagrindus, kas leidžia pasiekti gerą rezultatą, t.y. vientisą kūrinio atlikimą.

Ugdytinių motyvacija ugdant vokalius gebėjimus

Išsiaiškinus, kokius metodus taiko pedagogas lavindamas ugdytinių vokalius gebėjimus, sekančiu klausimu buvo norima sužinoti, kokius teigiamus pokyčius pastebėjo ugdytiniai vokalinio ugdymo užsiėmimuose. Apibendrinti tyrimo rezultatai pateikiami 21 lentelėje.

21 lentelė

Teigiamų pokyčių vokalinio ugdymo užsiėmimuose vertinimas, (N=80)

STRUKTŪRINĖS DALYS	M	SD	Statistiškai reikšmingas skirtumas $p \leq 0,05$
Lavėja ir stiprėja balsas	3,93	,91	0,01
Kvėpavimas darosi taisyklingesnis	4,05	,89	0,05
Gerėja intonacija	4,08	,87	0,003
Lavėja tartis	4,07	,80	0,001
Plečiasi balso diapazonas	4,03	,92	0,001
Lavėja emocionalumas atliekant kūrinį	4,06	,90	0,05
Gerėja laikysena	4,06	,89	0,004
Gerėja ritmo pojūtis	4,00	,92	0,05
Ryškėja artistiško gebėjimai	3,96	,89	0,004
Lavėja muzikinė ir vokalinė klausa	4,15	,85	0,004
Stiprėja pasitikėjimas savimi	4,06	,86	0,05
Ugdoma meninė saviraiška ir kūrybiškumas	4,10	,92	0,004

Empiriniai duomenys, kuriuos analizuojant buvo nustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai, kurie pasireiškė vertinant teiginius apie pokyčius vokalinio ugdymo užsiėmimuose. Atlikus vertinimą pastebėta, kad labiausiai lavėja muzikinė ir vokalinė klausa ($M=4,15$; $SD=,85$). Tokį teigiamą pokytį vokalinio ugdymo užsiėmimuose labiausiai pastebėjo 15-18 metų ugdytiniai.

Statistiniai tyrimo duomenys atskleidė, jog vokalinio ugdymo užsiėmimuose ugdoma meninė saviraiška ir kūrybiškumas ($M=4,10$; $SD=,92$), o tai padeda geriau pažinti save kaip asmenybę, laisviau jaustis, lavinti fantaziją, atsipalaiduoti ir mėgautis kūrybiniu procesu. Kad vokalinio ugdymo užsiėmimuose ugdoma meninė saviraiška ir kūrybiškumas nurodė dauguma 11-14 metų amžiaus ugdytinių.

Vokalinio ugdymo užsiėmimuose gerėjančią intonaciją ($M=4,08$; $SD=,87$) ir lavėjančią tartį ($M=4,07$; $SD=,80$) geriausiai įvertino 19-22 metų amžiaus respondentai.

Lavėjančią emocionalumą atliekant kūrinį ($M=4,06$; $SD=,90$) ir gerėjančią laikyseną ($M=4,06$; $SD=,89$) vokalinio ugdymo užsiėmimuose labiausiai įvertino 31-40 metų amžiaus

apklaustieji. 41-50 metų amžiaus respondentai tyrimo metu akcentavo, jog vokalinio ugdymo užsiėmimuose kvėpavimas darosi taisyklingesnis ($M=4,05$; $SD=,89$) ir plečiasi balso diapazonas ($M=4,03$; $SD=,92$). 51 metų amžiaus ir vyresni respondentai vokalinio ugdymo užsiėmimuose pastebėjo, kad gerėja ritmo pojūtis ($M=4,00$; $SD=,92$) ir ryškėja artistiškumo gebėjimai ($M=3,96$; $SD=,89$).

Pedagogai, dirbdami su ikimokyklinio amžiaus vaikais ir pradinių klasių mokiniais vokalinio ugdymo užsiėmimuose pastebėjo, kad vaikai ne tik drąsiau jaučiasi scenoje, bet dalies vaikų pagerėjo intonacija, kvėpavimas. Viena pedagogė tyrimo metu nurodė, kad „*Pirmiausia tai pasimato didesnis pasitikėjimas savimi iš vaiko, kai jis jau yra dainavęs motyvą iš dainelės kurią dabar mokomės, jis daug geriau jaučiasi ją iškart padainuodamas, jei ji yra sudėtingesnė. Lavėja ir stiprėja vaikų balsas, kvėpavimas, gerėja intonacija, plečiasi balso diapazonas, gerėja ritmo pojūtis ir t.t.*“. Iš šio pasisakymo matyti, kad vokalinio ugdymo užsiėmimai vaikus padaro emociškai turtingesniais, o tai turi išliekamąją vertę asmenybės tobulėjimo procese.

Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus matyti, kad vokalinio ugdymo užsiėmimuose pastebimi teigiami pokyčiai, tačiau įvertinus pagal amžiaus grupes jie šiek tiek skiriasi. Mokyklinio amžiaus respondentai tyrimo metu nurodė, kad vokalinio ugdymo užsiėmimuose lavėja muzikinė ir vokalinė klausa, meninė saviraiška ir kūrybiškumas ir kt. Studentai vokalinio ugdymo užsiėmimų metu pastebėjo, kad gerėja intonacija ir lavėja tartis. Vyresnio amžiaus respondentai tyrimo metu akcentavo, jog vokalinio ugdymo užsiėmimuose kvėpavimas darosi taisyklingesnis ir plečiasi balso diapazonas. D. Mickevičiūtė (2012) pateikia panašius vokalinio ugdymo privalumus. Autorė nurodė, jog vien tik per dainavimą vystomas taisyklingas kvėpavimas, palaikomas raumenų tonusas, smegenys aktyviai aprūpinamos deguonimi. Per trumpą laiką išmokstami tekstai lavina atmintį ir susikaupimą, vysto dikciją. Ritmo skaičiavimo užduotys, garsų junginių grupavimas laike stiprina matematinius gebėjimus. Sceniniai įgūdžiai ugdo elgesio viešumoje kultūrą, prasmingi liaudies dainų ir poetų tekstai palaiko tautinę savimonę ir lavina estetinį bei kultūrinį vaiko skonį.

Sunkumų ugdant vokaličius gebėjimus vertinimas

Vokalinio ugdymo užsiėmimai skatina ugdytinių ne tik teigiamus pokyčius, tačiau jie susiduria ir su sunkumais, kuriuos turi įveikti, kad galėtų toliau sėkmingai tobulinti savo vokaličius gebėjimus. Todėl atliekant tyrimą buvo norima sužinoti, kas sunkiausiai sekasi vokalinio ugdymo procese. Tyrimo rezultatai pateikiami 22 lentelėje.

Sunkumai, su kuriais susiduria ugdytiniai vokalinio ugdymo užsiėmimuose, (N=80)

STRUKTŪRINĖS DALYS	M	SD	Statistiškai reikšmingas skirtumas $p \leq 0,05$
Sunku taisyklingai kvėpuoti	3,93	,93	0,01
Sunku tiksliai intonuoti	4,03	,87	0,05
Neišeina aiškiai tarti žodžių	3,95	,92	0,003
Negebu išdainuoti aukštų/žemų natų	3,93	,94	0,001
Sunkiai sekasi prisiderinti prie kitų balsų	4,00	,91	0,001
Negebu taisyklingai stovėti	4,05	,88	0,05
Sunkiai sekasi emocionaliai perteikti atliekamą kūrinį	3,96	,97	0,004
Atliekant kūrinį pastebiu balso diapazono sumažėjimą	3,87	,99	0,05
Dažnai būnu prikimysiu balsu	4,00	,87	0,004
Dainuojant jaučiu skausmą gerklėje	4,06	,90	0,004
Dainuojant jaučiamas balso švokštimas	4,12	,84	0,05

Empirinių duomenų pagrindu buvo atskleisti statistiškai reikšmingi skirtumai, vertinant sunkumus, su kuriais susiduria ugdytiniai vokalinio ugdymo užsiėmimuose. Pagal tiriamųjų pasirinkimo veiksnius pastebėta, kad:

- 23-30 metų amžiaus ugdytiniai nurodė, kad vokalinio ugdymo užsiėmimus apunkina jaučiamas balso švokštimas dainuojant ($M=4,12$; $SD=,84$) ir jaučiamas skausmas gerklėje ($M=4,06$; $SD=,90$), o tai gali būti susiję su per ilgu ir garsiu dainavimu, todėl šioje situacijoje labai svarbus pedagogo vaidmuo, kuris įvertinęs situaciją turėtų teisingai parinkti dainavimo trukmę, kad nebūtų kenkiama balso stygomis.

- Statistiniai tyrimo rezultatai atskleidė, kad ugdytiniai vokalinio ugdymo užsiėmimuose negeba taisyklingai stovėti ($M=4,05$; $SD=,88$) ir sunku tiksliai intonuoti ($M=4,03$; $SD=,87$). Su taisyklingos stovėsenos ir tikslios intonacijos sunkumais ugdant(is) vokalinius įgūdžius dažniausiai susiduria 11-14 metų ugdytiniai. Ugdant vokalinius įgūdžius taisyklinga stovėseną yra ypatingai svarbi, kadangi netaisyklinga stovėseną žaloja balsą, o tai kenkia balso kokybei.

- 51 metų ir vyresni apklaustieji tyrimo metu akcentavo, jog vokalinio ugdymo užsiėmimuose dainuojant sunkiai sekasi prisiderinti prie kitų balsų ($M=4,00$; $SD=,91$) ir dažnai būna prikimysiu balsu ($M=4,00$; $SD=,87$). Vyresnio amžiaus žmonės dažniausiai renkasi chordinį dainavimą, todėl dainuojant turi prisiderinti prie kitų balsų, o dėl įgūdžių stokos sunku prisiderinti prie kitų balsų.

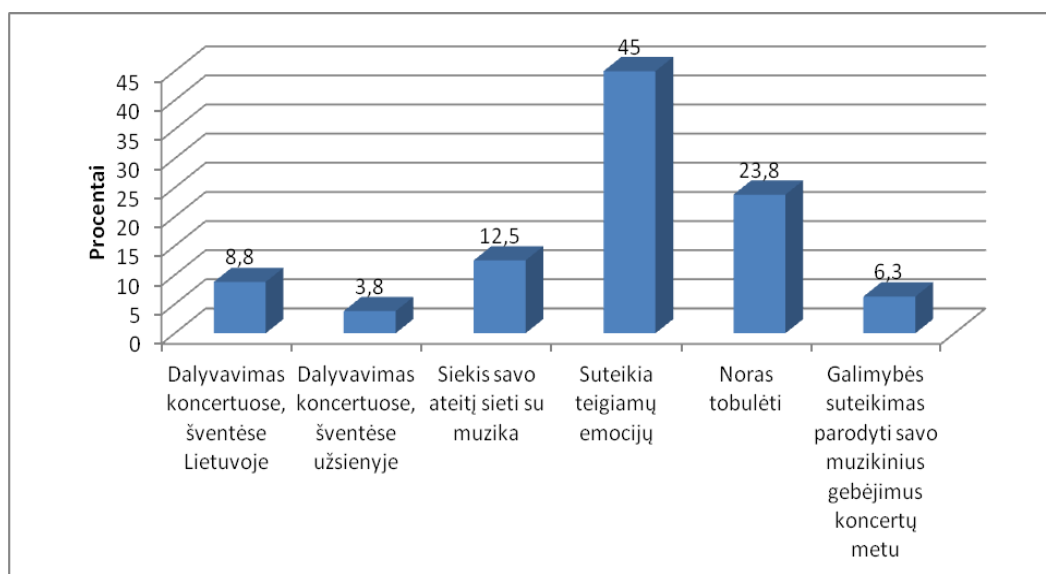
- 15-18 metų ugdytiniai ugdant vokalinius įgūdžius sunkiai sekasi emocionaliai perteikti atliekamą kūrinį ($M=3,96$; $SD=,97$) ir neišeina aiškiai tarti žodžių ($M=3,95$; $SD=,92$).

- 31-40 metų ugdytiniai ugdant vokalinio ugdymo užsiėmimuose sunkiausiai sekasi taisyklingai kvėpuoti ($M=3,93$; $SD=,93$) ir negeba išdainuoti aukštų/žemų natų ($M=3,93$; $SD=,94$).

- Pedagogai, dirbdami su ikimokyklinio amžiaus vaikais ir pradinių klasių mokiniais vokalinio ugdymo užsiėmimų metu pastebi šiuos ugdytinių vokalinio ugdymo sunkumus: išlaikyti dėmesį iki dainos pabaigos, sinchroniškai judėti. Viena pedagogė interviu metu akcentavo, jog „*Sunkiausia manau yra taisyklingas kvėpavimas, kol jo išmokstama. Kai kuriems vaikams sunkiau sekasi prisiderinti prie kitų balsų. Kartais sunkiau sekasi su judesiais ir emocijomis, viską suderinti*“.

Iš gautų tyrimo rezultatų matyti, kad vokalinio ugdymo užsiėmimuose ugdytiniai dažniausiai susiduria su šiais sunkumais: jaučia balso švokštimą dainuojant ir skausmą gerklėje. Taip pat ugdytiniai sunku tiksliai intonuoti ir sunkiai sekasi prisiderinti prie kitų balsų, emocionaliai perteikti atliekamą kūrinį ir taisyklingai kvėpuoti bei sunku išdainuoti aukštas/žemas natas. Ikimokyklinio amžiaus vaikams ir pradinių klasių mokiniams sunkiai sekasi išlaikyti dėmesį iki dainos pabaigos, sinchroniškai judėti.

Nors ugdytiniai ir susiduria su sunkumais vokalinio ugdymo užsiėmimuose, tačiau stengiasi tobulėti ir mokytis, kad įveiktų patiriamus sunkumus. Šiuos sunkumus įveikti respondentus motyvuoja tam tikri veiksniai, kuriuos buvo svarbu išsiaiškinti tyrimo metu. 20 paveiksle pateikti apibendrinti tyrimo rezultatai.

20 pav. Motyvai, skatinantys ugdytinius lankyti vokalinio ugdymo užsiėmimus, (N=80)

20 paveiksle pateikti tyrimo rezultatai atskleidė, kad labiausiai lankyti vokalinio ugdymo užsiėmimus ugdytinius skatina teigiamos emocijos, nes dainuojant respondantai atsipalaiduoja, pailsi nuo mokslų, kasdienybės darbų, išreiškia save per muziką. Beveik ketvirtadalis apklaustųjų tyrimo metu nurodė, kad lanko vokalinio ugdymo užsiėmimus, nes nori tobulėti.

Daugiau nei dešimtadalis apklaustųjų tyrimo metu akcentavo, jog lanko vokalinio ugdymo užsiėmimus, nes sieja savo ateitį su muzika, o šie užsiėmimai padeda tobulėti ir siekti gerų rezultatų

siekiant ateities perspektyvų. Pasiiekti išsikelti tikslai respondentams yra tarsi atpildas už įdėtas pastangas ir sunkų darbą ugdymo procese.

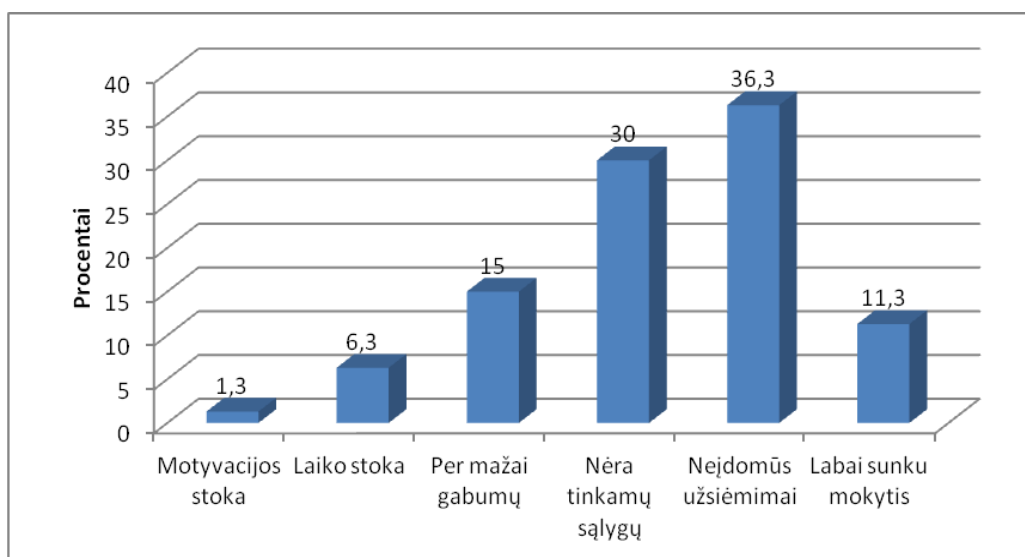
Beveik dešimtadalis tyrime dalyvavusių ugdytinių nurodė, kad lankyti vokalinio ugdymo užsiėmimus skatina noras dalyvauti koncertuose, šventėse Lietuvoje. Dalyvaujant koncertuose, šventėse galima ne tik save realizuoti, pasisemti gerų emocijų, tačiau galima ir pabendrauti su įvairaus amžiaus žmonėmis, nugalėti scenos baimę, o svarbiausia, kad šventėsi yra jaučiama visų dalyvaujančių ir žiūrovų vienybę ir meilė muzikai, kas duoda teigiamų emocijų ir dalyvaujantiems, ir žiūrovams.

6,3 proc. apklaustųjų tyrimo metu akcentavo, jog lanko vokalinio ugdymo užsiėmimus, nes yra suteikiama galimybė parodyti savo muzikinius gebėjimus koncertų metu, o tai reiškia, jog ugdytiniai nori ne tik parodyti savo gebėjimus, bet jiems patinka, kai jais yra žavimasi, jaučia džiaugsmą ir pakilimą, kai gerai sekasi dainuoti ir pasiekia gerų rezultatų.

Mažiausiai respondentus motyvuoja dalyvavimas koncertuose, šventėse užsienyje, todėl galima daryti prielaidą, jog užsieniečių respondentai laukia Lietuvoje norėdami supažindinti su tradicijomis, nori parodyti bendrumo jausmą didelių švenčių metu, tokių kaip Dainų šventė.

Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus matyti, kad informantus labiausiai motyvuoja ugdyti(s) vokalinius gebėjimus teigiamos emocijos ir noras tobulėti, o tai reiškia, jog respondentai ugdydami vokalinius gebėjimus siekia ilgalaikių tikslų. E. C. Parker (2014) atskleidė panašius tyrimo rezultatus ir teigia, kad respondentus labiausiai motyvuoja dainuoti teigiamos emocijos, bendravimas su bendraamžiais ir naujų draugų/bendraminčių susiradimas, nes tai plečia akiratį ir skatina tobulėti.

Paskutiniu anketos klausimu buvo siekiama sužinoti, kokie veiksniai apsunkina geresnių rezultatų siekimą. Apibendrinti tyrimo rezultatai pateikiami 21 paveiksle.

21 pav. Veiksniai apsunkinantys geresnių rezultatų siekimą, (N=80)

Įvertinus apibendrintus tyrimo rezultatus matyti, kad respondentams geresnių rezultatų siekimą apsunkina neįdomūs užsiėmimai, o tai priklauso nuo pedagogų gebėjimų sudominti ugdytinius dainavimu ir įtraukimu į ugdymo procesą. Taip teigia dauguma 11-14 metų ugdytinių. G. Gapšytė, N. Bankauskienė (2016) taip pat išskiria pedagogo kompetencijas ugdant vokalius gebėjimus. Autorės teigia, kad pedagogas norėdamas sudominti ugdytinius mokomuoju dalyku turi gebėti komunikuoti, pasitelkiant geranoriškumą, toleranciją, komunikavimą muzikuojant, domėjimąsi muzikinio pasaulio naujovėmis bei psichologinių žinių ir gebėjimų taikymą.

Trečdalis apklaustųjų tyrimo metu nurodė, kad geresnių rezultatų siekimą apsunkina netinkamos sąlygos. Netinkamas sąlygas labiausiai akcentavo 23-30 metų amžiaus respondentai.

Daugiau nei dešimtadalis respondentų tyrimo metu nurodė, kad geresnių rezultatų siekimą apsunkina per maži gabumai ir mokymosi sunkumai. Taip nurodė dauguma 15-18 metų apklaustųjų.

Beveik dešimtadaliui respondentų trūksta laiko vokaliniais gebėjimams ugdytis. Laiko labiausiai vokaliniais gebėjimams ugdytis trūksta dirbantiems 23-30 metų ugdytiniams. Ir tik labai nedidelė dalis tyrime dalyvavusių apklaustųjų nurodė, jog trūksta motyvacijos.

Pedagogai, dirbdami su ikimokyklinio amžiaus vaikais ir pradinių klasių mokiniais pastebi, jog ugdytiniams trūksta motyvacijos mokytis, kai kas nors nesiseka. Viena pedagogė interviu metu akcentavo, jog „*Vaikams, kurie neintonuoja, negeba iškart gerai padainuoti, jiems sunku mokytis. Galbūt mažai motyvacijos. Reikia laiko, kad gabumai atsiskleistų ir juos galėtume mokyti toliau*“.

Iš gautų tyrimo rezultatų matyti, kad veiksniai apsunkinantys geresnių rezultatų siekimą yra šie: neįdomūs užsiėmimai, per maži gabumai ir laiko stoka.

IŠVADOS

1. Mokslinė literatūros analizė atskleidė, kad vokalinis ugdymas yra muzikinio ugdymo dalis ir daro didelę įtaką asmenybei, kadangi teigiamai veikia emocinę, psichinę ir fiziologinę sveikatą. Ugdytiniams dainuojant formuojami elgesio, kultūros, taisyklingos laikysenos, taisyklingo kvėpavimo gebėjimai, ugdomas darbštumas, meilės žmonėms ir gamtai jausmai, kitos savybės padedančios ugdytiniams tobulėti, kaip asmenybėms. Ugdatant vokalius gebėjimus reikia atsižvelgti į ugdytinio amžių, fiziologiją, balso tipą ir kt., todėl dažniausiai rekomenduojama pasitelkti individualizuotus ar aktyvius mokymo metodus pritaikomus kiekvienam dainininkui individualiai. Tačiau galima išskirti pagrindinius vokalinio ugdymo metodus, tokius kaip: fonetinis, garsinių struktūrų, adaptacijos, neuromotorikos, asociatyvus, verbalizacijos, egzemplifikacijos – mimezės ir mentalizacijos metodai. Taip pat galima rasti informacijos, kad dalis šiuolaikinių dainavimo mokymo metodikų vokalinei technikai lavinti taiko bel canto metodus, kurie yra visuminio, holistinio vokalinio ugdymo sudėtinė dalis.

2. Ikimokykliniame amžiuje dainavimas ugdo ne tik vaiko vokalius įgūdžius (kvėpavimą, garso formavimą, intonavimą, artikuliaciją, dikciją), bet ir jo muzikinius gabumus bei intelektą (ritmo ir metro pojūtį, garsų aukštumo ir dermės suvokimą, trumpalaikę ir ilgalaikę muzikinę atmintį). Pradinio ugdymo etape atlikdami įvairius pratimus vaikai lavina ir plečia savo balso diapazoną, mokosi tiksliai intonuoti ir raiškiai ištarti žodžius. Judesiai vokalinio ugdymo metu leidžia lengviau įsiminti muzikinį ir poetinį tekstą, dainelės ir žaidimai, palydinti iliustratyvių judesių, žymiai greičiau išmokstami. Paauglystėje vokalinės pratybos bei dainavimas sukelia daug problemų. Daugelio moksleivių (ypač berniukų) vokalinis lavinimas dažnai apribojamas tik ligi tol pasiektų vokalių gebėjimų lygio išlaikymu. Vokalinio ugdymo pamokos pagrindą sudaro grojimo arba instrumentinio muzikavimo dalis. Be ritmo bei dermės pojūčio ugdymo konstatuojamas paauglių ryšio tarp muzikos ir aplinkos suvokimo lygis. Muzikos klausymųsi siekiama ugdyti paauglių vokalinės bei instrumentinės muzikos ryšio suvokimą, konkrečių epochų muzikai būdingų savybių išskyrimą bei emocinio atsipalaidavimo pajautimą. Suaugusiųjų balso lavinimo procese be galo svarbus tinkamas balso apšilimas. Taip pat reikia įsitikinti, ar apatinis žandikaulis neįtemptas, ar nedaroma grimasų ir nevalingai nekeliami pečiai, nes bet koks toks veiksmas – tai padidintos fizinės kūno įtampos požymis. Lavinant balsą svarbu balso stygų, kvėpavimo ir rezonatorių veikimo būdus tarpusavyje suderinti, kad balsas skambėtų gražiai.

3. Kokybinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad vokalinis ugdymas yra daug elementų apimantis užsiėmimas pradedant nuo muzikinių elementų (artikuliacija, dikcija, kvėpavimas), asmeninių ir socialinių kompetencijų (bendravimo, konfliktų valdymo ir kt.) ir baigiant saviraiška (dalyvavimas

koncertuose, savirealizacija). Pedagogai dirbdami su jaunesniųjų ir vidurinių klasių mokiniais ugdydami vokalą plėtoja ir lavina mokinių tikslią balso intonaciją, muzikinę ir vokalinę klausą, meninę saviraišką, kūrybiškumo ir emocionalumo įgūdžius, taip pat siekia, kad kūriniai būtų atliekami išraiškingai, prie melodijos derinant judesį. Pedagogai dirbdami su vyresniųjų klasių mokiniais kryptingai ir nuosekliai ugdo mokinių vokalius gebėjimus, muzikalumą ir estetinę nuovoką plėtojant muzikinę kompetenciją, taip pat ugdytinius moko klausyti, derinti savo balsą prie šalia stovinčio mokinio. Pedagogai dirbdami su suaugusiais didžiausią dėmesį skiria balso registro valdymui, taisyklingam kvėpavimui. Taip pat dėmesys skiriamas artikuliacijos, dikcijos treniravimui, emocingai išraiškai perteikiant kūrinį ir t.t.

4. Atliktas kiekybinis tyrimas parodė, kad pedagogai lavindami balsą įvertina visus komponentus atsižvelgdami į amžių, muzikinę patirtį, turimus gebėjimus ir t.t. Todėl pedagogai dirbdami su priešmokyklinio amžiaus vaikais ir pradinių klasių mokiniais ir ugdydami vokalius įgūdžius siekia intonacijos tikslumo, artistiško ir meninės saviraiškos pasitelkdami žaidimą ir improvizuotus pratimus. Artikuliacijos ir dikcijos lavinimo bei emocionalumo ugdymo pedagogai siekia dirbdami su mokyklinio amžiaus (11-14 metų) mokiniais ir pasitelkia balso lavinimo pratimus balso registro valdymui ir atpalaidavimo pratimus. Dirbdami su 15-18 metų ugdytiniais pedagogai siekia kvėpavimo lavinimo ir kūrybiškumo ugdymo tikslų pasitelkdami kūrybinį metodą mokant muzikos rašto. Demonstravimo metodą mokant solfedžuoti ir sceninio judesio mokymo pratimus, kad kūrinys būtų atliekamas išraiškingai renkasi pedagogai dirbdami su 19-22 metų ugdytiniais. Muzikalumo lavinimo, estinės nuovokos plėtojimo ir išraiškingumo atliekant kūrinius pedagogai siekia dirbdami su 23-30 metų amžiaus respondentais. Pedagogai dirbdami su vyresnio amžiaus ugdytiniais siekia muzikinės ir vokalinės klausos lavinimo ir intonacijos tikslumo ugdymo. Dirbdami su šiomis tiriamųjų grupėmis pedagogai renkasi lavinimo pratimus apšildančius balso aparatą.

Galima teigti, jog darbo įvade išsikėltoji *tyrimo hipotezė*, kad mokytojai atsižvelgę į ugdytinių amžių, vystymosi ypatumus, dainavimo patirtį ir tinkamai parinkę vokalinio ugdymo metodus bei priemones, sėkmingai realizuoja ugdytinių vokalius gebėjimus skirtingose ugdymo pakopose ir taip prisideda prie muzikinių gabumų potencialo lygio ir racionaliosios bei intuityvosios ugdytinio asmenybės didinimo laikytina pasitvirtinusia.

LITERATŪRA

1. Aidukas R. (2003). *Vaikų ir paauglių balsų ypatumai. Iš: Vaikų muzikinis ugdymas. Mokslinės praktinės konferencijos medžiaga*. Vilnius: Vilniaus muzikos mokykla „Lyra“.
2. Aidukas R. (2013). *Vaikų ir paauglių vokalinio ugdymo Lietuvos muzikos mokyklose aspektai*. [interaktyvus], [žiūrėta 2020 m. sausio 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.didaktika.leu.lt/?page_id=479>.
3. Aidukas A. (2017). *Mokinio balsą tausojančio dainavimo mokymo principai* (p. 26-35). Girdzijauskienė R., Jankevičienė Ž., Rimkutė-Jankuvienė S. Dainavimas be sienų. Vokalinio ugdymo tradicijos ir inovacijos. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
4. Aleksienė V. (2011). Muzikos terapija Lietuvos sociokultūrinėje aplinkoje. *Socialinis ugdymas*, nr. 18(29), p. 5-9.
5. Androulaki E., Georgoudi I. K., Margariti M., Xristoula M., Paraskeui M., Papageorgiou E. (2017). Culture, Tourism and Community Based University – the role of non-formal education in promoting Lifelong Learning, Training, Local Growth and Prosperity. *Journal of Regional & Socio-Economic*, nr. 7, p. 23-40.
6. Apanavičius R., Aleknaitė E., Savickaitė-Kačerauskienė E., Apanavičiūtė-Sulikienė K., Šlepavičiūtė I. (2015). *Etninės muzikos gaivinimo judėjimas Lietuvoje*. Kaunas: Versus Aureus.
7. Argustienė I. (2003). Vaikų dainavimo mokymo metodai. Mokslinės praktinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Vilniaus muzikos mokykla „Lyra“.
8. Balčytis E. (2012). *Muzikinio ugdymo labirintais*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto biblioteka.
9. Balčytis E. (2016). *Dainavimo tradicijų saugojimo ir puoselėjimo patirtis bei problemos Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose*. [interaktyvus], [žiūrėta 2019 m. gruodžio 15 d.]. Prieiga per internetą:<<https://www.google.lt/search?q=MUZIKINIS+UGDYMAS+LIETUVOJE&ei=jwAoXrqYCO-prgSvyrKgBA&start=20&sa=N&ved=2ahUKEwj6m6CU3pbnAhXvllsKHS>>.
10. Bischoff A. (2007). *Šimtas mitų apie vaikų auklėjimą*. Vilnius: Vaga.
11. Budinavičienė R. (2015). *Balsą saugantys pratimai*. [interaktyvus], [žiūrėta 2019 m. gruodžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.volungele.lt/uploads/metodine%20veikla/balsa%20saugantys%20pratimai.pdf>>.
12. Budinavičienė R. (2017). *Priemonių įvairovė muzikinėje ikimokyklinuko veikloje*. [interaktyvus], [žiūrėta 2020 m. sausio 11 d.]. Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/tomsi/Desktop/RBudinaviciene_Priemoniu_ivairove_darzelyje1.pdf>.

13. Bublytė B. (2018). *Balso tembro transformacijos: etninių tradicijų praktikos poveikis šiuolaikiniam atlikėjui*. Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija.
14. Budreikaitė A., Adaškevičienė E. (2010). Sportuojančių ir nesportuojančių paauglių požiūris į vertybes ir jų prasmės suvokimas. *Ugdymas. Kūno kultūra. Sportas*, nr. 4(13), p. 13-20.
15. Charles B., Steve M. (2008). *Popular voiceworks*. It is absolutely vital that singers prepare their bodies and voices for singing rehearsal in the same way that an athlete prepares for activity“. England: Oxford.
16. Cox J., Glauert A., McGregor R. (2007). *Subject benchmark statement*. Music. Gloucester: The Quality Assurance Agency for Higher Education.
17. Dikčius V. (2011). *Anketos sudarymo principai*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
18. Diržinauskytė V. (2014). Muzikinė veikla – asmens tautinio identiteto formavimo veiksnys. *Tradicija ir dabartis*, nr. 8, p. 117-128.
19. Eisenbeiss Ph. (2013). *Bel Canto Bully – The Life and Times of the Legendary Opera Impresario Domenico Barbaja*. London: Haus Publishing.
20. Fernandes G. W., Rodrigues A. M., Ferreira C. A. (2017). Conceptions of the Nature of Science and Technology: a Study with Children and Youths in a Non-Formal Science and Technology Education Setting. *Research in Science Education*, nr. 47(127), p. 1-36.
21. Foley Sarah V. (2017). Music Education and Its Impact on Students with Special Needs. *Scholarship and Engagement in Education*, nr. 1(11), p. 1–7.
22. Frick T. W. (2017). *The Theory of Totally Integration Education: TIE*. [interaktyvus], [žiūrėta 2020 m. sausio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://educology.indiana.edu/Frick/TIEtheory.pdf>>.
23. Fromm E. (2008). *Žmogus sau: etikos psichologijos tyrimas*. Kaunas: Verba vera.
24. Gabnytė G. (2011). Edukacinių pokyčių vaikų muzikos mokykloje galimybės laisvojo ugdymo paradigmos kontekste. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, nr. 4(33), p. 21-28.
25. Gapšytė G., Bankauskienė N. (2016). Muzikos pedagogo kompetencijų raiška. *Socialinis ugdymas*, nr. 42(1), p. 45-59.
26. Gary B., Pamela S. Williams. (2015). *A Comprehensive study of male voice mutation*. USA: The University of Akron.
27. Girdzijauskienė R. (2017). *Kaip „prakalbinti“ dainą? Dainavimas be sienų* (p.14-16). Klaipėda: Vokalinio ugdymo tradicijos ir inovacijos.
28. Gedgudaitė L. (2017). *Solinio dainavimo mokymo metodikos raida*. Dainavimas be sienų (p. 5-10). Klaipėda: Vokalinio ugdymo tradicijos ir inovacijos.
29. Gelgotienė R. (2011). *Choro dirigento užrašai*. Vilnius: Baltos lankos.

30. Grigienė Z., Lasauskienė J. (2012). *Didaktiniai dainavimo ir akompanimento pagrindai*. Vilnius: Edukologija.
31. Grigienė Z. (2015). Būsimų muzikos mokytojų požiūris į dainavimo įgūdžių ugdymo svarbą. *Didaktika – mokykla – visuomenė*, nr. 1, p. 5-9.
32. Iwamoto T. C. (2012). *Trouser Roles – The development of the role in opera from the seventeenth to twentieth century*. [interaktyvus], [žiūrėta 2020 m. gegužės 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://scholarworks.gsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=music_theses>.
33. Jautakytė R. (2009). *Ankstyvasis vaikų muzikinis ugdymas*. Klaipėda: KU leidykla.
34. Jonušienė G. (2018). *Kad vokalinis ugdymas vaikų darželyje nebūtų nuobodus*. [interaktyvus], [žiūrėta 2019 m. gruodžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/dalijames-patirtimi/kad-vokalinis-ugdymas-vaiku-darzelyje-nebutu-nuobodus/25222>>.
35. Jovaiša L. (2012). *Edukologija*. II tomas. Vilnius: Agora.
36. Jucevičiūtė-Bartkevičienė V. (2010). Individuali vokalinė raiška kaip būsimųjų muzikos mokytojų kompetencijų plėtojimo veiksnys. *Pedagogika*, nr. 98, p. 56-61.
37. Jucevičiūtė-Bartkevičienė V. (2015). *Vaikų vokalinis ugdymas ikimokykliniame amžiuje*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas.
38. Jucevičiūtė-Bartkevičienė V., Bartkevičius R., Mikučionytė R. (2016). Suaugusiųjų neformaliojo švietimo meninės veiklos: pedagogo portretas. *Andragogika*, nr. 1(7), p. 49-61.
39. Jucevičiūtė-Bartkevičienė V., Palubinskienė V., Tavoras V. (2017). Jaunimo etnokultūrinis ugdymas aukštųjų mokyklų muzikiniuose ansambliuose. *Pedagogika*, nr. 38, p. 112-125.
40. Jucevičiūtė-Bartkevičienė V., Kriščiokaitytė V. (2017). Vokalinis ugdymas neformaliojo švietimo įstaigose: vaikų vokalinės džiazo studijos atvejis. *Mokslu grįsto švietimo link recenzuotų mokslo straipsnių rinkinys*, nr. 2, p. 633-646.
41. Kardašienė A. (2018). Bendrojo ugdymo mokyklų chorų veiklos ypatumai: pedagogų požiūrio analizė. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, nr. 48 (2), p. 10-15.
42. Kardelis K. (2016). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
43. Katinienė A., Vaičienė A. (2001). *Muzika vaikų darželyje*. Šiauliai: Šiaurės Lietuva.
44. *Kauno filharmonija*. (2017). [interaktyvus], [žiūrėta 2020 m. sausio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://kaunofilharmonija.lt/operu-puslapiai/>>.
45. Kriščiūnaitė A., Strakšienė D., Deveikytė J. (2011). Mokinių pasiekimų vertinimo muzikos mokykloje ypatumai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, nr. 4(33), p. 40-45.

46. Kriščiūnaitė A., Strakšienė D. (2014). Mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimas: būsimų muzikos pedagogų požiūrio analizė. *Pedagogika*, nr. 33, p. 116-127.
47. Kriščiūnaitė A., Strakšienė D., Bubnys R. (2018). Neformalusis muzikinis švietimas vaikų patirčių kontekste: įtraukusis ar ribojantis? *Pedagogika*, nr. 129(1), p. 126-141.
48. Kudinovienė J., Simanavičius J. (2015). Folk art as the precondition for developing ethnic culture. *Pedagogika*, nr. 117(1), p. 64-71.
49. Kvieskienė G., Vyšniauskaitė M. (2017). Integruoto turinio plėtra: socialinio ugdymo(si) diskursas. *Socialinis ugdymas*, nr. 46(2), p. 6-23.
50. Lileikienė A., Rimkevičienė A. (2012). *Neformaliu ir savaiminiu būdu įgytų kompetencijų pripažinimo ekspertinio personalo rengimo metodika*. Klaipėda: VšĮ Lietuvos verslo kolegija.
51. Linkaitytė G. M., Šuliakaitė A., Navikienė Ž. (2011). *Neformaliojo suaugusiųjų mokymosi sampratų analizė mokymosi visą gyvenimą kontekste*. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras.
52. Looney A. A. (2015). A Comprehensive Study of the Male Voice Mutation. *Williams Honors College, Honors Research Projects*, nr. 190, p. 2-17.
53. Luobikienė I. (2006). *Sociologinių tyrimų metodika*. Mokomoji knyga. Kaunas: Technologija.
54. Mačikėnas B. (1981). *Vadovavimo chorui metodika*. Kaunas: Šviesa.
55. May R. (2010). *Meilė ir valia*. Vilnius: Vaga.
56. Mameniškienė N. (1996). *Balso formavimo metodas. Muzikos, choro ir dainavimo mokytojams*. Vilnius: Muzikos švietimo centras.
57. Maslow A. H. (2011). *Būties psichologija*. Vilnius: Vaga.
58. Mickienė R. (2016). Vizualios garso potyrio galimybės. *Acta academiae artium vilmensis*, nr. 83, p. 55-72.
59. Mickevičiūtė D. (2012). *Muzikos mokykla – įvairiapusė nauda ar laiko švaistymas? interaktyvus*, [žiūrėta 2020 m. vasario 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.universitetozurnalistas.kf.vu.lt/2012/04/muzikos-mokykla-ivairiapuse-nauda-ar-laiko-svaistymas/>.
60. Miller R. (2008). *Securing Baritone, Bass-baritone and Bass voices*. Oxford: University Press.
61. Miškinis V. (2015). *Paskaitų vadovavimas vaikų chorui medžiaga*. Vilnius: LMTA.
62. Mokymo(si) aplinka XXI amžiuje. (2012). *Švietimo problemos analizė*, nr.7(71), p. 3-8.
63. Monkevičienė O. (2008). Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo(si) turinio kaitos tendencijos. *Pedagogika*, nr. 91, p. 66–72.

64. Monkevičienė O., Glebuviienė V. S., Stankevičienė K. ir kt. (2011). *Metodinis leidinys priešmokyklinio ugdymo pedagogams*. [interaktyvus], [žiūrėta 2020 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.upc.smm.lt/projektai/pletra/files/Methodinis%20leidinys%20priesmokyklinio%20ugdymo%20pedagogams.pdf>>.
65. Navickienė L. J., Stackevičienė O. (2018). Prenatalinis muzikinis ugdymas Lietuvoje: poveikio nėščiosioms emocinis aspektas. *Tiltai*, nr. 3, p. 81-98.
66. Paurienė L. (2012). *Neformaliojo ugdymo aktualijos*. Švietimo problemos analizė. [interaktyvus], [žiūrėta 2020 m. sausio 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/uploads/documents/kiti/201212_Nr_20_Neformaliojo%20ugdymo%20aktualijos.pdf>.
67. Parker E. C. (2014). The Process of Social Identity Development in Adolescent High School Choral Singers: A Grounded Theory. *Journal of Research in Music Education*, nr. 62(1) p. 18-32.
68. Pečeliūnas R. (2003). *Vaikų vokalinės kultūros ugdymas chore*. Šiauliai: ŠU leidykla.
69. Pečeliūnas R. (2011). *Taisyklingo kvėpavimo elementorius dainininkams, kalbėtojams: metodinė priemonė*. Šiauliai: Lucilijus.
70. Pečeliūnas R. (2013). Pradinių klasių mokinių vokalinės kultūros ugdymas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, nr. 1(39), p. 49-55.
71. Pechkam A. (2014). *The contemporary singer. Elements of Vocal Technique*. California: Berklee Press Publications.
72. Puodžiūnaitė J. (2012). *Muzika vaikų darželio gyvenime*. [interaktyvus], [žiūrėta 20120 m. sausio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://vaikystestakas.lt/bd/straipsniai/muzika-vaiku-darzelio-gyvenime-9>>.
73. Rauduvaitė A. (2011). *Populiariosios muzikos integravimas ugdymo procese*. Vilnius: VPU leidykla.
74. Reynolds A. (2009). *Judėkime su muzika. Vaiko muzikos pasaulis. Vaikų muzikinio ugdymo straipsnių rinkinys*. Vilnius: Kronta.
75. Rinkevičius Z. (2002). *Muzikinis mąstymas ir jo ugdymas mokykloje*. Klaipėda: KU leidykla.
76. Rinkevičius Z. (2016). *Muzikos ir kūrybos pedagogika*. [interaktyvus], [žiūrėta 2019 m. gruodžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.google.lt/search?q=Vokalinis+lavinimas+muzikinio+ugdymo&ei=TfonXs-dBeCGwPAPxt6W4Ao&start=10&sa=N&ved=2ahUKEwiP->>>.
77. Sadauskienė V. (2004). *Esminiai vokalinio ugdymo aspektai*. Šiauliai: ŠU leidykla.

78. Sankauskienė R. (2009). *Ikimokyklinio muzikinio ugdymo metodika mokymo. Mokymosi priemonė*. Panevėžys: Panevėžio kolegija.
79. Siurala L. (2012). History of european youth policies and questions for the future. Iš Coussée, F., Williamson, H. and Verschelden, G. (eds). *The history of youth work in Europe – Relevance for today's youth work policy*, nr. 3, p. 105-115.
80. Smith W. S., Chipman M. (2007). *The naked voice: a wholistic approach to singing*. Oxford: Oxford University Press.
81. Southwick J. E. (2008). *Expressive Voice Culture. Including the Emerson system*. London: The Floating Press.
82. Stinchelli E. (2002). *Greatest Stars of the Opera*. Roma: Gremese.
83. Šečkuvienė H. (2000). 4 – 6 metų vaikų balsų lavinimo ypatumai. *Pedagogika*, nr. 42, p. 102-112.
84. Šečkuvienė H., Abramauskienė J. (2005). Paauglių muzikos mokymosi motyvacijos veiksniai. *Pedagogika*, nr. 78, p. 127-132.
85. Šinkūnienė J. R. (2011). Bendruomeninės muzikos terapijos taikymas sociokultūriniame darbe. *Socialinis ugdymas*, nr. 18(29), p. 49-59.
86. Šniras Š., Bakanauskas T. (2016). Lietuvos moksleivių krepšinio lygoje žaidžiančių jaunųjų krepšininkų varžybiniai socialiniai psichologiniai įgūdžiai. *Sporto mokslas*, nr. 1(83), p. 28-33.
87. Tidikis R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
88. Trakšelys K. (2012). Neformalųjį suaugusiųjų švietimą lemiantys veiksniai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, nr. 1(34), p. 72-76.
89. Tkach P. (2010). *Vocal Technic*. New York: Englewood Cliffs.
90. Vaičiūnienė R. (2016). *Empirinio metodo taikymo galimybės ir naujų sprendimų paieška mokant dainuoti*. [interaktyvus], [žiūrėta 2019 m. gruodžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.elibrary.lt/resursai/Konferencijos/Rokiskis/136-138.pdf>>.
91. Vainauskienė T. (2014). Camillo Everardi dainavimo mokyklos tradicija Lietuvoje: principai ir archetipai, sklaida, paralelės. *Menotyra*, nr. 21(3), p. 228-242.
92. Vainauskienė T. (2015). Virgilijaus Noreikos dainavimo mokymo sistema: metodų atskleidimas ir verifikacija. *Lietuvos muzikologija*, nr. 15, p. 52-59.
93. Vainauskienė T. (2016). *Virgilijaus Noreikos dainavimo mokykla: pagrindai, ištakos, tradicijų sąveika*. Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija.
94. Valackienė A. (2008). *Sociologinis tyrimas*. Kaunas: Technologija.

95. Valerio W. H., Reynolds A. M., Bolton B. M., Taggart C. C., Gordon E. E. (2004). *Muzikos žaismas*. Vilnius: Kronta.
96. Valiulienė J. (2014). *Aktyvūs muzikos mokymo metodai. Metodinė knyga mokytojui*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija.
97. Valuckienė J. (2012). *Studijų kokybės vertinimas edukacinių paradigų kontekste*. Daktaro disertacija. Kaunas: KTU.
98. Vegienė A. (2014). *Balso daugiaparametrio tyrimo sisteminės analizės reikšmė pirminei gerklų ligų atrankai. Daktaro disertacija*. Kaunas: Lietuvos sveikatos mokslų universitetas.
99. Velička E. (2019). *Mūsų muzikinio ugdymo keliai ir klystkeliai*. [interaktyvus], [žiūrėta 2020 m. vasario 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:5KOEScTkwCMJ:www.svietimonaujienos.lt/musu-muzikinio-ugdymo-keliai-ir-klystkeliai/+&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>>.
100. Vereniūtė A., Šimaitienė J. (2016). 1–3 metų vaikų muzikinio ugdymo/-si ypatumai. *Tarptautinė mokslinė praktinė konferencija ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogų rengimo problematika*, nr. 3, p. 257-262.
101. Veitaitė A. (2017). *Kai kurie vokalinio ugdymo ypatumai*. [interaktyvus], [žiūrėta 2020 m. sausio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<https://pdfslide.net/documents/veitaite-alisa-kai-kurie-vokalinio-ugdymo-ypatumai.html>>.
102. Velička E. (1995). *Garsų ir tylos paslaptys*. Kaunas: Šviesa.
103. White I., Lorenzi F. (2016). The development of a model of creative space and its potential for transfer from non-formal to formal education. *International Review of Education*, nr. 62(6), p. 771-790.
104. Williams J. (2012). *Teaching Singing to Children and Young Adults*. [interaktyvus], [žiūrėta 2020 m. sausio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.jenevorawilliams.com/wp-content/uploads/2012/11/Inside-the-book.pdf>>.
105. Vilienė J. (2015). Džiaugsmingas muzikavimas jaunimo meninio ugdymo procese. *Didaktika – mokykla – visuomenė*, nr. 2, p. 5-12.
106. *Vokalinė muzika*. (2017). [interaktyvus], [žiūrėta 2019 m. gruodžio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.baifoteka.com/konspektai/7kl.%20muzikos%20istorija%20pilnas.pdf>>.
107. Zaffran K. (2014). *Vocal Strain*. [interaktyvus], [žiūrėta 2020 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hennessywholebodyvoice.com/2014/05/soul-of-the-american-actor-newspaper-vocalstrain/>>.

108. Žalys V. (2002). Mokinių muzikinės kultūros ugdymas džiazo priemonėmis. *Pedagogika*, nr. 59, p. 104-110.

109. Žiedelienė A. D. (2006). *Metų laikai – vaikystės draugai*. Kaunas: Šviesa.

110. Žydžiūnaitė V. (2012). *Baigiamojo darbo rengimo metodologija. Mokomoji knyga*. Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija.

111. *Žmogaus balsas*. (2017). [interaktyvus], [žiūrėta 2020 m. sausio 3 d.]. Prieiga per internetą: <https://lt.wikipedia.org/wiki/Žmogaus_balsas>.

PRIEDAI

INTERVIU PROTOKOLAS MUZIKOS PEDAGOGAMS

Interviu vieta:.....

Interviu data:.....

Interviu laikas:.....

DEMOGRAFINIAI DUOMENYS

1. Amžius.....
2. Įstaiga, kurioje dirbate.....
3. Jūsų pedagoginio darbo stažas.....
4. Jūsų kvalifikacinė kategorija.....

VOKALINIO UGDYMO YPATUMAI

5. Su kokio amžiaus ugdytiniais dirbate?

6. Įvardinkite, kaip pasireiškia Jūsų ugdytinių muzikiniai gebėjimai?

7. Jūsų nuomone, kuo naudingas ugdytiniais vokalinis ugdymas?

8. Lavindama (-as) ugdytinių balsą, kam skirate daugiausia dėmesio?

9. Kokių vokalinio ugdymo tikslų Jūs siekiate ugdant skirtingo amžiaus ugdytinius?

10. Kokius metodus naudojate vokalinio ugdymo pamokose įvairiais ugdytinių amžiaus tarpsniais?

11. Kuo vokalinio ugdymo metodai skiriasi ugdant skirtingo amžiaus ugdytinius?

12. Kiek laiko vidutiniškai per savaitę Jūs skirate laiko individualiam ugdytinių vokaliniam ugdymui?

13. Kokius teigiamus pokyčius pastebėjote ugdant ugdytinių vokalius gebėjimus?

14. Kaip vertinate ugdytinių motyvaciją ugdant jų vokalius gebėjimus?

15. Kokiomis priemonėmis motyvuojate skirtingo amžiaus ugdytinius patyrusius sėkmę/nesėkmę vokalinio ugdymo procese?

16. Su kokiais sunkumais susiduriate ugdant vokalius gebėjimus įvairiais amžiaus tarpsniais?

17. Ar Jūsų ugdytiniai dalyvauja konkursuose, koncertuose, renginiuose ir kokiuose?

18. Kaip manote, ką reikėtų keisti, kad vokalinis ugdymas skirtinguose amžiaus tarpsniuose vyktų efektyviau?

Gerbiami respondentai,

Aš, Vaida Aputytė, Muzikos pedagogikos magistro studijų programos studentė. Atlieku tyrimą, kurio tikslas – atskleisti vokalinio ugdymo ypatumus skirtingose ugdymo pakopose. Analizuojamai problemai labai svarbi Jūsų nuomonė, todėl prašau atsakyti į visus anketoje pateiktus klausimus. Anketa yra anoniminė. Gauti tyrimo duomenys tik apibendrinta forma bus panaudoti baigiamajame magistro darbe.

Dėkoju už dalyvavimą tyrime

Jums tinkantį atsakymo variantą žymėkite taip: . Norėdami išsakyti savo nuomonę, įrašykite savo atsakymą.

KELETAS KLAUSIMŲ APIE JUS

1. Jūsų lytis?	☐ Moteris ☐ Vyras	2. Jūsų išsilavinimas:	☐ Vidurinis ☐ ☐ Profesinis ☐ ☐ Aukštesnysis ☐ ☐ Aukštasis universitetinis ☐ ☐ Aukštasis neuniversitetinis ☐ ☐ kita.....
3. Jūsų amžius? Įrašykite	.....metai	4. Šiuo metu Jūs:	☐ Mokatės mokykloje ☐ Studijuojate ☐ Dirbate ☐ Esate bedarbis (-ė) ☐ Esate pensininkas (-ė) ☐ kita.....

5. Dainavimas Jums (Galite pasirinkti kelis Jums tinkančius atsakymų variantus):

Malonus laisvalaikio praleidimas	Dainininko (-ės) karjeros siekimas	Savirealizacija	Balso lavinimo priemonė	Muzikinių gabumų atskleidimas	Privalomas užsiėmimas
☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kita (atsakymą įrašykite).....					

6. Kaip manote, kokiomis asmeninėmis savybėmis Jūs pasižymite vokalo ugdymo pamokose? (Galite pasirinkti kelis Jums tinkančius atsakymų variantus)

Emocionalumu	Kantrumu	Artistiškumu	Muzikalumu	Aktyvumu
☐	☐	☐	☐	☐
Kita (atsakymą įrašykite).....				

7. Kiek laiko per savaitę skiriate vokaliniais gebėjimams ugdyti(s)? (Pasirinkite vieną Jums tinkantį atsakymų variantą)

Iki vienos valandos	Vieną valandą	2 valandas	3 valandas	4 valandas	5 valandas ir daugiau
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Kita (atsakymą įrašykite).....

8. Kokias dainas mėgstate dainuoti? (Kai 1 – tikrai ne, 5 – tikrai taip)

Atsakymai	Tikrai ne Tikrai taip				
	1	2	3	4	5
Lietuvių liaudies dainas	1	2	3	4	5
Lietuviškas POP stiliaus dainas	1	2	3	4	5
Užsienio atlikėjų dainas	1	2	3	4	5
Džiazines dainas	1	2	3	4	5
Hip hopo muziką	1	2	3	4	5
Elektroninę muziką	1	2	3	4	5
Savos kūrybos dainas	1	2	3	4	5
Kita (atsakymą įrašykite).....					

9. Ar pedagogas atsižvelgia į Jūsų nuomonę renkant dainų repertuarą? (Pasirinkite vieną Jums tinkantį atsakymų variantą)

Taip	Ne	Kartais
☐	☐	☐
Kita (atsakymą įrašykite).....		

10. Kaip manote, kam daugiausiai dėmesio skiria pedagogas lavindamas Jūsų balsą? (kai 1 – tikrai ne, 5 – tikrai taip)

Atsakymai	Tikrai ne Tikrai taip				
	1	2	3	4	5
Taisyklingam kvėpavimui	1	2	3	4	5
Taisyklingai laikysenai	1	2	3	4	5
Artikuliacijai ir dikcijai	1	2	3	4	5
Tolygiam garso išgavimui	1	2	3	4	5
Balso tembro derinimui	1	2	3	4	5
Taisyklingai gerklų padėčiai	1	2	3	4	5
Tiksliam intonavimui	1	2	3	4	5
Solfedžiavimui	1	2	3	4	5
Ritmavimui	1	2	3	4	5
Balso skambėjimo registro suderinimui	1	2	3	4	5
Balso diapazono plėtimui	1	2	3	4	5
Kita (atsakymą įrašykite).....					

ŠAUNU! Jums puikiai sekasi ...

11. Kokių tikslų siekiate Jūs ugdantis vokaličius įgūdžius? (Kai 1 – tikrai ne, 5 – tikrai taip)

Atsakymai	Tikrai ne Tikrai taip				
	1	2	3	4	5
Intonacijos tikslumo ugdymo	1	2	3	4	5
Diapazono tikslumo ugdymo	1	2	3	4	5
Kvėpavimo lavinimo	1	2	3	4	5
Muzikinės ir vokalinės klausos lavinimo	1	2	3	4	5
Meninės saviraiškos ugdymo	1	2	3	4	5
Išraiškumo atliekant kūrinius	1	2	3	4	5

Emocionalumo ugdymo	1	2	3	4	5
Muzikalumo lavinimo	1	2	3	4	5
Estetinės nuovokos plėtojimo	1	2	3	4	5
Artikuliacijos ir dikcijos lavinimo	1	2	3	4	5
Kūrybiškumo ugdymo	1	2	3	4	5
Kita (atsakymą įrašykite).....					

12. Kuri vokalinio ugdymo dalis Jums labiausiai patinka? (Kai 1 – tikrai ne, 5 – tikrai taip)

Atsakymai	Tikrai ne Tikrai taip				
	1	2	3	4	5
Balso apšilimo pratimai	1	2	3	4	5
Prasidainavimas	1	2	3	4	5
Naujų dainų mokymasis	1	2	3	4	5
Solfedžio pratimai	1	2	3	4	5
Jau išminktų dainų dainavimas	1	2	3	4	5
Sceninio judesio mokymasis	1	2	3	4	5
Kūrybinės užduotys	1	2	3	4	5
Kita (atsakymą įrašykite).....					

13. Kokius ugdymo metodus taiko pedagogas lavindamas Jūsų vokalius gebėjimus? (Kai 1 – tikrai ne, 5 – tikrai taip)

Atsakymai	Tikrai ne Tikrai taip				
	1	2	3	4	5
Balso lavinimo pratimus apšildančius balso aparatą	1	2	3	4	5
Balso lavinimo pratimus balso registro valdymui	1	2	3	4	5
Atpalaidavimo pratimus	1	2	3	4	5
Dainavimą grupėje	1	2	3	4	5
Žaidimą lavinant kvėpavimą	1	2	3	4	5
Sceninio judesio mokymo pratimus, kad kūrinys būtų atliekamas išraiškingai)	1	2	3	4	5
Improvizaciją, kad išmokti melodiją derinti su muzika	1	2	3	4	5
Pratimus, skirtus muzikinės atminties ugdymui	1	2	3	4	5
Demonstravimo metodą mokant solfedžiuoti	1	2	3	4	5
Kūrybinį metodą mokant muzikos rašto (garsų trukmių, aukštumo ir kitus santykius)	1	2	3	4	5
Kita (atsakymą įrašykite).....					

14. Kokius teigiamus pokyčius pastebėjote vokalinio ugdymo užsiėmimuose? (Kai 1 – tikrai ne, 5 – tikrai taip)

Atsakymai	Tikrai ne Tikrai taip				
	1	2	3	4	5
Lavėja ir stiprėja balsas	1	2	3	4	5
Kvėpavimas darosi taisyklingesnis	1	2	3	4	5
Gerėja intonacija	1	2	3	4	5
Lavėja tartis	1	2	3	4	5
Plečiasi balso diapazonas	1	2	3	4	5
Lavėja emocionalumas atliekant kūrinį	1	2	3	4	5
Gerėja laikysena	1	2	3	4	5
Gerėja ritmo pojūtis	1	2	3	4	5

Ryškėja artistiškumo gebėjimai	1	2	3	4	5
Lavėja muzikinė ir vokalinė klausa	1	2	3	4	5
Stiprėja pasitikėjimas savimi	1	2	3	4	5
Ugdoma meninė saviraiška ir kūrybiškumas	1	2	3	4	5
Kita (atsakymą įrašykite).....					

15. Kas Jums sunkiausiai sekasi vokalinio ugdymo procese? (Kai 1 – tikrai ne, 5 – tikrai taip)

Atsakymai	Tikrai ne Tikrai taip				
	1	2	3	4	5
Sunku taisyklingai kvėpuoti	1	2	3	4	5
Sunku tiksliai intonuoti	1	2	3	4	5
Neišėina aiškiai tarti žodžių	1	2	3	4	5
Negebu išdainuoti aukštų/žemų natų	1	2	3	4	5
Sunkiai sekasi prisiderinti prie kitų balsų	1	2	3	4	5
Negebu taisyklingai stovėti	1	2	3	4	5
Sunkiai sekasi emocionaliai perteikti atliekamą kūrinį	1	2	3	4	5
Atliekant kūrinį pastebiu balso diapazono sumažėjimą	1	2	3	4	5
Dažnai būnu prikimusi balsu	1	2	3	4	5
Dainuojant jaučiu skausmą gerklėje	1	2	3	4	5
Dainuojant jaučiamas balso švokštimas	1	2	3	4	5
Kita (atsakymą įrašykite).....					

16. Kas Jus labiausiai motyvuoja lankyti vokalinio ugdymo užsiėmimus? (Galite pasirinkti kelis Jums tinkančius atsakymų variantus)

Dalyvavimas koncertuose, šventėse Lietuvoje	Dalyvavimas koncertuose, šventėse užsienyje	Siekis savo ateitį sieti su muzika	Suteikia teigiamų emocijų	Noras tobulėti	Galimybės suteikimas parodyti savo muzikinius gebėjimus koncertų metu
☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kita (atsakymą įrašykite).....					

17. Kokie veiksniai apsunkina geresnių rezultatų siekimą? (Galite pasirinkti kelis Jums tinkančius atsakymų variantus)

Motyvacijos stoka	Laiko stoka	Per mažai gabumų	Nėra tinkamų sąlygų	Neįdomūs užsiėmimai	Labai sunku mokytis
☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kita (atsakymą įrašykite).....					

DĖKOJU UŽ DALYVAVIMĄ!

INTERVIU PROTOKOLAS MUZIKOS PEDAGOGAMS

Interviu vieta:.....

Interviu data:.....

Interviu laikas:.....

DEMOGRAFINIAI DUOMENYS

1. Amžius.....
2. Įstaiga, kurioje dirbate.....
3. Jūsų pedagoginio darbo stažas.....
4. Jūsų kvalifikacinė kategorija.....

VOKALINIO UGDYMO YPATUMAI

5. Kaip manote, ką dainavimas reiškia vaikams? (malonus laisvalaikio praleidimas, balso lavinimo priemonė, muzikinių gabumų atskleidimas, privalomas užsiėmimas ir t.t.)

6. Kaip manote, kokiomis asmeninėmis savybėmis pasižymi vaikai vokalo ugdymo pamokose? (emocionalumu, artistišku, aktyvumu, muzikalumu ir t.t.)

7. Kiek laiko per savaitę skiriate vaikų vokaliniam gebėjimams ugdyti? (iki vienos valandos, vieną valandą, 3 valandas ir t.t.)

8. Kokias dainas vaikai mėgsta dainuoti? (Lietuvių liaudies dainas, Lietuviškas POP stiliaus dainas, užsienio atlikėjų dainas, džiazines dainas ir t.t.)

9. Ar atsižvelgiate į vaikų nuomonę renkant dainų repertuarą?

10. Kam daugiausiai dėmesio skirate lavindama (-s) vaikų balsą? (taisyklingam kvėpavimui, artikuliacijai ir dikcijai, balso tembro derinimui, ritmavimui, tiksliam intonavimui ir t.t.)

11. Kokių tikslų siekiate ugdant vokalinius įgūdžius? (intonacijos tikslumo ugdymo, muzikinės ir vokalinės klausos lavinimo, meninės saviraiškos ugdymo, emocionalumo ugdymo, kūrybiškumo ugdymo ir t.t.)

12. Kuri vokalinio ugdymo dalis labiausiai patinka vaikams? (balso apšilimo pratimai, prasidainavimas, solfedžio pratimai, sceninio judesio mokymasis, naujų dainų mokymasis ir t.t.)

13. Kokius ugdymo metodus taikote lavindama(-s) vaikų vokalinius gebėjimus? (balso lavinimo pratimus apšildančius balso aparatą, žaidimą lavinant kvėpavimą, improvizaciją, kad išmokti melodiją derinti su muzika, dainavimą grupėje ir t.t.)

14. Kokius teigiamus pokyčius pastebėjote vaikų vokalinio ugdymo užsiėmimuose? (lavėja ir stiprėja balsas, kvėpavimas darosi taisyklingesnis, gerėja intonacija, plečiasi balso diapazonas, gerėja ritmo pojūtis ir t.t.)

15. Kas vaikams sunkiausiai sekasi vokalinio ugdymo procese? (sunku taisyklingai kvėpuoti, sunku tiksliai intonuoti, sunkiai sekasi prisiderinti prie kitų balsų, negeba taisyklingai stovėti, sunkiai sekasi emocionaliai perteikti atliekamą kūrinį ir t.t.)

16. Kas labiausiai motyvuoja vaikus lankyti vokalinio ugdymo užsiėmimus? (suteikia teigiamų emocijų, dalyvavimas koncertuose ir t.t.)

17. Kokie veiksniai apsunkina vaikų geresnių vokalinio ugdymo rezultatų siekimą?
(motyvacijos stoka, per mažai gabumų, nėra tinkamų sąlygų, sunku mokytis ir t.t.)

--